

מאפייני עבודתם של קציני הביקור הסדיר (הקב"סים) בישראל סקר ארצי 2018

רות ברוך-קוברסקי וצ'סלב קונסטנטינוב דליה בן רבי

המחקר הוזמן על ידי ג'וינט ישראל-אשלים ומומן בסיועה



מאפייני עבודתם של קציני הביקור הסדיר (הקב"סים) בישראל סקר ארצי 2018

רות ברוך-קוברסקי וצ'סלב קונסטנטינוב דליה בן רבי

המחקר הוזמן על ידי ג'וינט ישראל-אשלים ומומן בסיועה

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר): אוולין איבל
עיצוב גרפי: ענת פרקו-טולדנו

מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | ניסן תש"ף | מארס 2020

עוד פרסומים של המכון בנושא

ברוך-קוברסקי, ר., קונסטנטינוב, ו., בן רבי, ד. (2018). קציני הביקור הסדיר (הקב"סים) בישראל – ניתוח מידע מעשר שנות עבודה עם תלמידים נושרים ונושרים סמויים (2005-2015). דמ-766-18

סבו-לאל, ר'. (2017). ילדים ובני נוער בסיכון בישראל. דמ-748-17

בן רבי, ד., ברוך-קוברסקי, ר., נבות, מ., קונסטנטינוב, ו. (2014). הנשירה הסמויה בישראל: בחינה מחודשת של ניתוק בקרב תלמידי בתי הספר. דמ-686-14

בן רבי, ד., ברוך-קוברסקי, ר., קונסטנטינוב, ו., רותם, ר., נבות מ. (2014). מיפוי דרכי הפעולה של בתי הספר היסודיים וחיטובת הביניים לקידום התלמידים המתקשים: מחקר חוזר (תשע"ב 2012). דמ-658-14

סבו-לאל, ר., חסין, ט. (2011). מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון. דמ-589-11

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., עמיאל, ש., לוי, ד., קונסטנטינוב, ו. (2010). בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית. דמ-561-10

כהן-נבות, מ., אלנבורגן-פרנקוביץ, ש., ריינפלד, ת. (2001). הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער. דמ-381-01

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

רקע

אחד האתגרים המרכזיים של מערכת החינוך בישראל הוא התמודדות עם קשיי ההסתגלות של תלמידים בבית הספר, קשיים העלולים להוביל לנשירת תלמידים ממערכת החינוך (נשירה גלויה או סמויה). קציני הביקור הסדיר (קב"סים) הם דמויות מפתח במערך סיוע שמטרתו למנוע מתלמידים אלה לנשור. קב"ס הוא עובד רשות מקומית ששר החינוך הסמיכו לעניין זה, ותפקידו להבטיח את החלת חוק לימוד חובה ואת התמדת התלמידים במוסדות החינוך. בשנים האחרונות עושה משרד החינוך יחד עם ג'וינט-אשלים מאמצים לקדם את הפיתוח המקצועי של הקב"ס ולבסס את הפרקטיקה המקצועית שלו.

מטרות

מטרת המחקר הזה הייתה ללמוד על סוגיות מרכזיות המאפיינות את עולם העבודה של הקב"סים, לבחון את תפיסותיהם וצורכיהם מנקודת מבטם, ולספק לקובעי המדיניות כלים להבנת התפקיד כדי להמשיך ולקדם את פיתוחו המקצועי. מחקר זה הוא מחקר המשך לניתוח המידע המנהלי מתוך קובצי הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי, קונסטנטינוב וכן רבי, 2018), והוא חלק ממערך כולל הנעשה על ידי המחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה במשרד החינוך לפיתוח הפרופסיה של הקב"סים.

שיטה

מחקר זה כלל סקר ארצי שהועבר בין החודשים מארס-יוני 2018 לכלל הקב"סים בישראל, וענו עליו 636 קב"סים שהיו בתפקיד בתקופה זו (94% היענות). בשאלון המחקר היו שבעה פרקים, על פי שאלות המחקר: מאפיינים אישיים של הקב"ס ושל משרתו; הרקע המקצועי של הקב"ס ומיומנותו בעבודה; הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס; הפעולות המרכזיות של הקב"ס; השותפים השונים לעבודת הקב"ס ומאפייני שיתופי הפעולה של עבודתם; עמדות הקב"סים בנוגע לתפקידם; שביעות רצון הקב"סים ממגוון היבטים בעבודתם.

השאלון נותח באמצעות תוכנת SPSS, ומשתנים דווחו תוך שימוש בסטטיסטיקה תיאורית. לאחר סיום ניתוח הפריטים נבנו מדדים מסכמים על פי תוצאות ניתוח גורמים ובדיקת מהימנות פנימית של השאלות (אלפא של קרונברך). כדי ללמוד על מתאמים בין המשתנים השונים בוצע תקנון כל המשתנים התלויים (ציון Z), המבטא את המרחק של התצפית מן הממוצע במונחים של סטיות תקן. מדדים אלו תוקנו ושימשו בסיס לניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים במטרה לזהות אילו מן המשתנים הבלתי תלויים מנבאים תחומים מרכזיים בעבודת הקב"סים, ולאפיין אינדיקטורים מרכזיים המרכיבים את עבודת הקב"ס ויכולים להצביע על עבודה מיטבית. לצורך ניתוח הרגרסיה אופיינו שישה אינדיקטורים למגוון רחב של משתנים תלויים: זהות מקצועית, שביעות רצון כללית של הקב"ס מעבודתו, שביעות רצון הקב"ס ממידת ההשפעה שיש לו, שיעור ממוצע של מידת ביצוע הפעולות, הערכת הקב"ס את מיומנותו הכללית בביצוע תפקידו, הערכת הקב"ס את מידת שיתוף הפעולה שיש לו עם בתי הספר.

ממצאים

75% מן הקב"סים הן נשים, וכמעט לכולם השכלה אקדמית (ל-98% יש השכלה אקדמית בעיקר בתחומי לימוד חינוכיים-טיפוליים, ול-97% יש תעודת הוראה וותק של כעשור כמורים). כל קב"ס מטפל בעניינים של 107 תלמידים (נושרים סמויים ונושרים גלויים) במוצע במהלך שנת לימודים, הלומדים בעיקר בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות. רוב התלמידים שבטיפול הקב"סים (67%) מתאפיינים בקשיים בתפקוד, כמו קשיים לימודיים או רגשיים.

הקב"ס עובד עם ארבעה גורמים: עם התלמיד, עם הוריו, עם בית הספר ועם גורמים ביישוב, ופועל בשלושה מעגלי פעולה: (1) פעולות שיש להן אופי חינוכי-טיפולי; (2) תכלול של פעולות הנוגעות לתלמיד, ויישום עבודה מערכתית המשקפת את תפקיד הקב"ס כמרכז ידע; (3) תמיכה רגשית בתלמידים ובהוריהם, איתור (בעיקר אקטיבי) של תלמידים ופעולות לאכיפת החוק מול הורי התלמידים. צוות בית הספר הוא השותף המרכזי והעיקרי של הקב"ס בעבודתו, אך הוא אינו השותף היחיד, ו-37% מן הקב"סים מדווחים על שיתופי פעולה הכוללים חשיבה ועבודה משותפת עם לפחות שישה גורמים שונים ביישוב, דבר המשקף את מורכבות עבודתם.

נמצא כי אחוז נמוך מן הקב"סים הביעו שביעות רצון רבה מן השכר שלהם (5%), מן האפשרויות לקידום מקצועי (17%), מן ההזדמנויות להתפתחות אישית ומקצועית (32%) ומן המעמד המקצועי שלהם (38%), בעוד שביעות הרצון מיחסי העבודה והתמיכה המקצועית גבוהה יותר (76%-92% הביעו שביעות רצון רבה), וכן גם תחושתם כי עבודתם משפיעה על התלמיד (77%), על בית הספר (59%) ועל היישוב (47%).

כדי לאפיין את דפוסי הפעולה של הקב"סים ואת תפיסותיהם זוהו שישה אינדיקטורים מרכזיים שהיוו בסיס לניתוחי רגרסיה רב משתניים: התייחסות חיובית לזהות מקצועית, שביעות רצון גבוהה של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו, שביעות רצון כללית גבוהה של הקב"ס מעבודתו, הערכה גבוהה של הקב"ס כי המיומנויות שיש לו מספיקות לביצוע פעולות הקב"סות, שיעור ממוצע גבוה של פעולות שהקב"סים מבצעים, והערכה כי שיתופי הפעולה שלו עם בתי הספר טובים. נמצא כי ניתן להצביע על ארבעה משתנים מרכזיים המתואמים באופן מובהק עם משתנים אלו ויכולים בכך לייצג עבודה מיטבית יותר: עלייה באחוזי המשרה, יותר שנות ותק בקב"סות, יותר שנות ותק בהוראה לפני הקב"סות, ויותר השתתפות בהכשרות לפיתוח מקצועי לקב"סים חדשים או ותיקים. לצד המשתנים המסייעים בקידום עבודה מיטבית, נמצאו שני משתנים מעכבים: מדד טיפוח גבוה יותר של בית הספר ושיעור גבוה יותר של תלמידים עם בעיות. ניכר כי הקב"סים חשים כי יש להם קושי לבצע חלקים מעבודתם כאשר היא נעשית בבתי ספר חלשים יותר או עם שיעור גבוה של תלמידים שיש להם בעיות רבות, ושיש להם פחות כלים לעבודה עם בתי ספר ותלמידים שצריכים יותר את עזרתם.

סיכום

תפקיד הקב"ס הוא תפקיד מורכב, הנוגע למרחבי פעולה שונים ומכיל מאפייני עבודה מגוונים, שעל כולם יש לתת את הדעת כאשר מבנים את הפרקטיקה של עבודתו. מחקר זה אפשר בפעם הראשונה לבחון לעומק את רכיביו של תפקיד הקב"ס, את השותפים לעבודתו ומאפייני השותפות, ואת הערכתו ותפיסותיו בנוגע לגורמים המרכיבים את מכלול עבודתו ואת שביעות רצונו ממנה. הסקר מאפשר ללמוד על מאפייניהם של הקב"סים ועל עבודתם, תוך התייחסות להיבטים הנחשבים לחלק מעבודת קב"ס מיטבית, וזיהוי הרכיבים המתואמים להם, אשר עליהם ניתן לשים דגש בפיתוח התפקיד. מן הסקר עולה כי הזירה הבית ספרית היא מוקד העבודה העיקרי של הקב"ס ואנשי צוות בית הספר הם השותפים המרכזיים שלו. הרכיב המרכזי בעבודת הקב"ס הוא הרכיב החינוכי-טיפולי, המתמקד בתלמיד שהופנה לטיפולו, וכלי עבודתו העיקרי הוא השיח והיכולת ליצור בריתות ושיתופי פעולה. עוד עולה מן הסקר כי יש להבין יותר לעומק את הקשיים העולים כאשר הקב"סים עובדים בבתי ספר חלשים יותר או עם אוכלוסיית תלמידים מרובת בעיות, ולחזק אותם בעבודתם כך שיוכלו לתת לתלמידים ולבתי הספר מענה מתאים גם במקרים אלו, באמצעות הכשרה ייעודית לכך או באמצעות ליווי ותמיכה שוטפים במהלך העבודה. כאשר בוחנים את מגוון ההיבטים של הזהות המקצועית של הקב"סים ואת מעמדם המקצועי ניכר כי על אף תחושת השליחות הגבוהה שעליה הם מדווחים ושביעות רצונם הגבוהה מעבודתם באופן כללי, ישנם תחומים, בעיקר הנוגעים למעמד וליוקרה של המקצוע, שבהם שביעות הרצון נמוכה יותר, ויש להתמקד בעיקר בהם כדי לשפר את מעמד הקב"סות בעיני הקב"סים עצמם. עם זאת, יש לזכור כי סקר זה התמקד אך ורק במידע שהתקבל מן הקב"סים עצמם. היבט משלים לסקר, הכולל את תפיסותיהם של יתר בעלי התפקידים שאיתם עובדים הקב"סים, יובא במחקר המשך אשר ביצעו החל בשנת הלימודים הנוכחית (תש"ף).

תמצית מנהלים

1. מבוא

בית הספר ממלא תפקיד חשוב בחייהם של בני הנוער, ועבור רובם זוהי המסגרת העיקרית שבה הם רוכשים כישורי לימוד ומקיימים יחסים חברתיים עם בני גילם. עזיבת בית הספר לפני תום הלימודים (נשירה) היא בעיה חברתית מורכבת שיש לה השלכות חברתיות-כלכליות ניכרות, הן על התלמידים שנשרו והן על כלל החברה. השלכות אלו עשויות להתבטא, בין היתר, בהכנסה נמוכה בעתיד, בקשיים בתעסוקה, בבעיות בריאות ובהערכה עצמית נמוכה.

בעבר, עזיבה מוחלטת של בית הספר הייתה מוקד הדאגה העיקרי של קובעי המדיניות. נתוני משרד החינוך¹, המתייחסים לאחוזי הנשירה בכל קבוצת גיל במעבר בין שנת לימודים אחת לשנייה או במהלך שנת לימודים מסוימת (ולא בשיעורי נשירה מצטברים) מראים מגמת ירידה ניכרת שהחלה משנות ה-90: מ-20% נשירה בשנות ה-80 ל-4.94% בשנות ה-90, ועד ל-1.27% בשנת 2019. שיטה אחרת למדידת נשירה מתבססת על שיעורי אי-הלמידה המצטברים עבור שנתון גיל בהגיעו לגיל 17. על פי מדידה זו, המאתרת את מי שהיו רשומים כתלמידי כיתה י' בשנה מסוימת ולא הופיעו כתלמידי י"ב בשנים שלאחר מכן (ינאי, פוקס ובלס, 2019), נמצא כי שיעורי הנשירה בישראל היו 9.9% בשנתון 2003, והם הצטמצמו ל-7.6% בשנתון 2017, כאשר עיקר הצמצום בנשירה הגלויה חל באוכלוסייה הערבית (מ-15.4% בשנת 2003, ל-8% בשנת 2017).

בעשורים האחרונים הופנתה תשומת הלב גם לתלמידים המוגדרים בתור "נושרים סמויים". כבר בשנת 1994 הבחין חוזר מנכ"ל של משרד החינוך² בין "נשירה גלויה" המתארת מצב של ניתוק פיזי של הנער או הנערה ממערכת החינוך המיועדת לבני גילם (כלומר, תלמידים שאינם רשומים במערכת החינוך), לבין "נשירה סמויה", המתארת מצב של היעדרות תכופה ממערכת החינוך או של נוכחות פסיבית בכיתה מבלי לחוות תהליך של למידה משמעותית (ויניגר, 2014). הבחנה זו התחדדה אף יותר עם פרסומו של חוזר מנכ"ל "מנשירה סמויה לביקור סדיר"³ שפורסם בשנת 2017.

הכלתם של תלמידים בסיכון וההתמודדות עם קשיי ההסתגלות של תלמידים בבית הספר, היכולים להוביל לעזיבה מוחלטת של המסגרת, הם מן האתגרים המרכזיים של מערכת החינוך. קצין ביקור סדיר (קב"ס), הפועל מתוקף חוק לימוד חובה, אוגדן משרד הפנים, חוזרי מנכ"ל וחוקי זכויות התלמיד למימוש מדיניות משרד החינוך לאחזקת תלמידים, התמדתם בלימודים ומיצוי יכולותיהם עד לסיום כיתה י"ב, פועל כאשר ישנה בעיה של ביקור סדיר של תלמיד במערכת החינוך (מגיל גן ועד לכיתה י"ב), ותפקידו לאכוף את החוק מול הורי התלמיד. במשך השנים התרחב תפקיד הקב"ס וכיום הוא מוגדר, לצד בקרה ואכיפה של חוק לימוד חובה, גם

¹ מסמך פנימי של משרד החינוך

² משרד החינוך, חוזר המנכ"ל הכללי, חוזר מיוחד ז' (התשנ"ה), מניעת נשירה הגברת כוח ההתמדה וההצלחה של התלמידים בבית הספר, דצמבר 1994

³ משרד החינוך, חוזר המנכ"ל הכללי (התשע"ז), מביקור סדיר למניעת נשירה, מארס 2017 <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/2/2-3/HoraotKeva/K-2017-7-1-2-3-9.htm>

כתפקיד חינוכי-טיפולי, ועיקרו הנחיה וסיוע בגיבוש תוכניות להכלה ולמניעת נשירה וכנותן מענה לתלמידים הנמצאים במצבים של נשירה גלויה או סמויה. המחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה במשרד החינוך מפעילה נכון לשנת 2019 מערך של כ-730 קציני ביקור סדיר הפועלים ב-256 רשויות חינוך. הקב"סים אמונים על אוכלוסיית תלמידים גדולה הנמצאת בסיכון לנשירה מבית הספר (נשירה סמויה) ועל אוכלוסיית התלמידים שכבר נמצאת במצב של נשירה (נשירה גלויה)⁴. עבודתם מחייבת מיומנויות גבוהות במגוון תחומים והיכרות רחבה עם המענים הטיפוליים והחינוכיים הקיימים והתאמתם לכל ילד וילד.

בשנת 2017 ביצעו חוקרים במכון ברוקדייל (ברוך-קוברסקי, קונסטנטינוב וכן רבי, 2018) ניתוח מידע מנהלי מקובץ הקב"ס-נט⁵. מניתוח המידע עלה כי תפקידו של הקב"ס מורכב ומאתגר, והוא כולל עבודה עם תלמידים מקבוצות אוכלוסייה בעלות רקע חברתי, כלכלי ותרבותי שונה; עבודה עם תלמידים עם קשיי למידה והסתגלות בתוך בתי הספר, בצד עבודה עם תלמידים שכבר נשרו; עבודה עם מגוון גורמים – תלמידים, בתי ספר, הורים ושירותים בקהילה; הבניית מערך עבודה יעיל עם בתי ספר שונים ורבים; דגש על עבודה מערכתית ויצירת חיבורים וקשרים בין מנגנונים או מערכות שונות בבתי הספר וברשות המסייעים לתלמידים, תוך מתן תמיכה וליווי בעבודתם לקידום התלמידים. על פי נתונים אלו נמצא כי בכל שנה מטפלים הקב"סים בכ-3%-4% מן התלמידים המופיעים בקובץ התלמידים של משרד החינוך, ובבחינת שנתון גיל שלם, נמצא שהקב"סים יצרו קשר לאורך השנים עם כחמישית מתלמידי השנתון. עם 77% מן התלמידים שאיתם הם יצרו קשר (כ-16.5% מתלמידי השנתון) נמשך הטיפול יותר מפגישה אחת. עם חלק מן התלמידים (כ-5.5% מתלמידי השנתון) נמשך הקשר שנתיים ומעלה. האחוז המשמעותי של התלמידים שהם נמצאים בקשר עימם לאורך שנות לימודיהם, ומשך הזמן הממושך שבו הם נמצאים בקשר עם חלק ניכר מן התלמידים – ממקמים את הקב"סים בתור דמויות מרכזיות במערך הסיוע לתלמידים במצבי סיכון.

המחקר הנוכחי מהווה המשך לניתוח המידע המנהלי מקובץ הקב"ס-נט, ובדוח זה יוצג ניתוח של סקר ארצי שהועבר לכלל הקב"סים בישראל. הניתוח נעשה כחלק מתהליך הבניה של פרופסיית הקב"סים, תהליך המשותף לאגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך ולג'וינט ישראל-אשלים, לאור צורך שעלה בהתמקצעות הקב"ס בתפקידו עקב הקושי להשיג את היעד של מניעת נשירה סמויה.

2. מערך המחקר

מטרתו של הסקר הייתה לאפיין את הקב"סים ולתאר את עבודתם, כבסיס ללמידה בתהליך ביסוס הפרקטיקה המקצועית של הקב"סים. הסקר אסף מידע בנוגע למאפיינים האישיים ולרקע המקצועי וההכשרתי של הקב"סים, למאפייניהם של התלמידים

⁴ הילדים ובני הנוער המטופלים על ידי הקב"סים יקראו בדוח זה "תלמידים" גם כאשר הם אינם נמצאים במסגרת כלשהי.

⁵ מערכת הקב"ס-נט היא מערכת ממוחשבת של משרד החינוך המאפשרת ניהול ידע ומעקב אחר התלמיד במהלך העבודה השוטפת של הקב"ס. כל קב"ס נדרש לתעד מידע על אודות כל תלמיד וההתערבות בעניינו בכל פעם שמתבצעת פעולה כלשהי. המחקר כלל ניתוח של המידע המופיע בקובץ הקב"ס-נט בין השנים 2005-2015. כמו כן נעשה במחקר שימוש בקבצים מנהליים נוספים של משרד החינוך (קובץ תלמידים וקובצי מיצ"ב ובגרות), שצורפו לקובץ הקב"ס-נט ואפשרו לקבל תמונה מקיפה על מאפייני התלמידים המטופלים בידי קב"סים ועל בתי הספר שבהם הם לומדים (תוך השוואתם לכלל אוכלוסיית התלמידים) וגם לעקוב אחר המשך דרכם במערכת החינוך.

שהקב"סים מטפלים בעניינם, לפעולות המרכזיות שבהן עוסקים הקב"סים והשותפים השונים שאיתם הם פועלים, לעמדותיהם ולתפיסותיהם בנוגע להיבטים שונים בעבודתם ולמקצוע הקב"סות וכן למידת שביעות הרצון שלהם מעבודתם ככלל ומתחומים מסוימים בפרט. שאלות המחקר היו:

1. מהם המאפיינים האישיים של הקב"סים?
2. מהם הרקע, המיומנות והידע המקצועי (לימודים והכשרות) המאפיינים את הקב"סים?
3. מהן הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים שבעניינם מטפלים הקב"סים?
4. אילו פעולות מרכזיות מבצעים הקב"סים במסגרת עבודתם?
5. מי הם השותפים לעבודת הקב"ס ומה מאפיין את שיתופי הפעולה של הקב"סים עם גורמים אלו?
6. מהן עמדותיהם של הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות?
7. מה מידת שביעות רצונם של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם?
8. מהם המאפיינים המרכזיים (אישיים ומקצועיים) המתואמים עם מאפיינים של עבודה מיטבית של קב"סים?

המחקר כלל סקר ארצי שהועבר בין החודשים מארס-יוני 2018 בקרב כל הקב"סים שהיו בתפקיד בתקופה זו. לאחר דיונים עם קב"סים ועם צוות המחלקה לביקור סדיר על תוכן השאלות המופיעות בסקר ועל הנושאים שמועלים בו, מוחשבו השאלונים והועברו בתחילה כפרי-טסט בקרב 24 קב"סים. לאחר מכן הם הועברו באופן מקוון לכלל הקב"סים בישראל על פי רשימת כתובות דואר אלקטרוני שהונפקה על ידי המחלקה לביקור סדיר ועודכנה על ידי המפקחים בכל מחוז. במהלך חודשי הסקר תוזכרו הקב"סים הן על ידי צוות המחקר והן על ידי מפקחי המחוזות והם התבקשו לסיים את מילוי השאלון. העברת השאלון הסתיימה ביוני 2018, עם הגעה ל-94% היענות.

השאלון נותח באמצעות תוכנת SPSS, ומשתנים דווחו תוך שימוש בסטטיסטיקה תיאורית. לאחר סיום ניתוח הפריטים נבנו מדדים מסכמים על פי תוצאות ניתוח גורמים ובדיקת מהימנות פנימית של השאלות (אלפא של קרונברך). כדי ללמוד על מתאמים בין המשתנים השונים בוצע תקנון כל המשתנים התלויים⁶ (ציון Z), המבטא את המרחק של התצפית מן הממוצע במונחים של סטיות תקן. מדדים אלו תוקנו ושימשו בסיס לניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים במטרה לזהות אילו מן המשתנים הבלתי תלויים⁷ מנבאים תחומים מרכזיים בעבודת הקב"סים, ולאפיין אינדיקטורים מרכזיים המרכיבים את עבודת הקב"ס ויכולים להצביע על עבודה מיטבית. לצורך ניתוח הרגרסיה אופיינו שישה אינדיקטורים למגוון רחב של משתנים תלויים: זהות מקצועית, שביעות רצון

⁶ המשתנים התלויים: תפיסת הקב"ס את המקצוע שלו, שביעות הרצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו, המידה שבה הוא מבצע פעולות שונות הקשורות לתפקיד, שביעות רצון כללית מעבודת הקב"ס, הערכת הקב"ס את המיומנות שיש לו לביצוע התפקיד והערכת הקב"ס את שיתופי הפעולה שיש לו עם בתי הספר.

⁷ המשתנים הבלתי תלויים: מגדר, ותק בקב"סות, ותק בהוראה לפני הקב"סות, השכלה, הכשרה מקצועית, היקף משרה, מאפייני משרה, שיעור ממוצע של תלמידים עם בעיות, מספר תלמידים בטיפול, מדד טיפוח של בית הספר.

כללית של הקב"ס מעבודתו, שביעות רצון הקב"ס ממידת ההשפעה שיש לו, שיעור ממוצע של מידת ביצוע הפעולות, הערכת הקב"ס את מיומנותו הכללית בביצוע תפקידו, הערכת הקב"ס את מידת שיתוף הפעולה שיש לו עם בתי הספר.

3. ממצאים

המאפיינים האישיים של הקב"ס ומשרתו: רוב הקב"סים הן נשים (75%), וגילם הממוצע הוא 47 שנים (סטיית תקן 10). אוכלוסיית הקב"סים היא אוכלוסייה משכילה, וכמעט לכולם (98%) השכלה אקדמית ותעודת הוראה (97%). הוותק הממוצע של הקב"סים במקצוע הקב"סות הוא כעשור, כאשר 40% מהם עובדים במקצוע 10 שנים ויותר. רוב הקב"סים עובדים בתפקידים במשרה מלאה (67%), ואילו שליש (33%) מן העובדים במשרה מלאה ממלאים גם תפקיד נוסף.

ידע מקצועי של הקב"סים ותפיסותיהם בנוגע למיומנות המקצועית שרכשו במגוון תחומים: ניתן לחלק את הידע המקצועי שרוכשים הקב"סים לשני תחומים מרכזיים – ידע נלמד וידע נצבר. ידע נלמד כולל השכלה אקדמית במקצוע חינוכי-טיפולי (68% מן הקב"סים), הכשרות ופיתוח מקצועי המיועדים לקב"סים חדשים (35% מן הקב"סים) וותיקים (45% מן הקב"סים), ופיתוח מקצועי כלימודים משלימים (68% מן הקב"סים), רובם לימודי תעודה. ידע נצבר כולל ניסיון מקצועי בהוראה לפני כניסתו לתפקיד קב"ס (78%) ו/או בחינוך בלתי פורמלי עם נערים בסיכון (53%), וניסיון מקצועי הנרכש במהלך העבודה כקב"ס. ידע נצבר במקצוע מביא איתו מגוון מיומנויות הנרכשות באופן בלתי פורמלי כחלק מתהליך הלמידה בתוך התפקיד, בנייה ארוכת טווח של קשרי עבודה עם גורמים מרכזיים, וחשיפה ארוכה יותר למגוון של מקרים והתרחשויות היכולים להרחיב את מעגד העשייה ואת הביטחון בביצוע התפקיד. הן הידע הנלמד והן הידע הנצבר מספקים לקב"סים מיומנויות מקצועיות המאפשרות להם למלא את תפקידם באופן מיטבי. 42% מן הקב"סים ציינו כי לתפיסתם יש להם מיומנות מספיקה לביצוע התפקיד במידה רבה מאוד ו-50% נוספים ציינו זאת במידה רבה, תשובות המעידות על תפיסה של תחושת מיומנות גבוהה.

מאפייני התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס ומאפייני בתי הספר שבהם הם רשומים. כל קב"ס מטפל בממוצע בעניינם של 107 תלמידי חטיבות ביניים וחטיבות עליונות במהלך שנת לימודים. מדד הטיפוח הממוצע של כלל בתי הספר שבהם רשומים התלמידים שבטיפול הקב"סים הוא 5.6 (סטיית תקן 1.9), כלומר, מדד טיפוח המעיד על בתי ספר ברמה חברתית-כלכלית בינונית הנוטה לחלשה. כשני שליש מן התלמידים (67%) מתאפיינים בבעיות בתפקוד התלמיד כמו קשיים לימודיים או קשיים רגשיים. מרבית הקב"סים (75%) דיווחו כי לתפיסתם המענים הקיימים אינם נותנים מענה מספק לצורכי התלמידים שבטיפולם.

הפעולות המרכזיות של הקב"ס. עבודת הקב"ס מורכבת ממגוון רחב של פעולות שלהן מאפיינים שונים. ניתן לחלק את פעולות הקב"סים לפי הגורם שאיתו הקב"ס עובד: התלמיד, ההורים, צוות בית הספר וגורמי טיפול ביישוב. כלל הפעולות שבנוגע להן נשאלו הקב"סים לפי הגורם שמולו מתבצעת הפעולה כללו 27 היגדים. עבור כל פעולה המופיעה בהיגדים אלו התבקש הקב"ס לציין, על פני סולם מ-0 עד 10, באיזו מידה הוא מבצע פעולה זו במסגרת תפקידו כקב"ס. ניתוח גורמים בתוך כל גורם פעולה הביא להוצאת שישה היגדים מחוץ לניתוח, והניתוח הסופי כלל 21 היגדים. על כל אחד מארבעת הגורמים האלו דווח כי הוא בוצע בממוצע במידה רבה מאוד (8.6-8.8 בממוצע, עם סטיית תקן של 1.2-1.4). ניתוח זה מצא כי אומנם הפעולות בוצעו בממוצע במידה רבה אך בתוך כל גורם הייתה שונות גבוהה בין הפעולות שהרכיבו אותו. לכן, הוחלט לבחון את פעולות הקב"ס לפי אופי

הפעולה, וזאת על פי ניתוח גורמים שנעשה על כלל ההיגדים ושמאפשר לזהות דפוסי פעולה טיפוסיים, ולא רק תחומים מובחנים בהתאם לגורם שמולו מתבצעת הפעולה. ניתוח זה זיהה שבעה גורמי פעולה. שני הגורמים המרכזיים, המהווים ככל הנראה את ליבת עבודת הקב"סים ואת מעגל הפעולות הראשון, מתייחסים לעבודה עם ההורים ולליווי התלמיד וביצוע שיחות עם התלמיד עצמו ועם צוות בית הספר להיכרות עם מצבו. הפעולות המרכיבות את שני הגורמים האלו שייכות במידה רבה לתפיסה חינוכית-טיפולית, הפועלת ברמה האישית והנשענת על שיח (שיחות אישיות, גישור, שיחות עם צוות בית הספר), וזאת במטרה ללמוד על מצב התלמיד, לתמוך בו ולסייע להוריו. מעגל פעולות שני שם דגש על יישום עבודה מערכתית המשקפת את תפקיד הקב"ס כמנהל ומתכלל את אירוע הנשירה הסמויה והגלויה, כמרכז ידע (ולכן יכול גם להפנות למענים מתאימים) וכשותף בתהליך הטיפול בתלמיד. במעגל השלישי נמצאים שלושה גורמים המתבצעים במידה פחותה באופן ניכר: תמיכה רגשית בתלמידים ובהוריהם, איתור (בעיקר אקטיבי) של תלמידים ופעולות לאכיפת החוק מול הורי התלמידים.

השותפים לעבודת הקב"סים ומאפייני שיתופי הפעולה עימם. ניתוח של אחוז הקב"סים המדווחים על שיתופי פעולה ברמה גבוהה הכוללת חשיבה ועבודה משותפת מצא כי 37% מן הקב"סים משתפים פעולה ברמה גבוהה כזו עם לפחות שישה גורמים שונים, דבר המשקף את מורכבות עבודתם. ניכר כי השותפים המרכזיים של הקב"סים בעבודתם הם צוותי בתי הספר (71%) שבהם לומדים התלמידים שנמצאים בטיפולם, שאיתם מעריכים הקב"סים כי מתקיימים שיתופי פעולה ברמה טובה (43%) או טובה מאוד (45%).

עמדותיהם של הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות. הקב"סים נשאלו על תפיסותיהם בנוגע למגוון התחומים המרכיבים זהות מקצועית: תחושת מסוגלות המתייחסת לתחושת הקב"ס כי ביכולתו לבצע טוב את מקצוע הקב"סות (ממוצע תשובות 9.2, בסולם של 0-10); תחושת אוטונומיה של הקב"ס המתייחסת לאוטונומיה שהקב"ס חש שיש לו בתוך מרחב העבודה שלו (ממוצע תשובות 8.7); תפיסת הקב"ס כי יש לו ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד (ממוצע 8.6); תפקיד ממוקצע, המתייחס לתפיסת הקב"ס כי קב"סות היא תפקיד שיש למקצע (ממוצע 0.86); ביטחון בבחירת מקצוע המתייחסת לביטחון שיש לקב"ס כי בחר מקצוע מתאים (ממוצע 7.3); ופיתוח מקצועי, המתייחס להתעדכנות בספרות מקצועית (ממוצע 6.9).

מידת שביעות רצונם של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם. כדי לחדד את ההבנה בנוגע לתחומים השונים שבהם חשו הקב"סים שביעות רצון מעבודתם, הוצגו בפני הקב"סים היגדים העוסקים במגוון נושאים מעולם העבודה שלהם. נמצא כי היגדים העוסקים בתנאי עבודה ושכר זכו לאחוזים נמוכים במיוחד של שביעות רצון רבה (5%-38% בין ההיגדים השונים), בעוד שביעות הרצון מיחסי העבודה והתמיכה המקצועית היו גבוהים ביותר (76%-92% הביעו שביעות רצון רבה בין ההיגדים השונים), וכן גם תחושת הקב"סים כי עבודתם משפיעה על התלמיד (77%), על בית הספר (59%) ועל היישוב (47%).

אינדיקטורים ומתאמים בין משתנים. כדי לאפיין דפוסי פעולה ותפיסות של הקב"סים זוהו שישה אינדיקטורים מרכזיים שהיוו בסיס לניתוחי רגרסיה מורכבים: התייחסות חיובית לזהות מקצועית, שביעות רצון גבוהה של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו, שביעות רצון כללית גבוהה של הקב"ס מעבודתו כקב"ס, הערכה גבוהה של הקב"ס כי המיומנויות שיש לו מספיקות לביצוע פעולות הקב"סות, שיעור ממוצע גבוה של פעולות שהקב"סים מבצעים והערכה כי שיתופי הפעולה שלו עם בתי הספר טובים. נמצא כי

ניתן להצביע על ארבעה משתנים מרכזיים המתואמים באופן מובהק ($p < 0.01$ או $p < 0.05$) עם משתנים אלו ויכולים בכך לייצג גם עלייה בעבודה מיטבית: עלייה באחוזי המשרה, עלייה בשנות ותק בקב"סות, עלייה בשנות ותק בהוראה לפני הקב"סות והשתתפות בהכשרות ופיתוח מקצועי לקב"סים חדשים או ותיקים שניתנו במהלך עבודתם כקב"סים. לצד המשתנים המסייעים בקידום עבודה מיטבית, נמצאו שני משתנים מעכבים: עלייה במדד הטיפוח של בית הספר ועלייה בשיעור הממוצע של תלמידים עם בעיות. ניכר כי הקב"סים חשים שיש להם קושי לבצע חלקים מעבודתם כאשר היא נעשית בבתי ספר חלשים יותר או עם שיעור גבוה של תלמידים שיש להם בעיות רבות, ושיש להם פחות כלים לעבודה עם בתי ספר ותלמידים שצריכים יותר את עזרתם.

לסיכום, תפקיד הקב"ס הוא תפקיד מורכב, הנוגע למרחבי פעולה שונים ומכיל מאפייני עבודה מגוונים, שעל כולם יש לתת את הדעת כאשר מבנים את הפרקטיקה של עבודתו. מחקר זה אפשר בפעם הראשונה לבחון באופן מושכל את רכיביו של תפקיד הקב"ס, את השותפים לעבודתו ומאפייני השותפות, ולהעריך את תפיסות הקב"ס בנוגע למגוון גורמים המרכיבים את מכלול עבודתו ואת שביעות רצונו ממנה. הסקר מאפשר ללמוד על מאפייניהם של הקב"סים ועל עבודתם, תוך התייחסות להיבטים הנחשבים לחלק מעבודת קב"ס מיטבית, וזיהוי הרכיבים המתואמים להם, אשר עליהם ניתן לשים דגש בפיתוח התפקיד. מן הסקר עולה כי הזירה הבית ספרית היא המוקד העיקרי של עבודת הקב"ס, כאשר אנשי צוות בתי הספר הם השותפים המרכזיים שלו. הרכיב המרכזי בעבודת הקב"ס הוא הרכיב החינוכי-טיפולי, המתמקד בתלמיד שהופנה לטיפול, וכלי עבודתו העיקרי הוא השיח והיכולת ליצור בריתות ושיתופי פעולה. עוד עולה מן הסקר כי יש צורך להבין יותר לעומק את הקשיים העולים כאשר הקב"סים עובדים בבתי ספר חלשים יותר או עם אוכלוסיית תלמידים מרובת בעיות, ולחזק את הקב"סים בעבודתם כך שיוכלו לתת לתלמידים ולבתי הספר מענה מתאים גם במקרים אלו, באמצעות הכשרה ייעודית לכך או ליווי ותמיכה שוטפים במהלך העבודה. כאשר בוחנים את מגוון ההיבטים של הזהות המקצועית של הקב"סים ואת מעמדם המקצועי ניכר כי על אף תחושת השליחות הגבוהה שעליה מדווחים הקב"סים ושביעות רצונם הגבוהה מעבודתם באופן כללי, ישנם תחומים, בעיקר הנוגעים למעמד וליוקרת המקצוע, בהם שביעות רצונם מן המקצוע נמוכה יותר, ויש להתמקד בעיקר בגורמים אלו כדי לשפר את מעמד הקב"סות בעיני הקב"סים עצמם. עם זאת יש לזכור כי סקר זה התמקד אך ורק במידע שהתקבל מן הקב"סים. היבט משלים לסקר, הכולל את תפיסותיהם של יתר בעלי התפקידים שאיתם עובדים הקב"סים, יובא במחקר המשך אשר ביצעו החל בשנת הלימודים הנוכחית (תש"ף).

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל צוות המחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה, המפקחים והקב"סים על הערותיהם המועילות ועל הליווי בתהליך כתיבת הסקר, העברתו וניתוחו. תודה רבה למטה המחלקה לביקור סדיר, ובעיקר לרפי בטיט, מנהל המחלקה, ולאורנה קורנבוים, מנחה ארצית במחלקה, על הליווי והעבודה המשותפת. תודה רבה למפקחים המחוזיים של הביקור הסדיר שללא עזרתם הסקר לא היה יכול לצאת לפועל, ותודה לכל הקב"סים שטרחו ומילאו את הסקר ושיתפו אותנו בתובנותיהם ובניסיונם. תודה לד"ר פלורה מור, ראשת תחום מומחית בכירה לחינוך, יחידת נוער וצעירים בג'וינט-אשלים, על היוזמה למחקר ועל שיתוף הפעולה.

אנו מודים לחברינו במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל: לשמואל באר וד"ר דימטרי רומנוב על ההערות והליווי המתודולוגי, ולד"ר יואה שורק וד"ר לייה מורן-גלעד על הקריאה וההערות הבונות.

תוכן עניינים

1	דברי פתיחה
2	1. מבוא
3	1.1 נשירה גלויה ונשירה סמויה מבית הספר
5	1.2 קציני ביקור סדיר (קב"סים)
8	2. מערך המחקר
8	2.1 מטרות המחקר ושאלות המחקר
9	2.2 שיטת המחקר
12	3. ממצאים
12	3.1 המאפיינים האישיים של הקב"ס ומשרתו
14	3.2 הידע המקצועי של הקב"סים ותחושת המיומנות המקצועית שלהם בתפקידם
20	3.3 מאפייני התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס ומאפייני בתי הספר שבהם הם רשומים
27	3.4 הפעולות המרכזיות בעבודת הקב"ס
35	3.5 השותפים לעבודת הקב"סים ומאפייני שיתופי הפעולה עימם
37	3.6 עמדות הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות
42	3.7 מידת שביעות רצונם של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם
46	4. סוגיות מרכזיות, כיווני פעולה, המלצות וסיכום
53	מקורות
58	נספחים
58	נספח 1: ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים
64	נספח 2: שאלון לקציני ביקור סדיר: מאפיינים, תפקידים ואתגרים
83	נספח 3: טעינות ניתוחי הגורמים

רשימת לוחות

12	לוח 1: תיאור אוכלוסיית המחקר
	לוח 2: סיכום של ניתוח גרסיה ליניארית מרובת משתנים: מתאמים בין מאפייני קב"סים ומשרתם ובין אינדיקטורים מרכזיים בעבודתם (משתנים תלויים), ציוני תקן
14	
15	לוח 3: מאפייני הידע המקצועי הנלמד של הקב"סים
17	לוח 4: הידע המקצועי הנצבר של הקב"סים
	לוח 5: ניתוח גרסיה ליניארית מרובת משתנים: מתאמים בין מאפייני הרקע המקצועי של הקב"סים ובין אינדיקטורים מרכזיים (משתנים תלויים), ציוני תקן
18	
21	לוח 6: דיווח הקב"סים על מאפייני התלמידים המטופלים על ידם ובתי הספר שבהם הם רשומים
22	לוח 7: הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים
30	לוח 8: עבודה עם הורי התלמידים: ממוצע, סטיית תקן וחציון
30	לוח 9: ליווי התלמיד והיכרות עם מצבו: ממוצע, סטיית תקן וחציון
31	לוח 10: עבודת תכלול: ממוצע, סטיית תקן וחציון
31	לוח 11: הפניה לגורמים ייעודיים: ממוצע, סטיית תקן וחציון
32	לוח 12: תמיכה רגשית: ממוצע, סטיית תקן וחציון
32	לוח 13: פעולות לאיתור ולזיהוי תלמידים הזקוקים להתערבות קב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון
33	לוח 14: פעולות לאכיפת החוק: ממוצע, סטיית תקן וחציון
38	לוח 15: תחושת מסוגלות של הקב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון
39	לוח 16: תחושת האוטונומיה של הקב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון
40	לוח 17: ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד: ממוצע, סטיית תקן וחציון
40	לוח 18: תפקיד ממוקצע: ממוצע, סטיית תקן וחציון
41	לוח 19: ביטחון בבחירת מקצוע: ממוצע, סטיית תקן וחציון
41	לוח 20: היכרות עם ידע ייחודי למקצוע: ממוצע, סטיית תקן וחציון

רשימת לוחות בנספחים

60	לוח 1א: גורמים המשפיעים על אינדיקטורים עיקריים של הקב"סים, לפי מודל רגרסיה לינארית – ציוני תקן
62	לוח 1ב: גורמים המשפיעים על האינדיקטור המסכם של הקב"סים, לפי מודל רגרסיה לינארית – ציוני תקן
83	לוח 3א: ביצוע פעולות על ידי הקב"סים לפי אופי הפעולות, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים
87	לוח 3ב: שונות ואחוז השונות המוסברים על ידי שמונת הגורמים לפי אופי הפעולות
89	לוח 3ג: עמדות הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים
91	לוח 3ד: שונות ואחוז השונות המוסברים על ידי ששת הגורמים לפי תפיסת התפקיד
93	לוח 3ה: אינדיקטור מסכם לעבודת קב"ס מיטבית, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים

רשימת תרשימים

23	תרשים 1: היקף הממוצע של תלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לתפקודם, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10
24	תרשים 2: היקף הממוצע של התלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לתפקוד ולמאפיינים של משפחותיהם, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10
25	תרשים 3: היקף הממוצע של התלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לטיפול בית הספר, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10
26	תרשים 4: תפיסת הקב"סים את המידה שבה המענים הקיימים ברשות (ביישוב ובבית הספר) נותנים מענה מספק לצורכי התלמידים שנמצאים בטיפולם
28	תרשים 5: המידה שבה הקב"סים מבצעים מגוון פעולות הנוגעות לעבודתם, מדד מסכם לכל תחום לפי ממוצע בין הקב"סים, לפי הגורם שעומו מתבצעת הפעולה
29	תרשים 6: המידה שבה מבצעים הקב"סים מגוון פעולות הנוגעות לעבודתם, מדד מסכם לכל גורם, ממוצע בין הקב"סים, לפי אופי הפעולה
36	תרשים 7: הערכת שיתופי הפעולה של הקב"סים עם גורמים שונים ביישוב וברשות
38	תרשים 8: המידה שבה הסכימו הקב"סים עם עמדות הנוגעות למקצוע הקב"ס – מדד מסכם לכל תחום, ממוצע בין הקב"סים
43	תרשים 9: שביעות רצון הקב"סים ממגוון היבטים הנוגעים לתנאי עבודה ושכר
44	תרשים 10: שביעות רצון הקב"סים ממגוון היבטים הנוגעים ליחסי עבודה ותמיכה מקצועית

44	תרשים 11: שביעות רצון הקב"סים ממידת ההשפעה שהם חשים שיש להם במעגלי עבודה השונים
45	תרשים 12: באיזו מידה תופסים הקב"סים את ההערכה המקצועית שחשים כלפיהם שותפיהם
47	תרשים 13: מעגלי הפעולה של הקב"סים

רשימת תרשימים בנספחים

88	תרשים 3א: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים את אופי הפעולות של הקב"ס - screen plot
92	תרשים 3ב: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים את תפיסת התפקיד של הקב"ס - screen plot
94	תרשים 3ג: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים אינדיקטור מסכם לעבודת קב"ס מיטבית - screen plot

דברי פתיחה

קצין הביקור הסדיר הוא אחת הדמויות המשמעותיות במשימה הלאומית למניעת נשירה של תלמידים ממערכות החינוך במדינת ישראל. עיקר עבודתו נעשית הן בזירה הבית ספרית והן בזירה החוץ בית ספרית, ובתוך כך הוא הופך להיות יד האריכתא של מוסדות החינוך במדינת ישראל.

בשש השנים שבהן אני מכהן כמנהל המחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה, זוכה המחלקה לביקור סדיר לשינויים מקצועיים רבים, בהם: "היפוך פירמידה", תוך העברת הדגש לעבודה עם תלמידים בנשירה סמויה, והפיכת הקשר של קצין הביקור הסדיר עם בית הספר לבלתי אמצעי; כתיבה והוצאה לאור של חוזר מנכ"ל "מביקור סדיר למניעת נשירה"; שקיפות ניצול תקציב מנ"ע (מניעת נשירה עכשיו); שיתוף פעולה עם משרד הפנים וכתובת תפקיד קצין ביקור סדיר באוגדן משרד הפנים; והפיכת תחום עיסוקו של קצין הביקור הסדיר לפרופסיה מקצועית מוגדרת המאופיינת במחקר.

בשנתיים האחרונות עסקו קציני הביקור הסדיר גם באיתור נושרים גלויים, במבצעי איתור שנערכו שלוש פעמים בשנה. האיתור אפשר מלבד בדיקה של סנכרון מערכות משרד החינוך, פגישה של קצין ביקור סדיר עם ילדים ונערים שנשרו וניסיון להשיבם למסגרת חינוכית.

היעדר מאמרים אקדמיים ומידע מקצועי על אודות מהות תפקידם של קציני הביקור הסדיר ודרכי עבודתם המקצועית בשטח, עוררו צורך לכתוב את הפרקטיקה המקצועית בעבודת קצין הביקור הסדיר מתוך כוונה להפוך את תחום עיסוקו לפרופסיה.

עבודת המחקר בעיצומה ומתנהלת בכמה ערוצים: ראיונות עם קציני הביקור הסדיר, עם מנחי הקב"סים, עם מפקחים ועם צוותי מטה ביקור סדיר; ניתוחי נתונים של דיווחי קב"סים במערכת הקבסנט; כתיבה של סקירת ספרות; הכשרת קבוצת מנהיגות; פיתוח הפרופסיה; והעמקת המחקר בארבע רשויות ברחבי הארץ: חיפה, ג'יסר-א-זרקא, בית"ר עילית ובאר שבע.

ברצוני להודות לכל השותפים במלאכה, לרגל הוצאתו לאור של סקר הקב"סים, שהוא חלק מתהליך כתיבה מוסדר של פרופסיית קצין הביקור הסדיר במדינת ישראל:

למר חיים מויאל, מנהל אגף א' חינוך ילדים ונוער בסיכון; לד"ר רמי סולימני, מנכ"ל ג'וינט ישראל-אשלים; לד"ר פלורה מור, לגב' הילה צפריר ולצוות ג'וינט ישראל-אשלים המלווים את התהליך; לגב' רות ברוך קוברסקי, לד"ר וצ'סלב קונסטנטינוב ולגב' דליה בן רבי, ממכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל, על ניתוח נתוני סקר הקב"סים ועל כתיבת הדוח; לגב' אורנה קורנבוים, לגב' סיגל שמואל, לגב' ניצה ירחי ולגב' עינת גרואני, צוות מטה ביקור סדיר, שותפותי המקצועיות למהלך פורץ דרך זה, על שתרכמו ממרצן ומזמנן במקצועיות ובכוננות לאין שיעור.

בברכת קריאה מלמדת,

רפי בטיט

מנהל המחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה

תפקיד קציני הביקור הסדיר הוגדר מתוקף חוק לימוד חובה, התש"ט-1949¹ (סעיף 4), המתייחס לחובת ההורים לשלוח את ילדיהם, הנמצאים בגיל חוק לימוד חובה, למסגרות חינוך. קצין הביקור הסדיר (קב"ס), כפי שעולה משמו, פועל כאשר ישנה בעיה של ביקור סדיר של תלמיד במערכת החינוך (מגיל גן ועד לכיתה י"ב), ותפקידו לאכוף את החוק מול הורי התלמיד. כפי שיפורט בהמשך, במשך השנים התרחב תפקיד הקב"ס וכיום הוא מוגדר, לצד בקרה ואכיפה של חוק לימוד חובה, גם כתפקיד חינוכי-טיפולי, שעיקרו הנחיה וסיוע בגיבוש תוכניות להכלה ולמניעת נשירה, וגם כנותן מענה לתלמידים הנמצאים במצבים של נשירה גלויה או סמויה (חוזר מנכ"ל 2017, סעיף 5.1²).

בדוח זה יוצג ניתוח של סקר ארצי שהועבר לכלל הקב"סים בישראל, המתווסף למידע שהופק מקובץ הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי, קונסטנטינוב וכן רבי, 2018) (ר' פרק 1.2). סקר הקב"סים נועד לייצר תשתית ידע עבור המיזם לפיתוח הפרופסיה של הקב"סים, הנשען על הפרקטיקה החינוכית הפסיכו-חברתית PSEIA³ (מור, 2010; 2018, נבות ולבנדה, 2003, נבות ועוואדיה, 2012) לטיפול בתלמידים במצבי סיכון ונשירה. מדובר ביוזמה מקיפה של היחידה לביקור סדיר באגף א' לילדים ונוער בסיכון של משרד החינוך בשותפות ג'וינט ישראל-אשלים - תחום אתגרי מערכת החינוך, לביסוס הפרקטיקה האפקטיבית של הקב"סים בישראל ולפיתוח תורת התערבות סדורה המביאה למניעת נשירה ולמוביליות בתפקוד תלמידים במצבי נשירה. המיזם פועל בכמה זירות (מור ונהור, 2018; מור, 2020): (1) ביסוס הפרקטיקה האפקטיבית של יחידת הקב"סים ברשות, ושילוב כלל הגורמים הפועלים בזירה זו במרחב היישובי; (2) פיתוח השדרה המקצועית והניהולית של מדריכים ומפקחים האחראים לקידום המסוגלות של הקב"סים; (3) הקמת מתווה לפיתוח ולקידום מקצועי של הקב"ס במשרד החינוך ולהכשרה במהלך העבודה (on service); (4) פיתוח תורת עבודה סדורה התומכת בפרקטיקה אפקטיבית למניעת נשירה; (5) עריכת מחקרים התומכים בגיבוש הפרקטיקה האפקטיבית של הקב"סים וגיבוש גופי הידע הנלווים לה.

מטרתו של סקר הייתה לאפיין את הקב"סים ולתאר את עבודתם, זאת כבסיס ללמידה בתהליך ביסוס הפרקטיקה המקצועית של הקב"סים. הסקר אסף מידע בנוגע למאפיינים האישיים של הקב"סים ולרקע המקצועי וההכשרתי שלהם, למאפייניהם של התלמידים שהקב"סים מטפלים בעניינם, לפעולות המרכזיות שבהן עוסקים הקב"סים והשותפים השונים שאיתם הם פועלים,

¹ https://www.knesset.gov.il/review/data/heb/law/kns1_education.pdf

² משרד החינוך, חוזר המנכ"ל הכללי (התשע"ז), מביקור סדיר למניעת נשירה, מארס 2017 <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/2/2-3/HoraotKeva/K-2017-7-1-2-3-9.htm>

³ גישת ההכללה החינוכית הפסיכו-חברתית PSEIA (Psycho-Social Educational Inclusive Approach) היא גישה חינוכית שגובשה על ידי ד"ר פלורה מור לאחר שני עשורים של עיסוק בפרקטיקה חינוכית אפקטיבית למניעת נשירה וקידום מוביליות בתפקודי התלמידים בתהליכי נשירה. זהו מאגר ידע עשיר המקשר בין דיסציפלינות שונות (פילוסופיה, פסיכולוגיה, סוציולוגיה וחינוך) ומשלב מושגי יסוד, שיטות, אסטרטגיות וכלים יישומיים לקידום עשייה חינוכית בבית הספר בקרב ילדים ובני נוער תת-משיגים ובקרב הוריהם. זירות הפעולה בגישת ההכללה החינוכית הפסיכו-חברתית מקיפות אלפי עובדי חינוך והוראה, אנשי מקצוע רחב - מנהלים, פסיכולוגים, יועצים, עובדי קידום נוער וכד') ופרחי הוראה במסלולים לתואר ראשון ושני, מאות בתי ספר רב-גיליים בכלל המחוזות, בהתאמה לחברה הכללית, הערבית והחרדית.

לעמדותיהם ותפיסותיהם בנוגע למגוון היבטים בעבודתם ובמקצוע הקב"סות וכן למידת שביעות הרצון שלהם מעבודתם ככלל ומתחומים מסוימים בפרט.

1.1 נשירה גלויה ונשירה סמויה מבית הספר

בית הספר ממלא תפקיד חשוב בחייהם של בני הנוער, ועבור רובם זוהי המסגרת העיקרית שבה הם רוכשים כישורי לימוד ומקיימים יחסים חברתיים עם בני גילם. עזיבת בית הספר לפני תום הלימודים (נשירה) היא בעיה חברתית מורכבת שיש לה השלכות חברתיות-כלכליות ניכרות, הן על התלמידים שנשרו והן על כלל החברה. השלכות אלו עשויות להתבטא, בין היתר, בהכנסה נמוכה בעתיד, בקשיים בתעסוקה, בבעיות בריאות ובהערכה עצמית נמוכה (Theunissen, Van, Verdonk, Feron, & Bosma, 2012; Sum, Khatiwada, McLaughlin, & Palma, 2011; Carlson & Martinez, 2011; Bloom & Haskins, 2010).

בעבר, עזיבה מוחלטת של בית הספר הייתה מוקד הדאגה העיקרי של קובעי המדיניות. נתוני משרד החינוך⁴, המתייחסים לאחוזי הנשירה בכל קבוצת גיל במעבר בין שנת לימודים אחת לשנייה או במהלך שנת לימודים מסוימת (ולא בשיעורי נשירה מצטברים) מראים מגמת ירידה ניכרת שהחלה משנות ה-90: מ-20% נשירה בשנות ה-80 ל-4.94% בשנות ה-90, ועד ל-1.27% בשנת 2019. שיטה אחרת למדידת נשירה מתבססת על שיעורי אי-הלמידה המצטברים עבור שנתון גיל בהגיעו לגיל 17. על פי מדידה זו, המאותרת את מי שהיו רשומים כתלמידי כיתה י' בשנה מסוימת ולא הופיעו כתלמידי י"ב בשנים שלאחר מכן (ינאי, פוקס ובלס, 2019), נמצא כי שיעורי הנשירה בישראל היו 9.9% בשנתון 2003, והם הצטמצמו ל-7.6% בשנתון 2017, כאשר עיקר הצמצום בנשירה הגלויה חל באוכלוסייה הערבית (מ-15.4% בשנת 2003, ל-8% בשנת 2017). בעשורים האחרונים הופנתה תשומת הלב גם לתלמידים המוגדרים "נושרים סמויים" (להב, 2012; כהן-נבות, אלנבוגן-פרנקוביץ וריינפלד, 2001). כבר בשנת 1994 הבחין חוזר מנכ"ל⁵ של משרד החינוך בין "נשירה גלויה" שמשמעה אי-ביקור בבית הספר, שבסופו של דבר עלול להביא לעזיבת המערכת, לבין "נשירה סמויה", המאפיינת תלמידים הנמצאים בכיתה, אך אינם מתפקדים לימודית, מתנתקים מן המסגרות הקיימות וחשים ניכור כלפי הכיתה וכלפי בית הספר.

בשנת 2017 הגדיר חוזר מנכ"ל חדש (תשע"ז/7(א))⁶ מיהו תלמיד נושר גלוי ומיהו תלמיד בנשירה סמויה. לפי חוזר זה תלמיד "נושר גלוי" הוא "תלמיד שהיה רשום במוסד חינוך המפוקח על ידי המדינה אולם כבר אינו רשום במוסד חינוך כזה, או שאינו רשום ואינו לומד בתוכנית היל"ה (השכלת יסוד לימודי השלמה)". לעומת זאת, תלמיד נושר סמוי הוא "תלמיד הרשום ומשובץ במוסד חינוך אך הוא נעדר מלימודיו 7 ימי לימודים רצופים או נעדר היעדרות לא רצופה המצטברת ל-14 ימים ללא סיבה מוצדקת; או: תלמיד הנעדר מלימודיו לעיתים כה תכופות עד שלדעת מנהל מוסד החינוך יש בכך משום הפרעה רצינית ללימודיו ולמרות פעולות להשבתו לפי הוראות חוזר זה לא חזר ללימודיו; או: תלמיד המתאפיין לפחות באחד מאלה: שוטטות בשטח בית הספר

⁴ מסמך פנימי של משרד החינוך

⁵ משרד החינוך, חוזר המנכ"ל הכללי, חוזר מיוחד ז' (התשנ"ה), מניעת נשירה הגברת כוח ההתמדה וההצלחה של התלמידים בבית הספר, דצמבר 1994

⁶ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/2/2-3/HoraotKeva/K-2017-7-1-2-3-9.htm>

ומחוצה לו בשעות הלימודים, נוכחות פיזית בכיתה הלימוד אך ללא תפקוד לימודי, קושי למלא אחר חוקי מוסד החינוך, קשיי הסתגלות וקשיים התנהגותיים, מעורבות נמוכה בלימודים ובפעילויות אחרות בבית הספר.

המונח "נשירה סמויה" (או "hidden dropout") אינו נפוץ בספרות המחקר העוסקת בקשייהם של תלמידים. במקום זאת, רווח השימוש במונח "disengagement", שניתן לתרגמו "ניתוק" או "התנתקות", והוא היפוכו של המונח "engagement" (חיבור, התחברות). סולטנה (Sultana, 2006) מתייחסת במאמרה לתלמידים המתנתקים מבית הספר כאל תלמידים אשר פיזית עדיין נמצאים בבית הספר, אך הם מעין "רוחות רפאים בכיתה".

מחקרים אחדים מדברים על התנתקותו של התלמיד מבית הספר בתור הגורם המוביל לנשירה גלויה מבית הספר (Balfanz, Herzog & Mac-Iver, 2007; Carlson & Martinez, 2011; Fall & Roberts, 2012; Henry, Knight & Thornberry, 2012; Markussen, Froseth & Sandberg, 2011). עם זאת, התנתקות מבית הספר אינה בהכרח תופעה המובילה לנשירה בפועל, אלא נתפסת בתור מצב הקשור לרווחת התלמיד, ויש חוקרים המתייחסים אל התופעה כאל מצב פסיכולוגי שלילי שבו הלומד מאבד עניין ומוטיבציה בלמידה (Makarova & Herzog, 2013).

התנתקות מן הלמידה הפורמלית אינה תופעה של "הכול או כלום". באטלר ואחרים (Butler, Bond, Drew, Krelle, & Seal, 2005) ציינו כי עדיף לראות בהתנתקות תהליך ולא אירוע. מחקרים שהראו כי חלק מן המאפיינים של התנתקות מבית הספר נמצאים כבר אצל הלומדים בשנים המוקדמות של בית הספר, מחזקים אף הם טענה זו (Ross, 2009; Lloyd-Jones, Bowen, et al., 2010; Stehlik, 2013; Butler et al., 2005; Balfanz et al., 2007).

בעבר, עיקר הדגש בהגדרה היה נושא ההיעדרויות של התלמיד מבית הספר, כיוון שהן נתפסו בתור שלב בדרך לנשירה הגלויה. עם הזמן עלה הצורך לתת את הדעת גם למספר גדול של תלמידים אשר ממשיכים להגיע לבית הספר בסדירות, אך הם מנותקים מתהליך הלמידה. בהתאם לכך, הגדרת ההתנתקות הורחבה לתופעה רב-ממדית שיכולה להכיל גם התייחסות למוטיבציה ללמידה, ליחס לבית הספר ולהתנהגות בבית הספר (Ross, 2009).

כיום מקובל לראות במונח "disengagement" מונח המתייחס להתנתקות בשלושה ממדים: התנהגות, רגש וקוגניציה (Fredricks, Blumenfeld & Paris, 2004). מחקרים רבים העוסקים בתופעה בשנים האחרונות מתייחסים לממדים האלה (לדוגמה: Butler et al., 2005; Carlson & Martinez, 2011; Johnson, Crosnoe & Elder, 2001; Lloyd-Jones et al., 2010; OECD, 2013; Orthner, Jones-Sanpei, Akos, & Rose, 2013; Ross, 2009; Wang & Holcombe, 2010). את הלמידה כמשמעותית עבורו (OECD, 2013).

הכלתם של תלמידים בסיכון וההתמודדות עם קשיי ההסתגלות של תלמידים בבית הספר, במסגרת מדיניות "ההכלה וההתמדה"⁷, היכולים להוביל לעזיבה מוחלטת של המסגרת, הם מן האתגרים המרכזיים של מערכת החינוך. בשנת 2017 עמד שיעור התלמידים

⁷ יעד ההכלה ויעד ההתמדה הם יעדים המהווים אמצעי להשגת מטרות של קידום המצוינות, שיפור ההישגים וצמצום הפערים החברתיים. יעד ההכלה, או יעד 12, עוסק בשילוב הלומדים וקידום בחינוך הרגיל תוך הרחבת יכולת הכלתם בבתי הספר ומתן מענים מגוונים. ההתמדה מתייחסת להשארת תלמידים במוסדות החינוך שבהם הם לומדים ולסיוע למוסדות להכיל את התלמידים המצויים בתהליך נשירה.

בשנתון גיל 17 שלא סיימו 12 שנות לימוד על 7.7% (נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [הלמ"ס], 2017), נתון שנשאר דומה יחסית לאורך עשור (ירידה של 0.8 נקודות האחוז לעומת שנת 2005). נוסף על כך, במחקר ארצי שנערך בשנת 2012 למיפוי פעילות בתי הספר לקידום תלמידים מתקשים, עלה כי להערכת המחנכים, כ-20% מתלמידי הכיתות בחטיבות הביניים, וכ-30% מתלמידי הכיתות בבתי הספר היסודיים הפגינו קשיי הסתגלות ולמידה (בן רבי, ברוך-קוברסקי, קונסטנטינוב, רותם וכהן-נבות, 2013).

1.2 קציני ביקור סדיר (קב"סים)

עבודת הקב"סים

קצין ביקור סדיר פועל מתוקף חוק לימוד חובה⁸, אוגדן משרד הפנים⁹, חוזרי מנכ"ל¹⁰ וחוק זכויות התלמיד למימוש מדיניות משרד החינוך לאחזקת תלמידים, התמדתם בלימודים ומיצוי יכולותיהם עד לסיום כיתה י"ב¹¹. למעשה, החוקים מכוונים להוריו של הקטין וחלים עליהם בתור האחראים הישירים עליו. קציני הביקור הסדיר, הפועלים במחלקות החינוך בכל אחת מן הרשויות המקומיות, מופקדים על אכיפת החוק (משרד החינוך, 2017).

קצין הביקור הסדיר כפוף פדגוגית למחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה במשרד החינוך, האחראית על איתור תלמידים בסיכון לנשירה הנמצאים בגיל חוק לימוד חובה, על ניטורם ועל הטיפול בהם.¹² עבודת הקב"סים כוללת איתור תלמידים אשר מתמודדים עם קשיים לימודיים, חברתיים או רגשיים הבאים לידי ביטוי בתפקודם במסגרת החינוך, מעקב אחריהם וטיפול בהם (יעקובי-זילברברג והראל, 2013).

תפקיד הקב"ס הוא תפקיד סטטוטורי. את הקב"ס מתקצב ומנחה מקצועית ופדגוגית משרד החינוך, אך הרשות המקומית מעסיקה אותו (יעקובי-זילברברג והראל, 2013). המטה המקצועי, באמצעות הפיקוח המחוזי, מגדיר לקב"ס את המדיניות המקצועית, את הנהלים, את המשאבים, את דרכי ההתערבות ואת מסגרת היסוד לתוכנית העבודה (אפללו וגבאי, 2011).

המחלקה לביקור סדיר מפעילה נכון לשנת 2019 מערך של כ-730 קציני ביקור סדיר הפועלים ב-256 רשויות חינוך. כפי שנמסר מן האגף לביקור סדיר, משרה מלאה של קב"ס כוללת טיפול ב-107 תלמידים (נושרים גלויים ונושרים סמויים). קצין הביקור הסדיר

⁸ הביסוס החוקי: חוק לימוד חובה, תש"ט 1949 (להלן "חוק לימוד חובה"); צו המועצות המקומיות (נוהל קבלת עובדים לעבודה) תשל"ז 1977; צו לימוד חובה (שיעור ההשתתפות של המדינה ושל רשויות החינוך המקומיות בקיום מוסדות חינוך רשמיים מכוח סעיף 1(ב) לחוק לימוד חובה, המתפרסם מזמן לזמן).

⁹ http://moin.gov.il/LOCALGOVERNMENT/local%20authority/human_assets/DocLib1/%D7%9E%D7%A0%D7%94%D7%9C%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%AA%20%D7%A7%D7%91%D7%A1%D7%99%D7%9D.pdf

¹⁰ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/Templates/HoraotKevaFreeContent.aspx?NRMODE=Published&NRNODEGUID=%7b5A9F99FA-6C05-4F71-B026-7D5726C5C7C8%7d&NRORIGINALURL=%2fEducationCMS%2fApplications%2fMankal%2fEtsMedorim%2f2%2f2-3%2fHoraotKeva%2fK-2017-7-1-2-3-9%2ehtm&NRCACHEHINT=NoModifyGuest#nis5>

¹¹ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Zchuyot/ChukimVeamanot/Chukim/ChokZchuyotHatalnidTashsa2000.htm>

¹² http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/YeledNoarBesikun/machlakot/BikurSadir/bikur_sadir.htm

נדרש להיות בעל תואר אקדמי ותעודת הוראה כמו גם ניסיון מקצועי של שלוש שנים לפחות בהוראה, או ניסיון מקצועי של חמש שנים לפחות בעבודה בחינוך הבלתי פורמלי, רצוי עם נוער בסיכון.¹³ עבודתו של הקב"ס צריכה להיעשות בתיאום מלא עם מנהלי בתי הספר ועם הצוות הטיפולי והחינוכי. כמו כן על הקב"ס להימצא בקשר שוטף עם התלמיד, עם משפחתו, עם בית הספר ועם גורמים נוספים ברשות המקומית, כמו: עובדים סוציאליים, פסיכולוגים, קציני מבחן ועובדי קידום נוער (אפללו וגבאי, 2011). חוזר מנכל תשע"ז 7(א) מדגיש את עבודתו של קצין הביקור הסדיר בבקרה ובמעקב אחר התלמידים הנמצאים בסכנת נשירה ובסיוע בשילובם המיטבי במוסדות החינוך. לפי חוזר זה, "בבסיס העבודה החינוכית עומדת התפיסה כי על המוסד החינוכי להכיל את התלמידים ולפעול ככל יכולתו כדי ליצור עבורם מרחב של משמעות ולשלבם במסלולי למידה משמעותיים, שיאפשרו את תרומתם לחברה בעתיד, וכדי למנוע את נשירתם".

הקב"סים אמונים על אוכלוסיית תלמידים גדולה הנמצאת בסיכון לנשירה מבית הספר ועל אוכלוסיית התלמידים שכבר נמצאת במצב של נשירה. עבודתם מחייבת מיומנויות גבוהות במגוון תחומים והיכרות רחבה עם המענים הטיפוליים והחינוכיים הקיימים והתאמתם לכל ילד וילד. יעקובי-זילברברג והראל (2013) מתארים את הקב"ס בתור דמות טיפולית-חינוכית הנדרשת גם לגישור ותיווך, ליכולות ארגוניות וניהוליות ולידע מקצועי ממגוון דיסציפלינות, כגון פסיכולוגיה, סוציולוגיה ומשפט. אפללו וגבאי (2011) שמים דגש על גמישות תפקידית הנעה בין אוריינטציה ביקורתית-מנהלית ובין אוריינטציה הנחייתית-חינוכית, יחד עם תנועה בין התערבות ברמת הילד ומשפחתו לבין התערבות ברמת בית הספר והקהילה. לדבריהם, מימוש ייעודו של הקב"ס תלוי בתנועה מושכלת בין מגוון מישורי הפעולה, שלעיתים אף סותרים זה את זה.

בשנת 2017 ביצעו חוקרים במכון ברוקדייל (ברוך-קוברסקי ואח', 2018) ניתוח מידע מנהלי מקובץ הקב"ס-נט¹⁴. מניתוח המידע עלה כי תפקידו של הקב"ס מורכב ומאתגר, והוא כולל עבודה עם תלמידים מקבוצות אוכלוסייה בעלות רקע חברתי, כלכלי ותרבותי שונה; עבודה עם תלמידים עם קשיי למידה והסתגלות בתוך בתי הספר, בצד עבודה עם תלמידים שכבר נשרו¹⁵; עבודה עם מגוון גורמים - תלמידים, בתי ספר, הורים ושירותים בקהילה; הבניית מערך עבודה יעיל מול בתי ספר שונים ורבים; דגש על עבודה מערכתית ויצירת חיבורים וקשרים בין מנגנונים או מערכות שונות בבתי הספר וברשות המסייעים לתלמידים, תוך מתן תמיכה וליווי בעבודתם לקידום התלמידים. על פי נתונים אלו נמצא כי בכל שנה מטפלים הקב"סים בכ-3%-4% מן התלמידים המופיעים

¹³ לפי תיאור דרישות התפקיד כפי שמופיעות באוגדן משרד הפנים, מנהל לשלטון מקומי, האגף לכוח אדם ושכר ברשויות מקומיות.

http://moin.gov.il/LOCALGOVERNMENT/local%20authority/human_assets/DocLib1/%D7%9E%D7%A0%D7%94%D7%9C%20%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%AA%20%D7%A7%D7%91%D7%A1%D7%99%D7%9D.pdf

¹⁴ מערכת הקב"ס-נט היא מערכת ממוחשבת של משרד החינוך המאפשרת ניהול ידע ומעקב אחר התלמיד במהלך העבודה השוטפת של הקב"ס. כל קב"ס נדרש למלא מידע על אודות כל תלמיד וההתערבות בעניינו בכל פעם שמתבצעת פעולה כלשהי. המחקר כלל ניתוח של המידע המופיע בקובץ הקב"ס-נט בין השנים 2005-2015. כמו כן נעשה במחקר שימוש בקבצים מנהליים נוספים של משרד החינוך (קובץ תלמידים וקובצי מיצ"ב ובגרות), שצורפו לקובץ הקב"ס-נט ואפשרו לקבל תמונה מקיפה על מאפייני התלמידים המטופלים בידי קב"סים ועל בתי הספר שבהם הם לומדים (תוך השוואתם לכלל אוכלוסיית התלמידים) וגם לעקוב אחר המשך דרכם במערכת החינוך.

¹⁵ הילדים ובני הנוער המטופלים על ידי הקב"סים יקראו בדוח זה "תלמידים" גם כאשר הם אינם נמצאים במסגרת כלשהי.

בקובץ התלמידים של משרד החינוך, ובבחינת שנתון גיל שלם, נמצא שהקב"סים יצרו לאורך השנים עם כחמישית מתלמידי השנתון. עם 77% מן התלמידים שאיתם הם יצרו קשר (כ-16.5% מתלמידי השנתון) נמשך הטיפול יותר מפגישה אחת. עם חלק מן התלמידים (כ-5.5% מתלמידי השנתון) נמשך הקשר שנתיים ומעלה. האחוז המשמעותי של התלמידים שהקב"סים נמצאים בקשר עימם לאורך שנות לימודיהם, ומשך הזמן הממושך שבו הם נמצאים בקשר עם חלק ניכר מן התלמידים - ממקמים את הקב"סים בתור דמויות מרכזיות במערכת הסיוע לתלמידים במצבי סיכון.

לתפקיד הקב"ס במדינת ישראל יש מעט מקבילות דומות בעולם. מחקר של שלדון (Sheldon, 2007) עקב אחר התפתחות התפקיד של "קצין הנוכחות" (Attendance Officer) באנגליה, ואחר המעבר ממיקוד בענישת ההורים לדאגה לרווחת התלמיד. בהתאם לכך, גם שם עבר התפקיד שינויים וכיום ניתן למצוא בעיקר התייחסות ל"קצין רווחה בחינוך" (Education Welfare Officer), שתפקידו הוגדר מתן תמיכה לתלמידים עם בעיות נוכחות והתנהגות ולמשפחותיהם במטרה לסייע לתלמידים להפיק את המרב ממערכת החינוך (Henderson Cheung, Sharland, & Scourfield, 2016). תפקיד זה המשיך לעבור שינויים באנגליה, ומשנת 2011 התפקיד הולך ונבלע בתוך מערך התמיכה הטיפולי שבבית הספר (Henderson et al., 2016). גם ריד (Reid, 2006) מתייחס במאמרו לשינויים שחלו בתפקיד זה, ומציין כי בעבר נטה השירות לעסוק רק בנושאים הקשורים לנוכחות התלמיד בבית הספר, ואילו כיום התפקיד נוגע במגוון רחב של משימות מורכבות הקשורות לתפקוד התלמיד בבית הספר.

שינויים אלו משקפים גם את התהליכים הלא מוצהרים המתרחשים בתפקיד הקב"ס במדינת ישראל. הקב"ס פועל, כאמור, מתוקף חוק לימוד חובה והפעלת הדין כלפי הורי התלמיד הנעדר מבית הספר, אך בפועל מוקד עבודתו הוא יותר בדאגה לרווחת הילד - דאגה לתמיכה מיטבית עבור התלמיד שתאפשר את המשך לימודיו.¹⁶

במאמר אחר מתייחס ריד (Reid, 2008) למורכבות התפקיד ברמת הרשות המקומית, לכפילויות תפקיד הקיימות בין education welfare officer ובין שירותי הרווחה ברשות, ולתחומים הרבים מאוד שהם פועלים בהם. מחקרים אחדים (Henderson et al., 2016; Reid, 2008) מתארים את התפקיד בתור חלק ממערך התמיכה הקיים במערכת החינוך הפועל תוך שיתוף עם בתי הספר ועם גורמי תמיכה נוספים ברשות המקומית. המטרה לשמה הם פועלים היא לספק מערך שירותים יעיל ואיכותי לצעירים בסיכון ולמשפחותיהם הזקוקים לסיוע במגוון רחב של תחומים. לצד היעדרויות ובעיות נוכחות, כולל התפקיד עיסוק בבעיות התנהגות של תלמידים, קשיים לימודיים, בריאות ורווחה, כמו גם הכנה של מערך דיווח על אודות התלמידים וסיוע למשפחות למצות את זכויותיהן (לדוגמה, ארוחות חינוך, הסעות, ביגוד). בעלי התפקיד מפנים את המשפחות לגורמי טיפול רלוונטיים (רווחה, בריאות, שירות פסיכולוגי) ומסייעים במידת הצורך בתהליכי השמה של התלמיד במסגרת חינוך מותאמת. מערך תמיכה זה מטפל למעשה בכל בעיה המונעת מן הילד להפיק את המרב מתהליך הלמידה במגוון אמצעים, וביניהם גם באמצעות נקיטת פעולה כנגד הורי התלמיד דרך בתי המשפט במקרה הצורך.

¹⁶ http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/YeledNoarBesikun/machlakot/BikurSadir/bikur_sadir.htm

2. מערך המחקר

כאמור, המחקר הוא חלק ממיזם כולל להבניית פרופסיית הקב"ס ולחיזוק פעילות הקב"סים, המשותף לאגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך ולג'וינט ישראל-אשלים. ממסמך שנכתב על ידי המחלקה לביקור סדיר וג'וינט ישראל-אשלים על הצורך בהתמקצעות הקב"סים (ג'וינט ישראל-אשלים, 2018)¹⁷ עלה שהצורך נובע מן הקושי של הקב"סים להשיג את היעד של מניעת נשירה סמויה, לצד הצורך בשיפור הפיתוח המקצועי והפרקטיקה של הקב"ס כדי לקדם את יעילות ההתערבות. לדברי כותבי המסמך: "המורכבות הגדולה של תפקיד הקב"ס מלמדת על החיוניות של פיתוח שיטתי של הזהות המקצועית של הקב"ס כתורה כתובה וכתורת הדרכה" (עמ' 4). מחקר זה הוא חלק ממערך כולל של הבנת תפקיד הקב"סים וצורכיהם ותפקידו לסייע למשרד החינוך להבנות מערך פיתוח מקצועי מיטבי. צורך שעולה בפיתוח פרקטיקה סדורה עולה בקנה אחד עם ממצאי ניתוח קובץ הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי ואח', 2018) שזיהו את מיקומו המרכזי של הקב"ס במערך הסיוע לתלמידים במצבי סיכון, כפי שבא לידי ביטוי באחוז התלמידים שאיתם הם נמצאים בקשר לאורך שנות לימודיהם (21% מתלמידי השנתון), ובזמן הממושך שבו הם נמצאים בקשר עם חלק ניכר מן התלמידים (בממוצע 2.2 שנים).

2.1 מטרת המחקר ושאלות המחקר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה ללמוד על סוגיות מרכזיות המאפיינות את עולם העבודה של הקב"סים, על תפיסותיהם וצורכיהם, מנקודת מבטם של הקב"סים עצמם ולספק לקובעי המדיניות כלים להבנת תפקיד הקב"ס וצרכיו כדי להמשיך ולקדם את הפיתוח המקצועי שלהם.

1. שאלות המחקר המרכזיות הן:
2. מהם המאפיינים האישיים של הקב"סים?
3. מהו הרקע, המיומנות והידע המקצועי (לימודים והכשרות) המאפיין את הקב"סים?
4. מהן הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים שבעניינם מטפלים הקב"סים?
5. אילו פעולות מרכזיות מבצעים הקב"סים במסגרת עבודתם?
6. מי הם השותפים לעבודת הקב"ס ומה מאפייני שיתופי הפעולה של הקב"סים עם גורמים אלו?
7. מהן עמדותיהם של הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות?
8. מה מידת שביעות רצונם של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם?
9. מהם המאפיינים המרכזיים (אישיים ומקצועיים) המתואמים עם מאפיינים של עבודה מיטבית של קב"סים?

¹⁷ מסמך פנימי

2.2 שיטת המחקר

המחקר כלל סקר שהועבר בין החודשים מארס-יוני 2018 בקרב כל הקב"סים שהיו בתפקיד בתקופה זו.

תהליך בניית השאלון: לצורך בניית השאלון נערכו בשנת 2016 ראיונות עם ארבע קב"סיות (ברוך-קוברסקי, 2016¹⁸), נלמד המידע שהופק מניתוח הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי ואח', 2018) ונערכו פגישות ודיונים עם מזמיני המחקר מג'וינט-אשלים כדי ללמוד על נושאי תוכן מרכזיים (במהלך החודשים נובמבר-דצמבר 2017). כמו כן, נערכו דיונים עם צוות ייעודי¹⁹ שכונס מטעם המחלקה לביקור סדיר כדי לקבל הערות, לדון בסוגיות מרכזיות העולות משאלות הסקר ולהתאימן באופן מיטבי. לאור זאת, נבנה נוסח מעודכן של השאלון שהוצג במפגש ארצי של עשרים מנחי קב"סים²⁰. במהלך המפגש הוצגו בפני מנחי הקב"סים (כ-20 משתתפים) מטרת המחקר והשאלון עצמו, ונאספו ההערות שהועלו בדיון.

עם סיום תהליך קבלת ההערות, מוחשב השאלון בתוכנת הנמל"ה, והועבר לאישור סופי לצוות המחלקה לביקור סדיר, למזמיני המחקר וליתר צוות המחקר. צוות המחלקה לביקור סדיר העביר לצוות המחקר רשימות של שמות הקב"סים, ומתוך הרשימות נבחרו אקראית שלושים קב"סים מן המחוזות השונים במשרד החינוך להשתתף בפרי-טסט²¹. במהלך חודש ינואר 2018 נוצר קשר טלפוני עם כל קב"ס שנבחר לפרי-טסט, ובו הציגו עורכי המחקר בפני הקב"ס את מטרת המחקר ובקשה להשתתף בפרי-טסט. השאלון נשלח בדואר האלקטרוני לכל שלושים הקב"סים, 24 מהם ענו על השאלון במלואו. במהלך הפרי-טסט עקב צוות המחקר אחר כשלים שעלו במחשוב השאלון ושהיה צורך לתקנם, וכן עם סיום הפרי-טסט וניתוח השאלות, גם אחר שאלות שנמצאו בהן בעיות. עם חמש קב"סיות שמילאו את השאלון נערכו גם ראיונות עומק כדי לוודא שצוות המחקר הבין את תשובות הקב"סיות, וכי ישנה הלימה עם מה שהתכוונו הקב"סיות בתשובותיהן. עם סיום הפרי-טסט עודכן השאלון פעם נוספת בתוכנת הנמל"ה והוכן להעברה ארצית בדואר האלקטרוני לכל הקב"סים בישראל (ר' נספח 2).

תהליך העברת השאלון: השאלון הועבר בתחילת חודש מארס 2018 לכל הקב"סים בישראל על פי רשימת כתובות דואר אלקטרוני שהונפקה על ידי המחלקה לביקור סדיר ועודכנה על ידי המפקחים בכל מחוז. בראשית המחקר כללה הרשימה סך הכול 706 קב"סים. 31 קב"סים הורדו מן הרשימה לאחר שהתברר שאינם משמשים עוד בתפקיד קב"סים או שאלו קב"סים שבעת מועד העברת השאלון היו בחופשה ארוכה (חופשת מחלה ארוכה או חופשת לידה), ונותרו במחקר 675 קב"סים. כדי לשמור על אנונימיות הקב"ס, אך גם על יכולת המעקב אחר היענות הקב"סים, קיבל כל קב"ס קוד אישי שהיה עליו להזין בכניסה לשאלון הממוחשב. קוד זה אפשר לצוות המחקר לזהות האם קב"ס מסוים מילא את השאלון. עם סיום המילוי הקוד האישי לא נשמר, והשאלון המלא

¹⁸ מסמך פנימי

¹⁹ בצוות השתתפו שמונה בעלי תפקידים מן המחלקה: ראש המחלקה, מנחה פדגוגית, סגנית מנהלת מרכז הדרכה, מפקחת, שתי מנחות מחוזיות ושתי קב"סיות.

²⁰ קב"סים ותיקים ומיומנים הממונים על הנחיית קב"סים אחרים ברשויות.

²¹ 5 קב"סים ממחוז דרום, 4 קב"סים ממחוז חיפה, 2 קב"סים מן המחוז החרדי, 4 קב"סים מירושלים, 7 קב"סים ממחוז מרכז, 5 קב"סים ממחוז צפון ו-3 קב"סים ממחוז תל אביב. 4 קב"סים שנבחרו לפיילוט משמשים גם כמנחי קב"סים.

נותר אנונימי, אך עדיין ניתן היה לעקוב אחר קב"סים שטרם מילאו את השאלון ולתזכר אותם אישית אחת לשבוע. לאחר חודש, נשלח לכל אחד מן המפקחים (מפקח על הביקור הסדיר במחוז) דואר אלקטרוני עם רשימת שמות הקב"סים במחוז שלו שטרם ענו על השאלון, ובקשה שיבררו מדוע השאלון טרם מולא ושיעודדו את הקב"סים למלא אותו בהקדם. עד סוף מאי 2018 ענו על השאלון 636 קב"סים (כולל 24 הקב"סים שענו בפיילוט²²), סך הכול 94% היענות.

במהלך העברת השאלון נאספו תגובות מן הקב"סים שמילאו אותו, ולאור תגובותיהם הובאו בחשבון מגוון סוגיות להתייחסות בשלב הניתוח. לדוגמה, קב"סים רבים העירו על כך שלא ניתן לענות על שאלות העוסקות במענים שמקבלים התלמידים דרך תוכנית מנ"ע (מניעת נשירה עכשיו), מכיוון שנכון למועד מילוי השאלון טרם התקבלו ברשות התקציבים המיועדים והתוכנית לא יצאה לפועל. לכן, ניתוח השאלות בנושא זה לא מופיע במסמך זה.

כלי המחקר: שאלון ובו שבעה פרקים, על פי שאלות המחקר:

1. **מאפיינים אישיים של הקב"ס ושל משרתו** – בחלק זה נכללו שאלות בנוגע למאפיינים של מגדר, גיל, השכלה, היקף משרה של הקב"ס בתפקידו, תפקידים נוספים שמבצע הקב"ס מלבד היותו קב"ס.
2. **הרקע המקצועי של הקב"ס ומיומנותו בעבודה** – בחלק זה נכללו שאלות הנוגעות למאפייני ההשכלה האקדמית של הקב"סים, להכשרות שבהן השתתפו תוך כדי עבודתם כקב"סים, לקורסים שבהם השתתפו שתחומי התוכן שלהם רלוונטיים לעבודתם כקב"סים ולליווי שקיבלו במשך השנה ממנחי הקב"סים, וזאת לצד ותק מקצועי שבו צברו ניסיון וידע. נושא נוסף שנכלל בפרק זה הוא האם הקב"סים מרגישים שיש להם מיומנות מספיקה לביצוע עבודתם.
3. **הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס** – הקב"סים נשאלו על בעיות הנוגעות לתלמיד בשלושה תחומים מרכזיים: בעיות הקשורות לטיפול של בית הספר בתלמידים במצבי נשירה (5 פרטים), בעיות הקשורות למאפייני המשפחות של התלמידים ולהתנהלותן עם התלמיד ובבית הספר (5 פרטים) ובעיות הקשורות לתלמיד עצמו (6 פרטים). לחלק זה צורפו גם שתי שאלות העוסקות במענים הקיימים עבור התלמידים: באיזו מידה מה שיש כיום ביישוב מספיק, ומה לתפיסתם חסר כדי לתת מענה לבעיות המאפיינות את התלמידים.
4. **הפעולות המרכזיות המרכיבות את תפקיד הקב"ס** – חלק זה כלל פעולות במגוון תחומים. על כל פעולה נשאלו הקב"סים באיזו מידה הם מבצעים אותה בסולם שבין '0' (כלל אינם מבצעים את הפעולה) ועד '10' (מבצעים פעולה זו במידה רבה מאוד). הפעולות נבחנו הן על פי הגורם שאיתו מתבצעת הפעולה (תלמיד, בית ספר, הורים, גורמים ביישוב) והן על פי אופי הפעולה (כגון עבודת תכלול, אכיפת החוק, פעולות לאיתור).
5. **השותפים השונים לעבודת הקב"ס ומאפייני שיתופי הפעולה** – הקב"סים נשאלו כיצד הם מעריכים את שיתוף הפעולה עם בתי הספר שבהם הם עובדים באופן כללי, והאם מתקיימים שיתופי פעולה עם בעלי תפקיד שונים בבתי הספר וברשות וכיצד הם מעריכים את מאפייני שיתוף הפעולה לפי דרגות שונות המייצגות שיתופי פעולה מסוגים שונים.

²² עבור קב"סים אלו נלקחו רק השאלות שהנוסח שלהן לא שונה בין השאלונים.

6. עמדותיהם של הקב"סים בנוגע לתפקידים – חלק זה התייחס לתפיסת הקב"סים את זהותם המקצועית, הוא כלל 21 פריטים שנלקחו משאלונים העוסקים בפרופסיה של בעלי תפקידים ממקצועות דומים, כמו מורה, עובד סוציאלי ויועץ (פישמן ווייס, 2011; Yedid, 1999; Hong, 2013), ונעשתה התאמה של השאלות לתפקיד הקב"ס.

7. שביעות הרצון של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם – הקב"סים נשאלו על שביעות רצונם מעבודתם כקב"סים באופן כללי וכן נשאלו באופן ממוקד על שביעות רצונם מהיבטים שונים של עבודתם כגון מאפייני שכר ומשרה, יחסי עבודה עם עמיתים וממונים והשפעתה של עבודתם.

השאלון נותח באמצעות תוכנת SPSS, ומשתנים דווחו תוך שימוש בסטטיסטיקה תיאורית. לאחר סיום ניתוח הפריטים נבנו מדדים מסכמים בהתאם לתוצאות ניתוח גורמים ובדיקת מהימנות פנימית של השאלות (אלפא של קרונברך)²³. כדי לחשוף קשרים חבויים בין משתנים ביצענו ניתוח גורמים (factor analyses), באופן זה ניתן היה לחלץ מתוך קובץ המשתנים קבוצות של משתנים שיש ביניהם קשר סמנטי. כל קבוצה כזו היא גורם. במחקר הנוכחי ביצענו ניתוח גורמים על ההיגדים המתייחסים לפעולות שעושה הקב"ס (פרק 3.4) ולהיגדים המתייחסים לתפיסת תפקיד הקב"ס (פרק 3.6). לכל גורם חושבה האלפא (אלפא של קרונברך), וכך גם לכלל ההיגדים בנושא.

כדי ללמוד על מתאמים בין המשתנים השונים בוצע תקנון כל המשתנים התלויים (ציון Z), המבטא את המרחק של התצפית מן הממוצע במונחים של סטיות תקן. ציוני התקן מאפשרים לבחון את מיקום תשובותיהם של הקב"סים באופן דומה בין משתנים שונים שלהם סולמות מדידה שונים. מדדים אלו תוקנו ושימשו בסיס לניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים במטרה לזהות אילו מן המשתנים הבלתי תלויים מנבאים תחומים מרכזיים בעבודת הקב"סים, ולאפיין אינדיקטורים מרכזיים המרכיבים את עבודת הקב"ס היכולים להצביע על עבודה מיטבית. לצורך ניתוח הרגרסיה אופיינו שישה אינדיקטורים למגוון רחב של משתנים תלויים (פירוט המשתנים התלויים והבלתי תלויים מופיע בנספח 1):

1. זהות מקצועית
2. שביעות רצון כללית של הקב"ס מעבודתו
3. שביעות רצון הקב"ס ממידת ההשפעה שיש לו
4. שיעור ממוצע של מידת ביצוע הפעולות
5. הערכת הקב"ס את מיומנותו הכללית בביצוע תפקידו
6. הערכת הקב"ס את מידת שיתוף הפעולה שיש לו עם בתי הספר

²³ מבחן זה בודק את המהימנות הפנימית של השאלות על ידי בחינת המתאם הפנימי של הפריטים שבו. ככל שהאלפא גבוה יותר (מתקרב לערך 1) משמעו כי המתאם הפנימי בין השאלות גבוה יותר. מקובל להתייחס לאלפא הגבוה מ-0.6 כמתאם גבוה.

3. ממצאים

מסמך זה מציג את עיקרי הממצאים מן הסקר בשבעת נושאי התוכן המרכזיים שנבחנו בשאלון: (1) המאפיינים האישיים של הקב"ס ומשרתו; (2) הרקע המקצועי של הקב"ס ומיומנותו בעבודה; (3) הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס; (4) הפעולות המרכזיות המרכיבות את תפקיד הקב"ס; (5) השותפים השונים לעבודת הקב"ס ומאפייני שיתופי הפעולה של עבודתם; (6) עמדותיהם של הקב"סים בנוגע לתפקידם; (7) שביעות הרצון של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם.

3.1 המאפיינים האישיים של הקב"ס ומשרתו

מאפיינים אישיים (ר' לוח 1)

מגדר: רוב הקב"סים הן נשים (75%).

גיל²⁴: גיל הקב"סים הממוצע הוא 47 שנים (סטיית תקן 10), אך יש שונות בגיל: טווח הגיל של מרבית הקב"סים (87%) הוא בין 35 ל-64: 37% בני 35-44, 27% בני 45-54, ו-23% בני 55-64. אחוזים נמוכים יותר של הקב"סים נמצאים בקצוות הגיל: 'הצעירים' בני 34-25 (9%), וה'מבוגרים' בני 65 ויותר (4%).

השכלה: אוכלוסיית הקב"סים היא אוכלוסייה משכילה, וכמעט לכולם (98%) השכלה אקדמית: ל-53% תואר ראשון, ל-44% נוספים תואר שני, ול-1% תואר שלישי. מוסדות הלימוד מתחלקים באופן דומה בין מוסדות אוניברסיטאיים (42%) ומכללות (46%). כמו כן, כמעט לכל הקב"סים (97%) יש תעודת הוראה.

לוח 1: תיאור אוכלוסיית המחקר, באחוזים

מאפיינים	אחוזים
נשים	75
גיל ממוצע 47 (סטיית תקן 10)	
טווחי גיל:	
34-25	9
44-35	37
54-45	27
64-55	23
65 ומעלה	4

²⁴ בשל מתאם טבעי בין ותק במקצוע ובין גיל, לא נכלל גיל הקב"ס ברשימת המשתנים הבלתי תלויים, ולא בוצע ניתוח רגרסיה הכולל משתנה זה. ר' ניתוח רגרסיה עבור ותק בקב"סות בפרק 3.2.

מאפיינים	אחוזים
השכלה	על תיכונית אך לא אקדמית 2
	תואר ראשון 53
	תואר שני 44
	תואר שלישי 1

N=636

מאפיינים של משרת הקב"סים

היקף משרה: רוב הקב"סים מבצעים את תפקיד הקב"סות במשרה מלאה (67%), ויתר הקב"סים עובדים בשלושת רבעי משרה (11%), בחצי משרה (21%) וברבע משרה (1%).

מילוי מגוון תפקידים: 41% מן הקב"סים (מהם 33% העובדים במשרה מלאה) ממלאים במסגרת משרתם גם תפקידים נוספים, מלבד תפקידם כקב"סים. חלק מן התפקידים הנוספים הם הפעלת מועדוניות (14% מן הקב"סים), ניהול ואחריות ברשות (10%), אחריות על פרויקטים חינוכיים ברשות (10%) ותפקידים בבית הספר (8%). 7% דיווחו על מגוון רחב של תפקידים נוספים שאינם בהכרח נוגעים לילדים ולנוער בסיכון.

מתאמים בין מאפייני הקב"סים ומשרתם ובין אינדיקטורים מרכזיים בעבודתם

המתאמים בוצעו בעזרת ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים (ר' נספח 1 לפירוט המשתנים ולוח 2 לפירוט הממצאים). הניתוח מצא מתאם המצביע על כך כי בקרב נשים, לעומת בקרב גברים, יש עלייה בשיעור הממוצע של מידת ביצוע הפעולות (יתרון של 0.1 סטיית תקן, $p < 0.05$), אך הן מרגישות פחות מיומנות במקצוע (ירידה של 0.1 סטיית תקן, $p < 0.05$). כמו כן, נמצא מתאם המראה כי ישנו יתרון לעבודה של קב"ס במשרה מלאה, וכי אחוזי משרה גבוהים יותר קשורים לתפיסת זהות מקצועית חיובית יותר (כל עלייה ברבע משרה מגבירה את תחושת הזהות המקצועית ב-0.11 סטיית תקן, $p < 0.01$), לעלייה בשביעות רצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו במסגרת תפקידו (0.12 סטיית תקן, $p < 0.01$) ולעלייה בשיעור ממוצע של מידת ביצוע הפעולות (0.12 סטיית תקן, $p < 0.01$). לעומת זאת, לא נמצא מתאם בין מילוי תפקיד נוסף מלבד הקב"סות ובין המשתנים התלויים שנבדקו במחקר, ונראה כי תפקידים נוספים מלבד הקב"סות אינם מקנים לקב"ס יתרון במשתנים התלויים שנבדקו במחקר.

לוח 2: סיכום של ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים: מתאמים בין מאפייני קב"סים ומשרתם ובין אינדיקטורים מרכזיים בעבודתם (משתנים תלויים), ציוני תקן

משתנים תלויים: מקצועית זהות	שביעות רצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו	מידת ביצוע הפעולות	שביעות רצון כללית של הקב"ס מתפקידו	הערכת הקב"ס כי מיומנותו מספיקה לביצוע התפקיד	הערכת הקב"ס את רמת שיתוף הפעולה שלו עם בית הספר
מגדר (נשים לעומת גברים)	0.01	-0.03	*0.10	-0.08	*-0.10
עלייה באחוזי משרה (ברבעים)	**0.11	*0.12	**0.12	0.05	0.05
מילוי תפקיד נוסף לצד הקב"סות	0.01	0.05	-0.01	0.02	-0.01

*p<0.01, **p<0.05

3.2 הידע המקצועי של הקב"סים ותחושת המיומנות המקצועית שלהם בתפקידם

א. הידע המקצועי של הקב"סים

את הידע המקצועי שרוכשים הקב"סים ניתן לחלק לשני תחומים מרכזיים: ידע נלמד וידע נצבר. הידע הנלמד כולל תחומים המסייעים לפיתוחו המקצועי של הקב"ס: השכלה אקדמית במקצוע חינוכי-טיפול, פיתוח מקצועי והכשרות הניתנים במהלך העבודה על ידי המחלקה לביקור סדיר או הרשות המקומית, ופיתוח מקצועי בתחומי ידע רלוונטיים לעולם הקב"סות הנרכש בערוצים אחרים, כגון קורסים והכשרות שנעשו במסגרת תפקידים קודמים או באופן פרטי. הידע הנצבר מתייחס לידע שנרכש תוך כדי עבודה מתוך ניסיון וותק; ניסיון מקצועי שנרכש לפני הכניסה לתפקיד (עבודה בהוראה או חינוך הבלתי פורמלי), ניסיון מקצועי שנרכש תוך כדי עבודת הקב"סות; וליווי שוטף במהלך העבודה הניתן ממנחה הקב"סים (ר' לוח 3 ולוח 4).

ידע נלמד:

1. **השכלה אקדמית במקצוע חינוכי-טיפול:** לרוב הקב"סים (68%) תואר אקדמי במקצועות חינוכיים-טיפוליים (כמו עבודה סוציאלית, ייעוץ חינוכי, חינוך מיוחד, חינוך, פסיכולוגיה).
2. **הכשרות ופיתוח מקצועי:** מלבד לימודים אקדמיים, כמעט כל הקב"סים (97%) דיווחו על השתתפות בהכשרות ובפיתוח מקצועי שניתן להם במהלך עבודתם כקב"סים. הכשרות אלו כוללות פיתוח מקצועי לקב"סים חדשים (בהן השתתפו 35%

מכלל הקב"סים, ו-60% מן הקב"סים שלהם ותק של עד שלוש שנים) ופיתוח מקצועי לקב"סים ותיקים (בהן השתתפו 45% מכלל הקב"סים, ו-56% מן הקב"סים שלהם ותק של ארבע שנים ויותר)²⁵. כמו כן, שני שלישים מכלל הקב"סים השתתפו ברוב ההשתלמויות המחוזיות שהתקיימו במהלך השנה (67%) וברוב ימי העיון שהתקיימו במהלך השנה (67%), ומעטים דיווחו כי השתתפו בהכשרת 'מפעם'²⁶ (9%).

3. **פיתוח מקצועי שאינו חלק מפיתוח הקב"סות:** כשני שלישי מן הקב"סים (68%) ציינו כי השתתפו בהשתלמויות או בלימודים משלימים שאינם חלק מן ההכשרות ומן הפיתוח המקצועי של הקב"סים, אך הקשורים, לתפיסתם, למקצוע הקב"סות, כגון ילדים ונוער בסיכון (45% מהקב"סים), גישור (23%), הנחיית קבוצות (20%) והנחיית הורים (16%). כשני שלישי (64%) מן הקב"סים שהשתתפו בפיתוח מקצועי ציינו כי היו אלה לימודי תעודה (43% מכלל הקב"סים).

לוח 3: מאפייני הידע המקצועי הנלמד של הקב"סים, באחוזים

מאפיינים	קטגוריה	אחוזים
יש השכלה אקדמית במקצוע חינוכי-טיפול		68
השתתפו בהכשרות ופיתוח מקצועי		97
מתוכם:		
	פיתוח מקצועי לקב"סים חדשים	35
	פיתוח מקצועי לקב"סים ותיקים	45
	השתתפו ברוב ההשתלמויות המחוזיות במהלך השנה	67
	השתתפו ברוב ימי העיון במהלך השנה	67
	השתתפו בהכשרות מ'פעם'	9
השתתפו בפיתוח מקצועי שאינו חלק מפיתוח הקב"סות		68
מתוכם:		
תחומי הפיתוח המקצועי בהם השתתפו:		
	ילדים בסיכון	45
	גישור	23
	הנחיית קבוצות	20
	הנחיית הורים	16

N=636

²⁵ על פי הגדרת המחלקה לביקור סדיר 'קב"סים חדשים' הם קב"סים עם ותק של עד שלוש שנים. עם זאת, נמצא כי גם קב"סים העובדים יותר משלוש שנים ציינו כי השתתפו בהכשרות לקב"סים חדשים (42% מן הקב"סים שלהם ותק של 4-9 שנים ו-10% מן הקב"סים שלהם ותק של עשר שנים ויותר); כמו כן 12% מן הקב"סים שלהם ותק של עד שלוש שנים ציינו כי השתתפו בהכשרות לקב"סים ותיקים. ייתכן כי ההבחנה בין שני סוגי ההכשרות אינה ברורה דייה.

²⁶ הכשרות 'מפעם' הן הכשרות הניתנות מטעם הרשות המקומית.

1. **ניסיון מקצועי לפני הכניסה לתפקיד:** לפי משרד הפנים, מקצוע הקב"סות דורש שני תנאים מוקדמים, שלפחות אחד מהם חייב להתקיים כדי שניתן יהיה לעבוד כקב"ס: ותק בהוראה וותק בעבודה בחינוך הבלתי פורמלי²⁷. לפיכך, ניתן לראות כי כמעט כל הקב"סים (94%)²⁸ עונים על תנאי זה, כאשר מעל שליש מן הקב"סים (37%) הגיעו לתפקיד עם רקע תעסוקתי גם כמורים וגם כעובדים בחינוך הבלתי פורמלי.

לפני שפנו לקב"סות, מרבית הקב"סים (78%) עבדו כמורים, עם ותק ממוצע בהוראה של קרוב לעשור (9.7 שנים, סטיית תקן 8.4), וכמחצית מן הקב"סים (53%) עבדו בחינוך הבלתי פורמלי, במשך 6.5 שנים בממוצע (סטיית תקן 5.1). הקב"סים מביאים איתם את ניסיונם המקצועי הקודם כחלק מסל המיומנויות שרכשו טרם היותם קב"סים. שנות ותק בהוראה מגלמות בתוכן, לצד היכרות עם תלמידים במצבי נשירה ועם דרכי העבודה איתם, גם שנות ותק בעבודה עם אנשי הצוות השונים בבתי הספר והיכרות עם מערכת החינוך ביישוב ועם מערכת החינוך הבית ספרית, כמו: נהלים, חלוקת תפקידים, מענים קיימים ותפיסות של בית הספר ואגף החינוך ברשות בנוגע לתלמידים במצבי נשירה.

2. **ניסיון מקצועי בקב"סות:** הוותק הממוצע של הקב"סים במקצוע הקב"סות הוא קרוב לעשור (9.6 שנים, סטיית תקן 8.3). קב"סים חדשים מהווים 27% מכלל הקב"סים, 33% נוספים הם בעלי ותק של ארבע עד עשר שנים, והיתר – 40%, הם קב"סים ותיקים במיוחד העובדים במקצוע עשר שנים ויותר. ותק במקצוע מביא איתו מגוון מיומנויות הנרכשות באופן בלתי פורמלי, כחלק מתהליך הלמידה בתוך התפקיד, בנייה ארוכת טווח של קשרי עבודה עם גורמים מרכזיים, וחשיפה ארוכה יותר למגוון של מקרים והתרחשויות היכולים להרחיב את מנעד העשייה ואת הביטחון בביצוע התפקיד.
3. **ליזוי והנחיה שוטפת:** רוב הקב"סים (88%) קיבלו בשלב כלשהו בעבודתם הנחיה ממנחה קב"סים. 55% מן הקב"סים ציינו כי קיבלו הנחיה כזו בשנת המחקר (2018), חלקם מידי פעם (30%) ואחרים (25%) באופן שוטף. יתר הקב"סים (33%) קיבלו הנחיה ממנחה קב"סים בעבר. רוב הקב"סים שקיבלו הנחיה זו (63%) ציינו כי לדעתם היא תרמה לעבודתם במידה רבה (35%) או רבה מאוד (28%). יחד עם זאת, אחוז דומה של קב"סים (59%) הביעו עניין מועט בקבלת הנחיה (נוספת או ראשונה) ממנחה קב"סים.

²⁷ http://moin.gov.il/LOCALGOVERNMENT/local%20authority/human_assets/DocLib1/%D7%A0%D7%94%D7%9C%20%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%AA%20%D7%A7%D7%91%D7%A1%D7%99%D7%9D.pdf

²⁸ בבדיקת מאפייניהם האישיים של הקב"סים שלא עבדו לפני הקב"סות כמורים או בחינוך הבלתי פורמלי (6%), לא נמצאו מאפיינים משותפים היכולים להבחין אותם מיתר הקב"סים.

לוח 4: הידע המקצועי הנצבר של הקב"סים, באחוזים

מאפיינים	אחוזים
לפני הקב"סות עבדו כמורים בבית הספר	78
מהם: שנות ותק בהוראה לפני שפנו לקב"סות	ממוצע 9.7 (סטיית תקן 8.4)
	טווח השנים:
	עד 3 שנים
	9-4 שנים
	14-10 שנים
	15 שנים ויותר
לפני קב"סות עבדו בחינוך בלתי פורמלי	53
מהם: שנות ותק בחינוך בלתי פורמלי לפני שפנו לקב"סות	ממוצע 6.5 (סטיית תקן 5.1)
	טווח השנים:
	עד 3 שנים
	9-4 שנים
	14-10 שנים
	15 שנים ויותר
שנות ותק בקב"סות	ממוצע 9.6 (סטיית תקן 8.3)
	טווח השנים:
	עד 3 שנים
	9-4 שנים
	14-10 שנים
	15 שנים ויותר
קבלו ליווי והנחייה שוטפת ממנחה קב"סים	אחוז:
	מעולם לא קיבלתי ליווי והנחיה
	קבלתי הנחיה בעבר, אך השנה לא מקבל
	מקבל השנה הנחיה מדי פעם
	מקבל השנה הנחיה באופן שוטף

N=636

מתאמים בין מאפייני הרקע המקצועי של הקב"סים ובין אינדיקטורים מרכזיים בעבודתם

המתאמים בוצעו בעזרת ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים (ר' נספח 1 לפירוט המשתנים ולוח 5 לפירוט הממצאים).

הממצאים מצביעים על חשיבות ההכשרות והפיתוח המקצועי לעבודת הקב"ס. הניתוח מצא מתאם בין השתתפות הקב"ס בהכשרות או בפיתוח מקצועי במהלך עבודתו ובין עלייה בשיעור הממוצע של מידת ביצוע הפעולות (השתתפות של קב"ס בהכשרה או בפיתוח מקצועי מגבירה את המידה שבה פועל הקב"ס ב-0.08 סטיית תקן, $p < 0.05$). כמו כן נמצא מתאם בין משתנה זה ובין תפיסת זהות מקצועית חיובית יותר (0.18 ס"ת, $p < 0.01$), שביעות רצון כללית גבוהה יותר של הקב"ס מתפקידו (0.09 ס"ת, $p < 0.05$), והערכה גבוהה יותר של הקב"ס כי יש לו מיומנויות מספיקות לביצוע תפקידו (0.11 ס"ת, $p < 0.01$). עוד נמצא כי השתתפות הקב"ס בפיתוח מקצועי שנעשה כחלק מהשתלמות או לימודים שאינם במסגרת עבודתו כקב"ס קשורה לתפיסת זהות מקצועית חיובית יותר (0.11 ס"ת, $p < 0.01$). נוסף לכך, נמצא כי עלייה בשנות הוותק כקב"ס קשורה להערכה גבוהה יותר של הקב"ס כי יש לו מיומנויות מספיקות לביצוע תפקידו (כל שנת ותק בקב"סות מגבירה את תחושת הקב"ס כי מיומנויותיו כקב"ס מספיקות ב-0.23 סטיית תקן, $p < 0.01$), ולהערכה גבוהה של הקב"ס כי שיתופי הפעולה שיש לו עם בתי הספר טובים (0.10 ס"ת, $p < 0.05$). עם זאת, לא נמצא מתאם בין המשתנים קבלת ליווי והנחייה ממנחה קב"סים והשכלה של קב"ס במקצוע טיפולי-חינוכי ובין האינדיקטורים (המשתנים התלויים) שנבדקו במחקר.

לוח 5: ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים: מתאמים בין מאפייני הרקע המקצועי של הקב"סים ובין אינדיקטורים

מרכזיים (משתנים תלויים), ציוני תקן

משתנים תלויים:	זהות מקצועית	שביעות הרצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו	השיעור הממוצע של מידת ביצוע הפעולות	שביעות הרצון הכללית של הקב"ס מתפקידו	הערכת הקב"ס כי מיומנותו מספיקה לביצוע התפקיד	הערכת הקב"ס את רמת שיתוף הפעולה עם בית הספר
יש השכלה במקצוע טיפולי-חינוכי	-0.06	-0.07	0.01	-0.08	-0.01	-0.01
ותק בהוראה לפני קב"סות (רציף)	**0.16	0.07	*0.10	**0.11	**0.14	**0.12
ותק בקב"סות (רציף)	0.07	-0.03	-0.02	-0.02	**0.23	*0.10

משתנים תלויים:	זהות מקצועית	שביעות הרצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו	השיעור הממוצע של מידת ביצוע הפעולות	שביעות הרצון הכללית של הקב"ס מתפקידו	הערכת הקב"ס כי מיומנותו מספיקה לביצוע התפקיד	הערכת הקב"ס את רמת שיתוף הפעולה עם בית הספר
השתתף בהכשרה או בפיתוח מקצועי במסגרת התפקיד	**0.18	0.07	*0.08	*0.09	**0.11	-0.003
השתתף בהשתלמויות או בלימודים מחוץ למסגרת התפקיד	**0.10	0.05	0.05	0.03	0.04	0.02
קיבל ליווי והנחיה שוטפת ממנחה קב"סים	-0.02	0.02	-0.003	-0.03	-0.03	0.03

**p<0.01, *p<0.05

הן הידע הנלמד והן הידע הנצבר מספקים לקב"סים מיומנויות מקצועיות שיאפשרו להם למלא את תפקידם בדרך הטובה ביותר, וניתוח הרגרסיה המופיע בלוח 5 מחזק זאת. לאור זאת, חשוב לבחון עד כמה אכן הקב"סים מרגישים מיומנים בתחומי הפעולה השונים שלהם הם נדרשים במהלך עבודתם. עם זאת, יש לזכור כי מדובר בתחושת מיומנות סובייקטיבית של הקב"סים, שאינה מעידה על עמידה ברף נדרש אלא על החוויה האישית שלהם.

ב. תחושת המיומנות המקצועית של הקב"סים בתפקידם

הקב"סים נשאלו באופן כללי עד כמה הם מרגישים שיש להם ידע ומיומנויות מספיקות לביצוע תפקידם: 42% מן הקב"סים ציינו במידה רבה מאוד ו-50% נוספים במידה רבה – תשובות המעידות על תחושת מיומנות גבוהה. אחוז הקב"סים שצינו במידה רבה או רבה מאוד נלקח כאינדיקטור (משתנה תלוי) להערכת תפיסת הקב"סים כי מיומנותם המקצועית מספיקה להם לעבודתם.

המשתנים הבלתי תלויים שנמצאו מתואמים עם תחושת מיומנות גבוהה יותר בביצוע התפקיד כללו שלושה מן המאפיינים המתייחסים לפיתוח מיומנות באופן כללי (ר' פירוט כאמור בלוח 5): השתתפות של הקב"ס בהכשרה או בפיתוח מקצועי במסגרת תפקידו (0.11 סטיית תקן, $p<0.01$), יותר שנות ותק במקצוע הקב"סות (0.23 סטיית תקן, $p<0.01$), וכן יותר שנות ותק של הקב"ס בהוראה לפני שהחל את עבודתו כקב"ס (0.14 סטיית תקן, $p<0.01$). לעומת זאת, מאפיינים שנמצאו כמתואמים עם תחושת

מיומנות פחותה היו מגדר הקב"סים (קב"סיות חשות פחות מיומנות לעומת קב"סים, -0.10 - סטיית תקן, $p < 0.05$) ומדד הטיפוח של בתי הספר שהקב"ס עובד איתם (בממוצע מדד טיפוח גבוה יותר של בתי הספר ביישוב²⁹) (-0.2 - סטיית תקן, $p < 0.01$).

כלומר, הערכת הקב"סים שיש להם מיומנות מספקת לביצוע עבודתם מתואמת עם משתנים המעידים על פיתוח מיומנויות דרך השתתפות בהכשרה המקנה ידע ספציפי ועם יותר שנות ותק המקנות ניסיון מקצועי. תחושת המיומנות יורדת כאשר הקב"ס עובד עם בתי ספר בעלי מאפיינים חלשים, ונראה כי המיומנויות שרכש אינן מספיקות לו להתמודדות זו.

3.3 מאפייני התלמידים הנמצאים בטיפול קב"ס ומאפייני בתי הספר שבהם הם רשומים

מספר תלמידים³⁰ בטיפול קב"ס: מדיווח הקב"סים עלה כי כל קב"ס מטפל בממוצע בעניינים של 107 תלמידים במהלך שנת לימודים³¹, כאשר רוב הקב"סים מטפלים בעיקר בתלמידים בגילי חטיבות הביניים (69% מן הקב"סים) והחטיבות העליונות (70% מן הקב"סים), ואחוזים נמוכים יותר מן הקב"סים מטפלים בתלמידים בגילי בתי ספר יסודיים (38%) או בגנים (10%)³².

מאפייני אוכלוסייה: כשני שלישים מן הקב"סים (63%) ציינו כי רוב התלמידים שבטיפולם משתייכים לאוכלוסייה היהודית הלומדת בפיקוח ממלכתי וממלכתי-דתי, ו-11% נוספים מטפלים בתלמידים מן האוכלוסייה החרדית. כחמישית מן הקב"סים (21%) ציינו כי רוב התלמידים שבטיפולם משתייכים לאוכלוסייה הערבית (לא כולל דרוזים ובדואים), 3% מטפלים בתלמידים מן האוכלוסייה הדרוזית, ו-2% מטפלים בתלמידים מן האוכלוסייה הבדואית בדרום. חלוקה זו תואמת את יחסן של קבוצות אלו באוכלוסייה (השוואה דומה ניתן לראות גם בניתוח נתוני הקב"ס-נט, ברוך קוברסקי, קונסטנטינוב וכן רבי, 2018).

מדד הטיפוח של בתי הספר: מדד הטיפוח נבנה לפי מדד טיפוח ממוצע לבתי הספר ביישוב שבו עובד הקב"ס, בהתאם לסוג הפיקוח והמגזר שציין הקב"ס שאליו משתייכים רוב תלמידיו בהבחנה בין שלוש קבוצות: מגזר יהודי פיקוח ממלכתי וממלכתי דתי, מגזר יהודי פיקוח חרדי ומגזר ערבי פיקוח ממלכתי. מדד הטיפוח הממוצע של כלל בתי הספר שבהם רשומים התלמידים שבטיפול הקב"סים הוא 5.6, כלומר, מדד טיפוח המעיד על בתי ספר ברמה חברתית-כלכלית בינונית הנוטה לחלשה. בחלוקה לפי רמות של מדד טיפוח עולה כי 25% מן הקב"סים מטפלים בענייניהם של תלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך: 1-3 (כלומר, בתי ספר חזקים מבחינה חברתית-כלכלית), 50% מן הקב"סים מטפלים בענייניהם של תלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני: 4-6, ויתר הקב"סים (25%) מטפלים בענייניהם של תלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה: 7-10 (כלומר בתי ספר חלשים מבחינה חברתית-כלכלית). לוח 6 מסכם את המידע על אודות התלמידים ובתי הספר שבהם הם רשומים.

²⁹ מדד הטיפוח של בתי הספר נמדד כממוצע של מדד הטיפוח של בתי הספר ביישוב המתואמים עם מאפייני התלמידים שהקב"ס עובד איתם. כלומר, עבור קב"ס שמרבית התלמידים שאיתם הוא עובד לומדים בחינוך החרדי חושב הממוצע רק עבור בתי ספר בפיקוח חרדי ביישוב, וכן הלאה. זאת כדי להגיע לדיוק מיטבי בין הקב"ס ובין ממוצע מדדי הטיפוח של בתי הספר שאיתם הוא עובד. עלייה במדד הטיפוח מצביעה על בתי ספר בעלי מאפיינים חלשים יותר הזקוקים ליותר טיפוח.

³⁰ הילדים ובני הנוער המטופלים על ידי הקב"סים יקראו בדוח זה "תלמידים" גם כאשר הם אינם נמצאים במסגרת כלשהי.

³¹ המספר כולל גם את תלמידי החוץ (תלמידים הלומדים בעיר אחרת).

³² אחוז הקב"סים אינו מסתכם ל-100% מכיוון שקב"ס יכול לעבוד עם בתי ספר בשלבי חינוך שונים כמו גם עם גני ילדים.

לוח 6: דיווח הקב"סים על מאפייני התלמידים המטופלים על ידם ובתי הספר שבהם הם רשומים, באחוזים

מאפיין	אחוז
מספר תלמידים שבהם מטפל קב"ס	
ממוצע 107 (סטיית תקן 149)	
טווח:	
עד 49	13
99-50	42
149-100	32
150 ויותר	13
אוכלוסיית התלמידים	
פיקוח/זרם שאליו משתייכים רוב מטופלי הקב"ס:	
יהודי ממלכתי וממ"ד	63
חרדי	11
ערבי (לא כולל בדואי ודרוזי)	21
דרוזי	3
בדואי	2
מדד טיפוח של בית הספר (1-10)	
ממוצע 5.6 (סטיית תקן 1.9)	
טווח:	
עד 3.99 (בתי ספר חזקים)	25
6.99-4	50
10-7 (בתי ספר חלשים)	25

N=636

א. הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים שהקב"סים מטפלים בעניינם

את הבעיות המרכזיות שעשויות לאפיין תלמידים שהקב"ס מטפל בעניינם חילקנו במחקר לשלושה נושאים. הנושאים נבחרו לאחר מיפוי עבודת הקב"ס, שנעשה בראיונות מקדימים ובשיחות עם צוות המחלקה לביקור סדיר (ר' פרק שיטת המחקר). שלושת הנושאים מייצגים שלושה מוקדים אפשריים של בעיות העשויות להתעורר אצל תלמידים במצבי נשירה. בכל נושא היו חמישה או שישה היגדים של בעיות שונות הנוגעות לנושא: (1) בעיות הקשורות לתלמיד; (2) בעיות הקשורות להתנהלות ההורים ולמאפייניהם; (3) בעיות הקשורות לאופן הטיפול בבית הספר. כל היגד נוסח כבעיה, ועבור כל בעיה יכול היה הקב"ס לציין, על פני סולם מ-0 עד 10, באיזו מידה בעיה זו מאפיינת את תלמידו, והאם היא באה לידי ביטוי אצל כל התלמידים (10), אצל חלקם או אצל אף אחד מהם (0). סולם זה אפשר לנו להעריך את היקף הבעיות בקרב התלמידים, וללמוד על האחוז הממוצע של התלמידים

המטופלים שזוהה על ידי הקב"סים כבעל בעיה מסוימת. עבור כל נושא נבחנה המהימנות הפנימית של ההיגדים (אלפא של קרונברך), כדי לוודא שכל הבעיות המוצגות בהיגדים אכן מתייחסות לנושא הנמדד.

מן הממצאים עלה כי לתפיסת הקב"סים, הקשיים הרווחים ביותר בקרב התלמידים שבטיפולם נוגעים לבעיות הקשורות לתלמיד עצמו (ממוצע בין כל ההיגדים 6.7, סטיית תקן 1.5), כלומר, בעיות מסוג זה מאפיינות שני שליש מן התלמידים שבטיפול הקב"סים (67%). פחות רווחות בעיות הקשורות להתנהלות ההורים ולמאפייניהם (ממוצע של 5.2, סטיית תקן 1.5), המאפיינות מעט יותר ממחצית מן התלמידים (52%), ובעיות הקשורות לאופן הטיפול בבית הספר בתלמידים במצבי נשירה (ממוצע של 4.8, ס"ת 2.2), המאפיינות מעט פחות ממחצית מן התלמידים (48%) (ר' לוח 7).

לוח 7: הבעיות המרכזיות המאפיינות את התלמידים

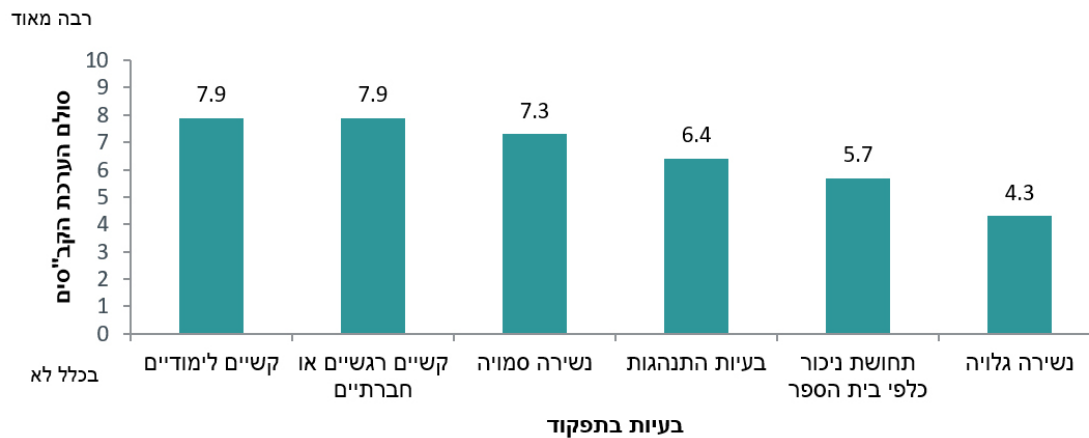
סוג הבעיות	ממוצע בין ההיגדים	סטיית תקן
בעיות הקשורות לתלמיד	6.7	1.5
בעיות הקשורות למשפחת התלמיד או להתנהלותה	5.2	1.5
בעיות הקשורות לפעולות ולמענים שנותרו בית הספר לתלמידים	4.8	2.2

לצורך ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים נבנה משתנה רציף המתייחס לשיעור הממוצע של התלמידים שיש להם בעיות שונות. ניתוח זה הראה כי עלייה בשיעור הממוצע של התלמידים שיש להם בעיות מתואמת עם ירידה בשביעות הרצון של הקב"סים מעבודתם באופן כללי (-0.11 סטיית תקן, $p < 0.01$) ועם ירידה בהערכת הקב"ס כי שיתופי הפעולה שיש לו עם בתי הספר טובים (-0.12 סטיית תקן, $p < 0.01$). כך שקב"סים המטפלים באוכלוסיית תלמידים מרובת קשיים מתקשים ליצור שיתופי פעולה עם בתי הספר ושביעות הרצון שלהם מעבודתם נמוכה יותר.

להלן יוצגו כל אחד מן הנושאים בנפרד:

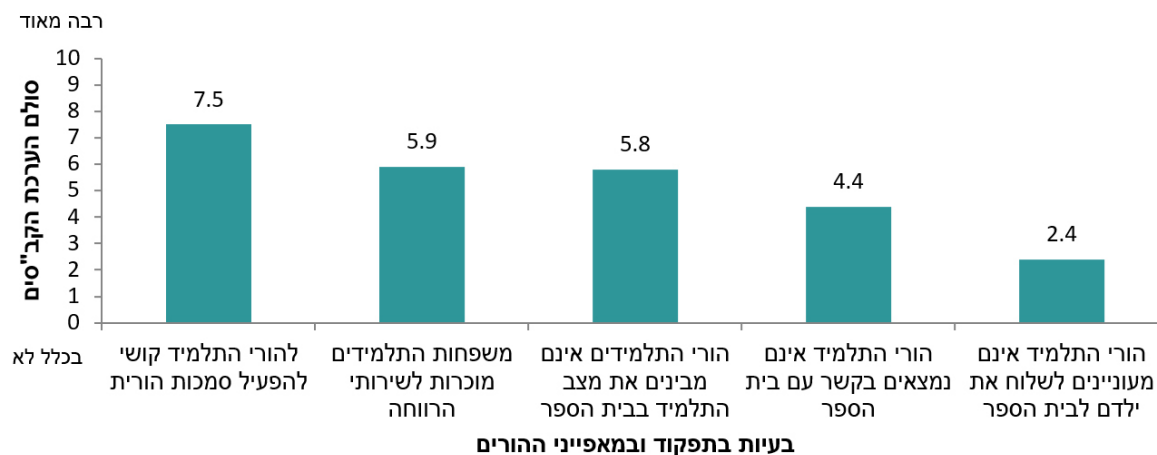
1. **בעיות הקשורות לתלמיד:** בנושא זה היו בשאלון שישה היגדים (אלפא של קרונברך = 0.724) (ר' תרשים 1). הבעיות השכיחות ביותר בתחום זה הן קשיים לימודיים (ממוצע 7.9, סטיית תקן 1.7) וקשיים רגשיים או חברתיים (ממוצע 7.9, סטיית תקן 1.8), שמאפיינים כ-80% מן התלמידים. אחוז נמוך יותר מן התלמידים מתאפיינים, לתפיסת הקב"סים, בבעיות התנהגות (64%) ובתחושת ניכור של התלמיד כלפי בית הספר (57%), אך עדיין מדובר על מאפיינים של מעל ממחצית מן התלמידים המטופלים. מן ההיגדים שכללו בעיה של נשירה סמויה (ממוצע 7.3, סטיית תקן 2.1) ובעיה של נשירה גלויה (ממוצע 4.8, סטיית תקן 2.9) עלה כי התלמידים שבטיפול הקב"סים מתאפיינים יותר בנשירה סמויה (73%) מאשר בנשירה גלויה (48%). נתון זה מחזק את הממצא שעלה מניתוח קובץ הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי ואח', 2018) כי עיקר העבודה של הקב"סים היא עם תלמידים הרשומים באופן פורמלי למסגרת חינוכית ומתאפיינים בנשירה סמויה.

תרשים 1: היקף הממוצע של תלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לתפקודם, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10



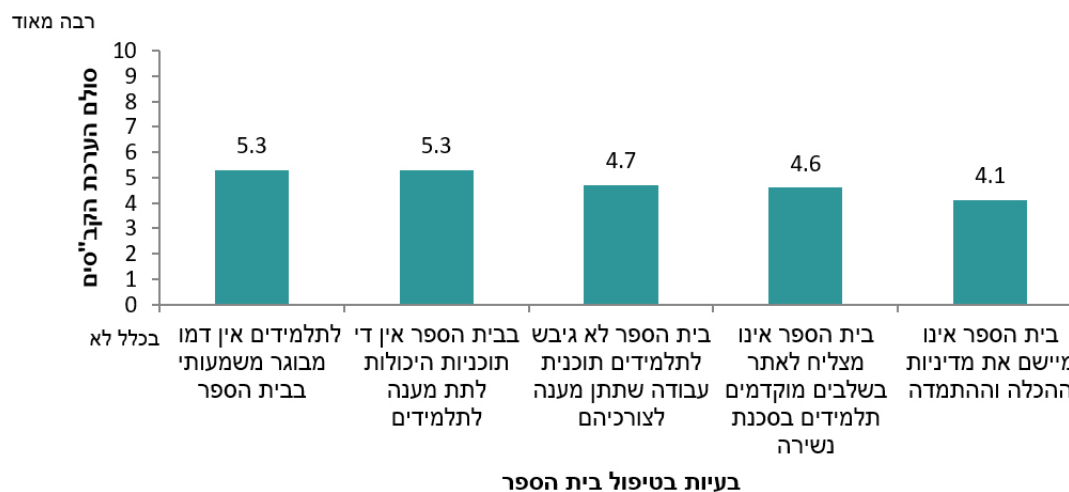
2. בעיות הקשורות למשפחת התלמיד ולהתנהלותה: בנושא זה היו בשאלון חמישה היגדים (אלפא של קרונברך = 0.672) (ר' תרשים 2). הבעיה השכיחה ביותר בתחום זה הייתה קושי של ההורים להפעיל סמכות הורית (ממוצע 7.5, ס"ת 2.1) (75% מן התלמידים), בעיה נוספת הייתה הורים שאינם מעוניינים לשלוח את ילדיהם לבית הספר (ממוצע 2.4, ס"ת 2.4) (24% מן התלמידים). ממצאים אלו מחזקים את הממצאים שעלו מדברי הקב"סים במחקר המקדים ובתהליך תיקוף השאלון, המתייחסים לכך כי כיום יש בישראל פחות צורך לאכוף את חוק לימוד חובה מול הורי התלמידים דרך תביעה משפטית, והמשפיע העיקרי על הביקור הסדיר הוא הקושי להפעיל סמכות הורית. ככלל ניתן לראות מדיווח הקב"סים כי מדובר על תלמידים שמעל מחציתם (59%) באים ממשפחות שיש להן קשיים סוציאליים (ממוצע של 5.9, סטיית תקן 2.1) והן מוכרות לשירותי הרווחה.

תרשים 2: היקף הממוצע של התלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לתפקוד ולמאפיינים של משפחותיהם, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10



3. בעיות הקשורות לפעולות ולמענים שנותן בית הספר לתלמידים: אחת הסוגיות הנוגעות לטיפול בעניינם של תלמידים במצבי נשירה היא עד כמה בית הספר מצליח לסייע לתלמידים אלו ומצליח ליישם את מדיניות "ההכלה וההתמדה". בנושא זה היו בשאלון חמישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.848) (ר' תרשים 3). כל הבעיות בתחום זה דווחו עבור כמחצית מן התלמידים שבטיפול הקב"סים (בטווח של 4.1 ל-5.3, וסטיית תקן 2.4-2.9), ועלה כי לבתי הספר יש קושי לתת מענה מתאים, בין אם מדובר בתוכניות טיפול או לימוד מתאימות, בדמות מבוגר משמעותי, באיתור מוקדם או בקושי ליישם את מדיניות "ההכלה וההתמדה".

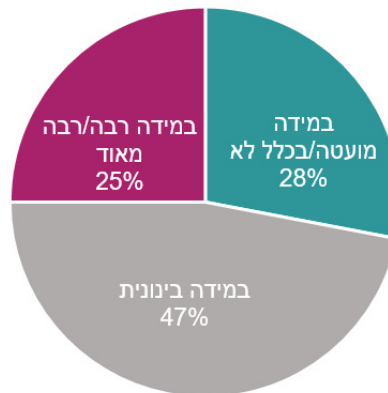
תרשים 3: היקף הממוצע של התלמידים בטיפול קב"סים שיש להם בעיה הקשורה לטיפול בית הספר, לפי הערכת הקב"סים, בסולם בין 0 ל-10



ב. המענים הקיימים ביישוב עבור התלמידים המטופלים על ידי קב"ס

הקב"סים נשאלו באיזו מידה לתפיסתם כלל המענים הקיימים כיום ברשות המקומית (בבתי הספר וביישוב) נותנים מענה מספק לצורכי התלמידים שנמצאים כרגע בטיפולם (ר' תרשים 4). מרבית הקב"סים (75%) דיווחו כי לתפיסתם המענים הקיימים אינם נותנים מענה מספק לצורכי התלמידים שבטיפולם.

תרשים 4: תפיסת הקב"סים את המידה שבה המענים הקיימים ברשות (ביישוב ובבית הספר) נותנים מענה מספק לצורכי התלמידים שנמצאים בטיפולם



הקב"סים שציינו כי לדעתם חסרים מענים (75% מן הקב"סים) נשאלו אילו מענים לדעתם יש להוסיף או להרחיב כדי לתת מענה מיטבי לתלמידים שבטיפולם. תשובותיהם קודדו על פי תחומי התוכן שצוינו.

- 83% מן הקב"סים דיווחו על מחסור במענים טיפוליים-רגשיים לתלמידים
- 44% מן הקב"סים דיווחו על מחסור במענים לימודיים לתלמידים
- 67% מן הקב"סים דיווחו על מחסור במענים להורי התלמידים (הדרכה, סדנאות)

מענים נוספים שהקב"סים בחרו לציין היו: מסגרות חינוך מקצועיות (5%), מענים ופעילויות פנאי (3%), אבחונים (2%) והדרכה לצוות ההוראה (2%). 6% מן הקב"סים ציינו צרכים שלא ניתן היה לאפיין באופן חד-משמעי לאף אחת מן הקטגוריות האלו ולא היו די היגדים כדי לקבץ יחד לקטגוריה חדשה, כמו: מענים ייחודיים לאוכלוסיות שונות כמו חרדים או עולים, תוספת כוח אדם וקידום הטיפול בתלמידים בבתי הספר בקידום נוער או ברווחה, מניעת שימוש בסמים, מענה מערכת, מענה גמיש.

3.4 הפעולות המרכזיות בעבודת הקב"ס

הקב"ס נשאלו על 34 היגדים המתארים פעולות אפשריות שאליהן נדרש הקב"ס (אלפא של קרונבך = 0.775).³³ כדי ליצור היגדים מותאמים ככל הניתן למגוון הפעולות שבהן נוקט הקב"ס, איתור הפעולות והשמתן בהיגדים נעשו יחד עם צוות המחלקה לביקור סדיר ועם צוות חשיבה מטעם המחלקה (ר' שיטת המחקר), ולאחר עריכת כמה ראיונות מקדימים. עבור כל פעולה המופיעה בהיגדים אלו התבקש הקב"ס לציין, על פני סולם מ-0 עד 10, באיזו מידה הוא מבצע אותה במסגרת תפקידו כקב"ס: האם הוא מבצע פעולה זו במידה רבה מאוד (10), כלל אינו מבצע פעולה זו (0), או להערכתו הוא מבצע פעולה זו במידה מסוימת בטווח כלשהו ביניהם. ככל שהניקוד שרשם הקב"ס גבוה יותר, כך הוא מצביע על מידה גבוהה יותר של ביצוע הפעולה.

את כלל הפעולות ניתן לבחון על פי שני היבטים:

- א. הגורם שעזמו מבצע הקב"ס את הפעולה (עבודה עם בית הספר, עם התלמיד, עם ההורים או עם גורמים שונים ברמת היישוב)³⁴
- ב. אופי הפעולה המתבצעת (לדוגמה: איתור תלמידים, אכיפת החוק, הפניה לגורמי טיפול, תכלול מקרה, שיחות וליווי של התלמיד).

א. ניתוח פעולות הקב"ס לפי הגורם שעזמו מתבצעת הפעולה

הפעולות מתחלקות לארבעה מרחבי פעולה המתייחסים לגורם שהקב"ס עובד עימו: התלמיד, ההורים, צוות בית הספר וגורמי טיפול או ארגונים ביישוב. ניתוח גורמים בתוך כל מרחב פעולה הביא להוצאת שישה היגדים מחוץ לניתוח, שהתאמתם להיגדים האחרים הייתה נמוכה, והניתוח הסופי כלל 21 היגדים. פעולות עם התלמיד כללו שישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.754), פעולות עם ההורה כללו חמישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.768), פעולות עם בית הספר כללו חמישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.712) ופעולות עם גורמים ביישוב כללו חמישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.773). על כל אחד מארבעת תחומים אלו דווח כי הוא נעשה בממוצע במידה רבה מאוד (8.6-8.8 בממוצע, עם סטיית תקן של 1.2-1.4). (תרשים 5).

³³ בנוגע לכל ההיגדים האלו נשאלו הקב"סים גם על תחושת המיומנות שלהם לביצוע הפעולה על פני סולם של 0-10. מן הממצאים עלה מתאם גבוה בין מידת ביצוע פעולה ובין המידה שבה הקב"ס חש כי המיומנות שיש לו מספיקה לביצוע הפעולה (פירסון, 0.7).

³⁴ ארבעת תחומים אלו הם התחומים המרכזיים המופיעים במרחב העבודה של הקב"ס, כפי שעלו גם בניתוח המידע המנהלי מקובץ הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי ואח', 2018).

תרשים 5: המידה שבה הקב"סים מבצעים מגוון פעולות הנוגעות לעבודתם, מדד מסכם לכל תחום לפי ממוצע בין הקב"סים, לפי הגורם שעימו מתבצעת הפעולה

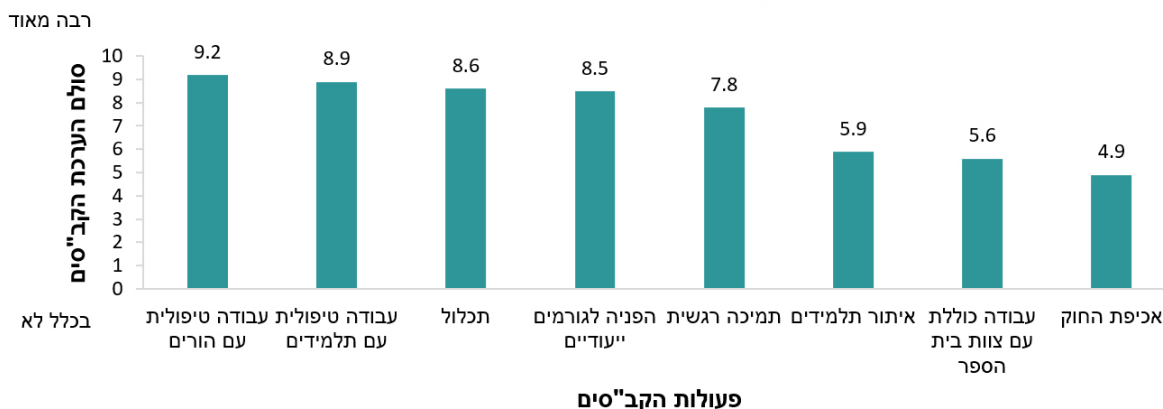


ניתוח הפעולות לפי הגורם שעימו הן נעשות העלה כי ממוצע ההיגדים בין הקב"סים על דיווח הביצוע של הפעולות בכל אחד מן התחומים היה גבוה, אך בתוך כל תחום הייתה שונות גדולה שהביאה להוצאת היגדים, לדוגמה: מתוך התחום של פעילות הקב"ס עם בית הספר, הוצאו היגדים של הנחיה והדרכה לצוות בית הספר שלא התאימו לתחום לפי ניתוח הגורמים. לכן, הוחלט לבחון את פעולות הקב"ס לפי אופי הפעולה, וזאת על פי ניתוח גורמים שנעשה על כלל ההיגדים ואפשר לזהות דפוסי פעולה טיפוסיים, ולא רק על פי תחומים מובחנים על פי הגורם שעימו מתבצעת הפעולה.

ב. ניתוח פעולות הקב"ס לפי אופי הפעולה

בפני הקב"סים הוצגו כאמור 34 היגדים העוסקים כולם במגוון פעולות שהן חלק מעבודתם. בנוגע לכל היגד היה על הקב"ס לענות על פני סולם של 0-10 האם הוא מבצע פעולה זו במידה רבה מאוד (10) או בכלל לא (0). ההיגדים עורבלו. בעקבות ביצוע ניתוח גורמים (factor analyses), (ר' נספח 3), הוחלט לחלק את ההיגדים לשמונה גורמים שכל אחד מהם מייצג אופי פעולות אחר (ר' תרשים 6): (1) עבודה טיפולית עם ההורים; (2) עבודה טיפולית עם התלמיד; (3) תכלול ומעקב; (4) הפניה לגורמים ייעודיים; (5) תמיכה רגשית; (6) איתור תלמידים; (7) עבודה כוללת עם צוות בית הספר; ו- (8) אכיפת החוק. מקדם המטען שנמצא לכלל היגדים אלו גדול מ-0.47. מקדם מטען זה אפשר להוריד פריטים שנמצאו קרובים לשני גורמים. היגד נוסף: 'שיחות עם אנשי צוות בית הספר לצורך הבנת המצב והקשיים של התלמיד', נמצא עם מקדם טעינות גבוה עם גורם של עבודה טיפולית עם ההורים, אך בגלל הקשר הנמוך למהות הסמנטית של הגורם הוחלט להסירו מן הלוח. לאור זאת, נותרו 27 היגדים שהותאמו לשמונה גורמים.

תרשים 6: המידה שבה מבצעים הקב"סים מגוון פעולות הנוגעות לעבודתם, מדד מסכם לכל גורם, ממוצע בין הקב"סים, לפי אופי הפעולה



להלן יפורט כל גורם בנפרד, תוך התייחסות לממוצע בין כלל הקב"סים לכל היגד (וסטיית התקן). הגורמים יפורטו מבעלי הממוצע הגבוה יותר, המשקף פעולות הנמצאות בלב עבודת הקב"ס, ועד לממוצע הנמוך יותר, המשקף פעולות שהקב"סים מבצעים פחות. סטיות התקן הקטנות מעידות על ריכוז גבוה של תשובות הקב"סים סביב הממוצע, עם זאת, הלוחות מציגים גם את החציון, כדי ללמוד על הניקוד שנתנו לפחות 50% מן הקב"סים, בעיקר כאשר מדובר בסטיות תקן יחסית גדולות יותר.

שני הגורמים המרכזיים, שהם ככל הנראה ליבת עבודת הקב"סים ומעגל הפעולות הראשון, מתייחסים לעבודה הטיפולית שעושה הקב"ס עם התלמיד ועם הוריו. שני גורמים אלו מורכבים מפעולות השייכות לתפיסה חינוכית-טיפולית, הפועלת ברמה האישית והנשענת על שיח ועל מענה לבעיות של התלמיד (מציאת מסגרת חלופית או ליווי תלמיד גם עם סיום המשבר). מעגל פעולות שני שם דגש בעיקר על תכלול של פעולות הנוגעות לתלמיד שבעניינו מטפל הקב"ס - יישום עבודה מערכתית המשקפת את תפקיד הקב"ס כמרכז ידע (ולכן יכול גם להפנות למענים מתאימים), ואת שותפותו בתהליך הטיפול בתלמיד, כמו גם היותו גורם המתכלל ו/או עוקב אחר הטיפול, כפי שנדרש ממנו גם בחזור המנכ"ל (משרד החינוך, 2017). באופן בולט במעגל הפעולות המרוחק ביותר נמצאות הפעולות המעידות על תפקיד הקב"ס כאוכף החוק.

1. עבודה טיפולית עם ההורים – גורם זה כלל שלושה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.762). מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו בממוצע על מידת ביצוע גבוהה מאוד של פעולות אלו (ממוצע 9.2, סטיית תקן 1.1), כמו גם על כל אחד מן ההיגדים בנפרד (ר' לוח 8). היגדים אלו מתאפיינים, כאמור, בעבודה חינוכית-טיפולית אישית השמה דגש על שיח ישיר עם ההורים ועל גישור בין ההורים ובית הספר. מעניין לציין כי 'ביקורי בית' אומנם נמצאו עם מקדם טעינות גבוה יותר יחד עם ההיגדים של גורם זה, אך בגלל רף טעינות נמוך לא נכלל בגורם זה (ר' נספח 3). כמו כן, היגד זה נמצא בטעינות קרובה גם עם גורמים נוספים: עבודה טיפולית עם התלמיד ועבודה כוללת עם צוות בית הספר, טעינות קרובה זו מראה כי 'ביקורי בית' נתפסים על ידי הקב"סים כפעולה הנוגעת לתחומים שונים בעבודתם.

לוח 8: עבודה עם הורי התלמידים: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
שיחות אישיות עם ההורים לצורך היכרות והבנת הקושי	9.4	1.1	10
הפניית תשומת לב ההורים למצבו של התלמיד	9.2	1.3	10
סיוע להורים לשיפור ההבנות בינם לבין בית הספר (גישור)	9	1.5	10

2. עבודה טיפולית עם התלמיד – גורם זה כלל ארבעה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.736), והכיל שני סוגים של פעולות המתאמות יחד בניתוח הגורמים. האחד, פעולות ליווי ושיח עם התלמידים וזאת כדי ללמוד על מצבם וללוות אותם גם אחרי סיום המשבר (הסיבה שבגללה הגיעו לטיפול קב"ס); ואילו השני מתייחס לפעולות הנוגעות להשמה של תלמידים - מציאת מסגרת חינוכית חלופית וליוויים בתהליך ההשמה. מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו בממוצע על מידת ביצוע גבוהה מאוד של פעולות אלו (ממוצע 9, סטיית תקן 1), כמו גם על כל אחד מן ההיגדים בנפרד (ר' לוח 9). גם בגורם זה ההיגדים משקפים פעולות חינוכיות-טיפוליות הנעשות ברמה האישית ונשענות על שיח וליווי. מעניין לציין כי הפעולה 'מציאת מסגרת חלופית לתלמיד' היא דווקא חלק מגורם זה, ובכך משקפת את הליווי שהקב"ס נותן לתלמיד, ופחות חלק ממערך השמה כלל יישובי המשקף פעולה כוללת ומערכתית יותר. חשוב לשים לב גם לדיווח הגבוה של הקב"סים על ליווי התלמיד גם לאחר סיום המשבר, דבר המצביע על הגבול הנזיל שבו מיועד להסתיים תפקיד הקב"ס עם התלמיד.

לוח 9: ליווי התלמיד והיכרות עם מצבו: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
מציאת מסגרת חלופית לתלמיד כאשר לא ניתן להשאירו במסגרת שבה נמצא	9.2	1.5	10
שיחות אישיות עם התלמיד לצורך היכרות, הבנת הקושי, ליווי והכוונה	9.1	1.4	10
ליווי תלמיד בתהליך של השמה במסגרת חלופית	9	1.7	10
ליווי תלמיד גם לאחר סיום המשבר (הסיבה שבגללה הופנה לקב"ס)	8.2	2	9

3. **עבודת תכלול ומעקב** – גורם זה כלל ארבעה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.743). ההיגדים התייחסו לפעולות המתקשרות לעבודת הקב"ס כמי שמתכלל את הטיפול בתלמיד, ולהיותו גורם מרכזי האחראי למעקב ושותף בתהליך קבלת ההחלטות הנוגעות לתלמיד שבו הוא מטפל. מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו בממוצע על מידת ביצוע גבוהה של פעולות אלו (ממוצע 8.6, סטיית תקן 1.5), כמו גם על כל אחד מן ההיגדים בנפרד (ר' לוח 10). ניכר כי גם גורם זה הוא חלק משמעותי מלב עבודת הקב"סים, אך מעט פחות משני הגורמים הקודמים (מעגל פעולות שני), והוא משקף עבודה מערכתית יותר של הקב"ס, הממוקדת במקרה המסוים של התלמיד שנמצא בטיפולו.

לוח 10: עבודת תכלול: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
השתתפות בוועדות יישוביות הנוגעות לעניינם של תלמידים ספציפיים (כמו השמה, התמדה, תכנון טיפול, שירותים חברתיים)	8.9	1.9	10
שותף לבניית תוכנית עבודה לתלמיד הכוללת גורמים נוספים (כמו הורים, בית הספר, גורמי טיפול ביישוב)	8.6	1.9	9
מעקב אחר ביצוע תוכנית העבודה שנקבעה לתלמיד	8.5	1.9	9
משמש גורם מתכלל ומרכז של הליווי והמעקב אחר התלמיד עם כל גורמי הטיפול ביישוב	8.5	2.1	9

4. **הפנייה לגורמים ייעודיים** – גורם זה כלל ארבעה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.758). כל ארבעת ההיגדים התייחסו לפעולה של הקב"ס כמקשרת בין גורמים, ואל הקב"ס כמי שמרכז את הידע הנוגע למענים הקיימים, ובהתאם להם ולצרכים העולים, מפנה את התלמיד, את הוריו או את בית הספר למענה מתאים. מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו בממוצע על מידת ביצוע גבוהה של פעולות אלו (ממוצע 8.5, ס"ת 1.6), כמו גם על כל אחד מההיגדים בנפרד (ר' לוח 11). ניכר כי בדומה לגורם הקודם, גם גורם זה הוא חלק מלב עבודת הקב"סים (מעגל פעולות שני). וכן, בדומה אליו גם גורם זה מתייחס לעבודה מערכתית יותר של הקב"ס, הממוקדת במענים אישיים לתלמיד שנמצא בטיפולו או להוריו.

לוח 11: הפניה לגורמים ייעודיים: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
הפניית תלמיד לגורמי טיפול ביישוב (פסיכולוג, עובד סוציאלי)	8.9	1.7	10
הפניית תשומת לב בית הספר לתוכניות קיימות ברשות היכולות לסייע לתלמיד	8.7	2	9
הפניית תלמיד לתוכנית טיפול או לתוכנית העשרה הקיימת ביישוב	8.4	2.2	9
הפניית הורים לסיוע הורי (פסיכולוג, עובד סוציאלי, תוכנית טיפול)	8.2	2.2	9

5. תמיכה רגשית – גורם זה כלל שני היגדים (אלפא של קרונבך = 0.716), והתייחס לתמיכה הרגשית שנותן הקב"ס לתלמיד או להוריו (בעיקר לתלמיד). הסקר לא סיפק מידע על מאפייני התמיכה הרגשית שנותן הקב"ס. מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו בממוצע על מידת ביצוע גבוהה יחסית של פעולות אלו (ממוצע 7.8, סטיית תקן 2), בדומה לדיווח הממוצע של כל אחד מן ההיגדים (בנפרד (ר' לוח 12). ציון היגד זה במדדי ביצוע גבוהים מצביע, ככל הנראה, על קב"סים שיש להם תפיסת תפקיד טיפולית יותר.

לוח 12: תמיכה רגשית: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
תמיכה רגשית בתלמיד	8.1	2.1	9
תמיכה רגשית בהורים	7.6	2.4	8

6. פעולות לאיתור ולזיהוי של תלמידים הזקוקים להתערבות קב"ס – גורם זה כלל ארבעה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.672). מן הממצאים עלה כי הקב"סים דיווחו על מידת ביצוע ממוצעת נמוכה יותר של פעולות אלו (ממוצע 5.9, סטיית תקן 2.2) לעומת פעולות שתוארו קודם לכן, אך ניכרת שונות בין שני סוגי ההיגדים (ר' לוח 13). הפעולה הנפוצה בקבוצה זו היא 'איתור תלמידים בנשירה לפי רשומות מנהליות של בתי הספר והרשות' (ממוצע 8, סטיית תקן 2.6). פעולה זו משקפת דרך עבודה פסיבית יותר, שבה הקב"סים מקבלים רשימות מנהליות ולפיהן הם פונים לטיפול בענייניהם של התלמידים הרלוונטיים. כמו כן, לרשומות אלו מגיעים תלמידים שכבר נמצאים קרוב לקצה רצף הנשירה, כך שעבודת הקב"ס הנשענת עליהן תהיה עבודה השמה יותר דגש על מציאת פתרונות למצבי נשירה גלויה ופחות על זיהוי ומניעה של מצבי נשירה סמויה.

לעומת זאת, סוג ההיגדים שני, מתייחס לשלוש דרכי איתור שנקטות באופן יחסי פחות על ידי הקב"סים, ומשקפות איתור פעיל לזיהוי תלמידים כחלק מפעולת מניעה. אחוז גבוה יחסית של קב"סים אף ציינו שהם כלל אינם נוקטים בהן³⁵. חשוב לציין כי בשיחות עם קב"סים היו שביקשו לציין במפורש כי פעולות של איתור תלמידים במרחבים ציבוריים ברשות או בבית הספר אינן חלק מהגדרת תפקידם, וזאת כי אין בסמכותם לדבר עם תלמידים ללא אישור הוריהם.

לוח 13: פעולות לאיתור ולזיהוי תלמידים הזקוקים להתערבות קב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
איתור תלמידים בנשירה לפי רשומות מנהליות של בתי הספר והרשות	8	2.6	9
בדיקת יומנים/מנב"ס/משוב/יומן דיגיטלי וכד' לאיתור בעיות של נשירה סמויה	6.5	3.1	7
איתור תלמידים המשוטטים בשטח בית הספר במקום להיכנס לשיעור	5	3.5	5
איתור תלמידים המשוטטים במקומות ציבוריים במהלך שעות הלימודים	3.9	3.2	3

³⁵ כלומר, קב"סים שציינו '0' בסולם: 18% מן הקב"סים ציינו שאינם מאתרים תלמידים המשוטטים במקומות ציבוריים במהלך היום, 15% דיווחו שאינם מאתרים תלמידים המשוטטים בשטח בית הספר במקום להיכנס לשיעור ו-7% דיווחו שאינם בודקים יומנים וכדומה לאיתור בעיית נשירה סמויה.

7. **אכיפת החוק מול הורי התלמידים** – הפעולה הייחודית לקב"סים היא אכיפת חוק לימוד חובה מול הורי התלמידים. אומנם פעולה זו מתרחשת לעיתים רחוקות יחסית (2% מן התלמידים במהלך שנת 2015 (ברוך-קוברסקי ואח', 2018)), אך מדובר בפעולה ייעודית לתפקיד, אשר מבחינה אותו באופן מובהק מיתר בעלי התפקיד הפועלים לקידום תלמידים במצבי נשירה. בניתוח גורמים נמצאו שלושה היגדים כמופיעים יחד (אלפא של קרונברך = 0.746). מן הממצאים עלה כי הקב"סים מדווחים על מידת ביצוע ממוצעת נמוכה יחסית של פעולות אלו (ממוצע 4.9, סטיית תקן 3), אך ניכרת שונות בין שני סוגי היגדים (ר' לוח 14). אחד ההיגדים בגורם זה מתייחס לפעולה של 'נקיטת פעולות מול ההורים בהתאם לחוק (כמו שליחת מכתב להורים על הפרת חוק הלימוד של התלמיד)'. פעולה זו נפוצה יותר, והיא חלק מהפעלת הסמכות ומקדימה נקיטת צעדים משפטיים, אך אינה מחייבת הגשת תביעה בפועל. לעומת זאת, שני ההיגדים האחרים מתייחסים לפעולות המכוונות כבר לנקיטת צעדים משפטיים מול הורי התלמידים. אחוז לא מבוטל מן הקב"סים דיווח עליהן כעל פעולות שכלל לא נוקטים בהן³⁶, ונראה כי גם מי מן הקב"סים שכן נוקט בהן עושה זאת במידה מועטה מאוד. הגעה לדיון בבית משפט היא הפעולה הזניחה ביותר בקרב הקב"סים. יש לציין כי האפשרות להגיש כתב אישום להורי התלמיד יכולה להיעשות רק עד גיל 15³⁷, כך שהיא אינה רלוונטית עבור חלק ניכר ממטופלי הקב"סים³⁸. אך הסבר זה אינו מספיק, מכיוון שגם שליחת מכתב להורים על חובת הלימוד של ילדיהם, חובה הקיימת עד גיל 18³⁹, מתקיימת במידה רבה רק על ידי כמחצית מן הקב"סים (ו-2% מהם לא נוהגים כך בכלל). ניכר כי יש לבחון הסברים נוספים לאחוז הנמוך של הקב"סים הנוקטים בפעולה לאכיפת החוק, הסברים שמקורם בתפיסת התפקיד בעיני הקב"סים.

לוח 14: פעולות לאכיפת החוק: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
נקיטת פעולות מול ההורים בהתאם לחוק, כמו שליחת מכתב	7.5	2.8	8
מתן חוות דעת לקראת העמדה לדיון לפי החוק (הגשת דוח מצב לתובע)	4.1	3.9	3
הגעה לדיון בבית המשפט	3.1	4.1	1

³⁶ 28% ציינו כי לא נתנו חוות דעת לקראת העמדה לדיון ו-49% ציינו כי אף פעם לא הגיעו לדיון בתביעה בבית משפט.

³⁷ ר' חוזר מנכ"ל 2017 "מביקור סדיר למניעת נשירה", סעיף 7.1.1.

³⁸ ניתוח הקב"ס-נט מצא כי 50% מן התלמידים המטופלים על ידי קב"ס הם בני 15 ומעלה (בשנת 2015).

³⁹ חובת הלימוד היא עד גיל 18 וסמכות אכיפת החוק על ידי הקב"ס היא עד גיל 15.

ג. פעולות הנמצאות בקצוות העשייה של הקב"סים

ניתוח נוסף שערכנו בחן אילו פעולות נמצאות בקצוות העשייה של הקב"סים. כלומר, אילו פעולות אינן מבוצעות בכלל על ידי לפחות חמישית מן הקב"סים, ואילו פעולות מבוצעות על ידי חמישית מן הקב"סים במידה הרבה ביותר. ניתוח זה אפשר לבחון פעולות מסוימות מתוך כלל הגורמים הקיימים, ולזהות באופן ממוקד יותר פעולות הנמצאות בליבת העשייה ופעולות הנמצאות במעגל החיצוני שלה.

פעולות במעגל העשייה החיצוני: הכוונה היא לפעולות שבהן 20% ויותר מן הקב"סים ציינו '0' על פני סולם מ-0-10 של מידת ביצוע הפעולה, כלומר, לפי הגדרת ניסוח השאלה, אינם מבצעים פעולה זו בכלל. מן הניתוח עלה כי ישנן שלוש פעולות כאלו (9% מכלל הפעולות שנבדקו בסקר):

1. הגעה לדיון בבית משפט (49% מן הקב"סים ציינו '0')
 2. הגשת חוות דעת לקראת העמדה לדיון, הגשת דוח מצב לתובע (28% מן הקב"סים ציינו '0')
 3. השתתפות בישיבות פדגוגיות של בית הספר כאשר הישיבה אינה דנה בתלמיד שבטיפולם (25% מן הקב"סים ציינו '0')
- פעולות הנמצאות בליבת העשייה:** ישנן שלוש פעולות אחרות שבנוגע להן ציינו 80% ויותר מן הקב"סים '9-10' על פני הסולם, כלומר, הם מבצעים אותן במידה רבה מאוד:

1. שיחות עם אנשי צוות בית הספר לצורך הבנת המצב והקשיים של התלמיד (88% מן הקב"סים ציינו '9-10')
2. שיחות אישיות עם ההורים לצורך היכרות והבנת הקושי (83% מן הקב"סים ציינו '9-10')
3. מציאת מסגרת חלופית לתלמיד כאשר לא ניתן להשאירו במסגרת הנוכחית (82% מן הקב"סים ציינו '9-10')

ממצאי ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים על אודות ביצוע פעולות הקב"ס

כדי ללמוד אילו מן המשתנים הבלתי תלויים מתואמים עם מידה גבוהה של ביצוע הפעולות שנבדקו, נבנה אינדיקטור המביא בחשבון פעולות אלו. אינדיקטור זה שוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל גורם, כך שהאינדיקטור ישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת בין הפריטים הכלולים בו.

מן הממצאים עלה כי קב"סים שמבצעים יותר פעולות במידה רבה יותר הם אלו שגם רכשו יותר מיומנות דרך הכשרה או ניסיון מקצועי, כמו גם קב"סים שעובדים באחוזי משרה גבוהים יותר המאפשרים יותר זמן פעולה. המשתנים הבלתי תלויים שנמצאו מתואמים עם עלייה במידת ביצוע הפעולות של הקב"ס הם: השתתפות של הקב"ס בהכשרה או בפיתוח מקצועי (מעלה את ממוצע ביצוע פעולות ב-0.08 סטיית תקן, $p < 0.05$), ותק בהוראה לפני הקב"סות (0.10 סטיית תקן, $p < 0.05$), עלייה בהיקף המשרה כקב"ס (0.11 סטיית תקן, $p < 0.05$), וכן נמצא מתאם עם מגדר הקב"ס, המראה כי קב"סיות מבצעות יותר פעולות (0.1 סטיית תקן, $p < 0.05$).

3.5 השותפים לעבודת הקב"סים ומאפייני שיתופי הפעולה עימם

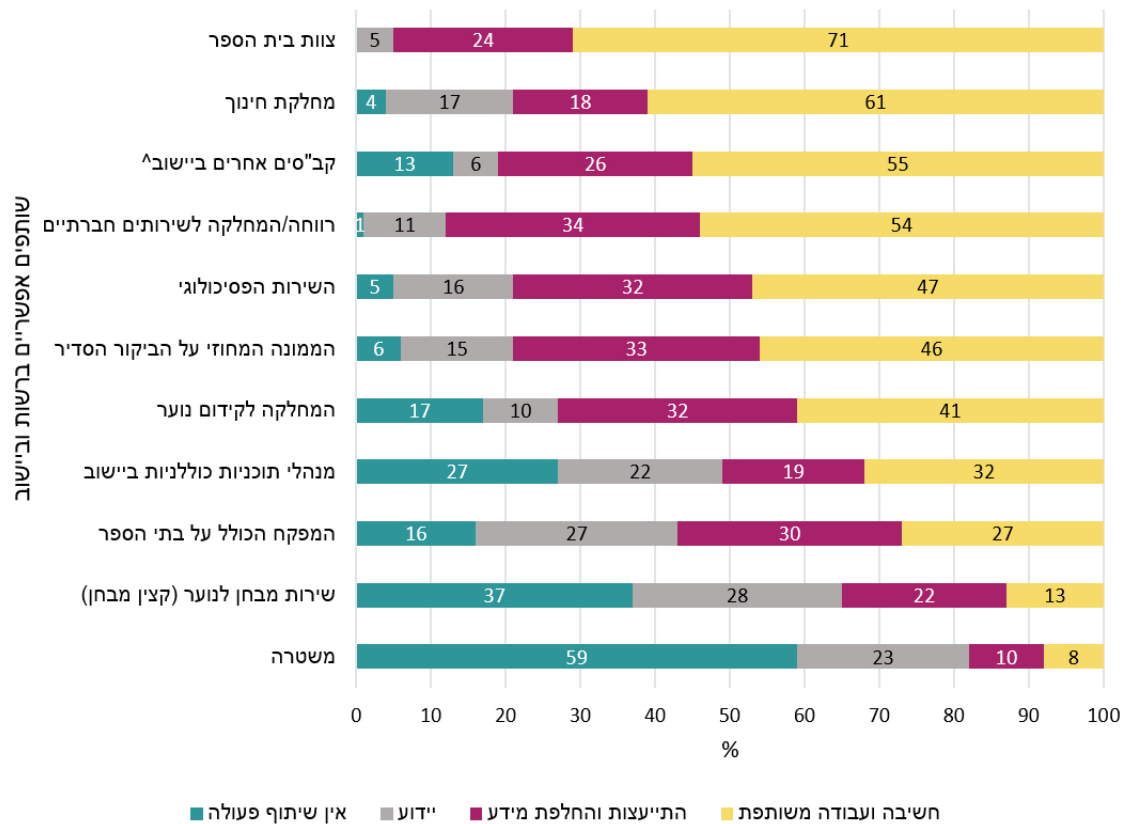
כפי שעלה בפרק הקודם, הקב"סים נוקטים פעולות רבות במסגרת תפקידם. כדי להוציא אותן לפועל בדרך מיטבית נדרשים הקב"סים לשיתופי פעולה מגוונים עם לא מעט אנשי מקצוע, הן ברמת בית הספר והן ברמת הרשות והקהילה.

עם כל אחד מן השותפים ייתכנו שיתופי פעולה ברמות שונות, החל מ'אין שיתוף פעולה', דרך 'שיתוף פעולה הכולל יידוע בלבד' ו'שיתוף פעולה הכולל התייעצות והחלפת מידע' וכלה ב'שיתוף פעולה הכולל חשיבה ועבודה משותפת'. כדי לבצע את תפקידו כראוי, לא נדרש הקב"ס לשיתוף פעולה ברמה הגבוהה ביותר עם כל השותפים, ולעיתים די בשיתוף פעולה ברמה נמוכה (של יידוע בלבד, לדוגמה). כלומר, שיתוף פעולה ברמה נמוכה יותר אינו מעיד בהכרח על עבודה איכותית פחות של הקב"ס, אלא על סוג שיתוף הפעולה הנדרש. המחקר אפשר לקבל תמונת מצב על שיתופי הפעולה הנפוצים של הקב"סים עם שותפים שונים, אך אינו יכול להעיד האם שיתוף הפעולה הרווח הוא אכן שיתוף הפעולה הרצוי לקידום עבודה מיטבית (למעט שיתופי פעולה עם צוות בית הספר, שעליהם נשאל הקב"ס שאלות נוספות, מתוך הבנה שבית הספר הוא השותף המרכזי לעבודת הקב"ס).

בפני הקב"סים הוצגה רשימה של שותפים אפשריים והם התבקשו לציין עבור כל אחד מהם מהו סוג שיתוף הפעולה עימם. לקב"סים ניתנה אפשרות להשיב 'לא רלוונטי' כאשר שותף מסוים כלל אינו קיים ביישוב. עם זאת, מניתוח הנתונים עלה כי ישנו קושי לנתח שאלה זו במלואה, מכיוון שהקב"סים שצינו 'לא רלוונטי' עשו זאת ממגוון סיבות: (1) כאשר גורם זה אינו קיים ביישוב; (2) כאשר התלמידים נזקקו לטיפול משותף של הקב"ס עם בעל תפקיד מסוים, אך בשל קשיים בניהול שיתופי פעולה הדבר לא התקיים בפועל; (3) כאשר שותף זה קיים ביישוב, אך בשל מאפייני התלמידים המטופלים לא היה להם צורך לשתף עימו פעולה (לדוגמה 18% מן הקב"סים ציינו 'לא רלוונטי' עבור הגורם 'משטרה', גורם שלמעשה קיים בכל יישוב, ועל פי הגדרות השאלה לא הייתה סיבה לציין 'לא רלוונטי'). עקב קשיים אלו, הוחלט לאחד את הקטגוריות 'לא רלוונטי' ו'אין שיתוף פעולה' לכדי קטגוריה אחת, שמשמעה הוא שהקב"ס אינו מקיים שיתופי פעולה עם גורם זה, וזאת מסיבות שונות כגון היעדר גורם זה ביישוב, היעדר צורך במעורבות של גורם זה בטיפול בתלמידים, או חסמים ביצירת שיתופי פעולה (על אף שיש בהם צורך).

ניתוח של אחוז הקב"סים שדיווחו על שיתופי פעולה ברמה גבוהה הכוללת חשיבה ועבודה משותפת העלה כי 37% מן הקב"סים משתפים פעולה ברמה גבוהה כזו עם לפחות שישה שותפים שונים, דבר המשקף את מורכבות עבודתם.

תרשים 7: הערכת שיתופי הפעולה של הקב"סים עם גורמים שונים ביישוב וברשות, באחוזים



^א87% מתוך 13% של הקב"סים שאמרו שאין שיתוף פעולה עם קב"סים אחרים ביישוב, אלו הם קב"סים שציינו בשאלה אחרת כי הם הקב"סים היחידים ברשות.

תרשים 7 מציג את הערכת הקב"סים על אודות שיתופי הפעולה שלהם עם גורמים שונים ביישוב. מן התרשים לעיל עולה כי שיתוף פעולה ברמה הגבוהה ביותר מתקיים בין הקב"סים ובין צוות בית הספר (71% מן הקב"סים), ואף קב"ס לא ציין כי שיתוף פעולה מסוג זה לא מתקיים או אינו רלוונטי. ממצא זה, וכן ממידת ביצוע הפעולות שהקב"ס מקיים עם צוות בית הספר (ר' פרק 3.4), עולה כי השותפים המרכזיים של הקב"ס בעבודתו הם אנשי הצוות בבתי הספר שבהם לומדים התלמידים שבטיפולו. בשאלה נפרדת ציינו כמעט כל הקב"סים כי להערכתם שיתופי הפעולה שלהם עם מרבית בתי הספר שאיתם הם עובדים הם ברמה טובה (43%) או טובה מאוד (45%).

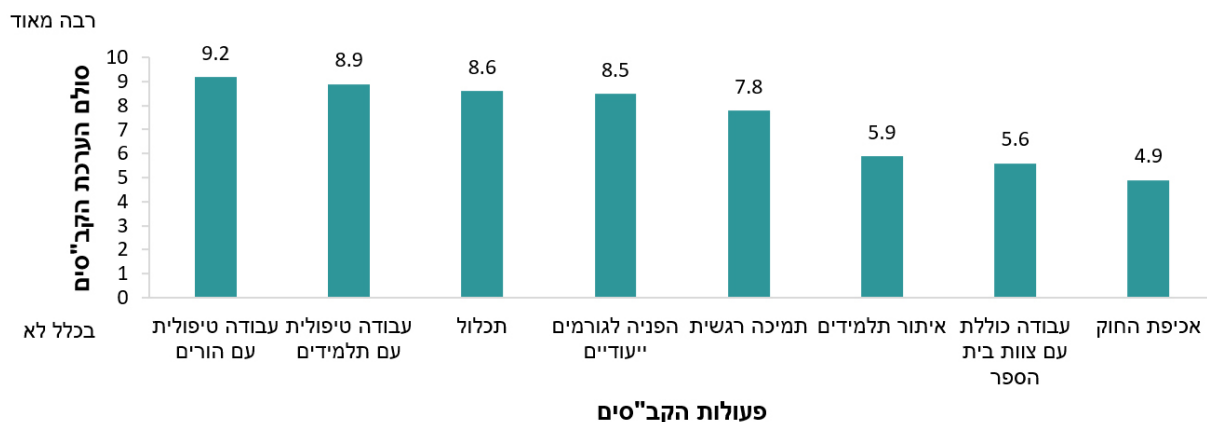
לאור מרכזיותו של שיתוף הפעולה בין הקב"ס לצוותי בתי הספר, נערכה גרסיה ליניארית מרובת משתנים כדי ללמוד מהם המשתנים הבלתי תלויים המתואמים עם הערכת הקב"סים כי שיתופי הפעולה שלהם עם בתי הספר הם ברמה גבוהה. המשתנים הבלתי תלויים שנמצאו מתואמים עם הערכה זו כללו רכיב של ותק וניסיון מקצועי, הן בקב"סות (0.09 סטיית תקן, $p < 0.05$) והן בהוראה (0.11 סטיית תקן, $p < 0.01$). מאפיין נוסף שנמצא מתואם עם עלייה בתחושת הקב"ס שיש לו שיתופי פעולה טובים עם בתי הספר הוא מילוי של תפקיד נוסף מלבד הקב"סות (0.09 סטיית תקן, $p < 0.05$). לעומת זאת, מאפיין שנמצא כמתואם עם ירידה בהערכת הקב"סים את שיתופי הפעולה שלהם עם בתי הספר היה עלייה בשיעור הממוצע של התלמידים שיש להם יש בעיות שונות (0.09- סטיית תקן, $p < 0.05$). נראה כי כאשר מספר התלמידים שיש להם בעיות עולה, עולה גם הקושי ליצור שיתופי פעולה טובים עם צוות בית הספר.

3.6 עמדות הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות

הקב"סים נשאלו על תפיסותיהם בנוגע למגוון תחומים המרכיבים זהות מקצועית. תחומים אלו נבחרו לאחר סקירת מחקרים (פישמן ווייס, 2011; Evans, 2008; Sachs, 2001; Weiss, Spiro, Sherer, & Korin-Langer, 2004) שבחנו נושא של 'זהות מקצועית' בקרב מורים, עובדים סוציאליים ויועצי בית ספר, ולאחר בחינה של שאלות מרכזיות שבהן נעשה שימוש במחקרים אלו, והתאמתן למקצוע הקב"סות. השאלות המותאמות הועברו לשיפוט של בעלי תפקידים במחלקה לביקור סדיר, וכן נבחנו בשלב הפרה-טסט.

בפני הקב"סים הוצגו 29 היגדים העוסקים כולם במגוון היבטים של תפיסת מקצוע הקב"סות. בנוגע לכל היגד היה על הקב"ס לענות על פני סולם של 0-10 האם הוא מסכים עם ההיגד במידה רבה מאוד (10) או בכלל לא (0). ההיגדים עורבלו. בעקבות ביצוע ניתוח גורמים (factor analyses) (ר'נספח 3) ובהתאם לתחומי התוכן שנמצאו בספרות המחקר, הוחלט לחלק את ההיגדים לשישה תחומים שמהם מורכבת הזהות המקצועית של הקב"ס (ר'תרשים 8): (1) תחושת מסוגלות; (2) אוטונומיה; (3) ידע וכישורים מתאימים לתפקיד; (4) תפקיד ממוקצע; (5) ביטחון בבחירת מקצוע; (6) פיתוח מקצועי. מקדם המטען שנמצא לכלל היגדים אלו גדול מ-0.54. מקדם מטען זה אפשר להוריד פריטים שנמצאו קרובים לשני גורמים, ונותרו 24 היגדים שהותאמו לששת הגורמים. נבדקה מהימנות פנימית לכלל היגדי השאלון שנותרו (אלפא של קרונברך לכלל השאלון = 0.889), כמו גם מהימנות פנימית לכל אחד מן התחומים, כפי שיפורט בהמשך. לכל תחום נבנה מדד מסכם, שהורכב מן האחוז הממוצע של הקב"סים שדיווחו על מידת הסכמתם עם ההיגד על פני הסולם.

תרשים 8: המידה שבה הסכימו הקב"סים עם עמדות הנוגעות למקצוע הקב"ס - מדד מסכם לכל תחום, ממוצע בין הקב"סים



להלן יפורט כל גורם בנפרד, תוך התייחסות לממוצע של כלל הקב"סים לכל היגד (וסטיית התקן). הגורמים יפורטו מבעלי הממוצע הגבוה יותר, המשקף עמדות מקצועיות הנתפסות על ידי אחוז גבוה יותר של קב"סים כמרכיבים את מקצוע הקב"סות, ועד לממוצע הנמוך יותר, המשקף עמדות הנתפסות על ידי אחוז נמוך יותר של הקב"סים. סטיות התקן הקטנות מעידות על ריכוז גבוה של תשובות הקב"סים סביב הממוצע, עם זאת, הלוחות מציגים גם את החציון, כדי ללמוד על הניקוד שנתנו לפחות 50% מן הקב"סים, בעיקר כאשר מדובר בסטיות תקן יחסית גדולות יותר.

1. תחושת מסוגלות: גורם זה התייחס לתחושת הקב"ס בנוגע ליכולת שלו לבצע את תפקיד הקב"סות. תחושה גבוהה של מסוגלות משמעה תחושה של הקב"ס שיש לו התכונות והמיומנויות להיות קב"ס טוב (פישמן ווייס, 2011), לדוגמה: 'אני חש שלעבודה שלי יש תוצאות חיוביות' או 'יש לי את התכונות להיות קב"ס טוב' (ר' לוח 15). הגורם כלל שישה היגדים (אלפא קרונבך = 0.820), ממוצע התשובות של הקב"סים על פני סולם של 0-10 היה 9.2 נקודות (עם סטיית תקן - 0.9).

לוח 15: תחושת מסוגלות של הקב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
יש לי את התכונות להיות קב"ס טוב	9.4	0.9	10
אני רואה במקצוע הקב"ס שליחות	9.3	1.3	10
אני אוהב את העבודה שאני עושה	9.3	1.3	10
חופש פעולה לקב"סים בדרכי עבודתם הוא מהותי להצלחת תפקידם	9.2	1.3	10
יש לי מיומנויות מקצועיות להיות קב"ס טוב	9.1	1.2	9
אני חש שלעבודה שלי יש תוצאות חיוביות	9.0	1.3	9

יש לציין כי בגורם זה הפריט: 'חופש פעולה לקב"ס' בדרכי עבודתם הוא מהותי להצלחת תפקידם' אמנם מציג ערכים עם מקדם טעינות גבוה לגורם זה (ר' נספח 3) אך מבחינת ההקשר הסמנטי הוא ככל הנראה נמצא בקצה הרצף של תפיסת מסוגלות. כלומר, נראה כי הקב"ס רואים בחופש הפעולה שלהם בעבודה חלק בלתי נפרד מתחושת המסוגלות הכללית שלהם בתפקיד, וייתכן שהדבר מייצג את המהות האוטונומית של תפקיד הקב"ס כמי שעובד בין מסגרות פורמליות, וזאת בניגוד לגורם הבא – אוטונומיה, המתייחס בעיקר לאוטונומיה שיש להם בתוך התפקיד.

2. **אוטונומיה:** גורם זה עסק באוטונומיה של הקב"ס בתוך מרחב העבודה שלו. אוטונומיה בעבודה נתפסת אחת מאבני הדרך בבניית זהות מקצועית ייחודית, והיא מתייחסת לשליטה שיש לבעלי המקצוע על תפקידים הקשורים לעבודתם (Evans, 2008), מתוך תפיסה שכדי ליישם את הידע הם זקוקים לאוטונומיה בשיקול הדעת (Sachs, 2001). לדוגמה: 'יש לי אפשרות לגלות עצמאות ויוזמה רבה בעבודתי' או 'אני מקבל מרחב פעולה גדול בעבודה' (ר' לוח 16). הגורם כלל שלושה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.787), ממוצע התשובות של הקב"ס על פני סולם של 0-10 היה 8.7 נקודות (עם סטיית תקן = 1.3). מדד האוטונומיה נמצא במתאם גבוה (פירסון, 0.580) עם תפיסת הקב"ס כי הוא שבע רצון מחופש הפעולה שיש לו בביצוע תפקידו (ר' פרק 3.7).

לוח 16: תחושת האוטונומיה של הקב"ס: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
יש לי אפשרות לגלות עצמאות ויוזמה רבה בעבודתי	8.9	1.4	9
אני מקבל מרחב פעולה גדול בעבודה	8.7	1.6	9
יש לי חופש פעולה להחליט כיצד לטפל במקרים המופנים אליי	8.5	1.7	9

3. ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד: גורם זה עסק בתחושה של הקב"ס כי יש לו את הידע והכישורים הייחודיים לתפקיד הקב"ס וכי הוא מתמצא בנהלים הקיימים, ובפעולות הנדרשות ממנו, לדוגמה: 'אני מכיר את החוקים והתקנות הרלוונטיים לקב"סות' או 'אני בטוח שרכשתי את הכישורים להיות קב"ס טוב' (ר' לוח 17). גורם זה כלל שישה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.844), ממוצע התשובות של הקב"סים על פני סולם של 0-10 היה 8.6 נקודות (עם סטיית תקן = 1.2). מדד זה נמצא במתאם גבוה (פירסון, 0.528) עם תחושת המיומנות הכללית של הקב"ס (ר' פרק 3.2), דבר המחזק את תוקף המידע שנאסף.

לוח 17: ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
אני בטוח שרכשתי את הכישורים להיות קב"ס טוב	8.9	1.3	9
אני מכיר את החוקים והתקנות הרלוונטיים לקב"סות	8.7	1.4	9
ברור לי מה הפעולות שעליי לעשות כקב"ס כאשר אני נתקל במקרים מורכבים	8.7	1.5	9
אני חושב שאני קב"ס מקצוען	8.7	1.5	9
אני מכיר את חוזר מנכ"ל "מביקור סדיר למניעת נשירה"	8.6	1.7	9
אני מכיר את התמונה החינוכית שמשרד החינוך מפרסם	8.0	2.2	9

4. תפקיד ממוקצע: גורם זה התייחס לתפיסת הקב"סים את מקצוע הקב"סות כמקצוע הדורש ידע ייחודי ומחייב. ווייס ואח' (Weiss et al., 2004) מציינים כי התפתחות של מקצוע כבעל מאפיינים ייחודיים צומחת מתוך גישה הנוגעת לתפקיד הייחודי המאפשר למלא מטרות ותפקידים בחברה. כחלק מתפיסה זו, מציינים הכותבים, בניית פרופסיה כוללת בניית גוף ידע ייחודי למקצוע. לדוגמה: 'חשוב שתינתן תעודת מקצוע 'קב"ס' או 'יש צורך להיות בעל שליטה בתחום ידע מוגדר כדי להיות קב"ס' (ר' לוח 18). גורם זה כלל ארבעה היגדים (אלפא של קרונבך = 0.680), ממוצע התשובות של הקב"סים על פני סולם של 0-10 היה 8.6 נקודות (עם סטיית תקן = 1.4).

לוח 18: תפקיד ממוקצע: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
הקב"סים צריכים להתעדכן מקצועית באופן שוטף	9.1	1.3	10
מי שרוצה להיות קב"ס צריך לעבור הכשרה ייעודית לכך	8.9	1.6	10
חשוב שתינתן תעודת מקצוע 'קב"ס'	8.5	2.2	9
יש צורך להיות בעל שליטה בתחום ידע מוגדר כדי להיות קב"ס	7.9	2.4	9

5. ביטחון בבחירת מקצוע: גורם זה עוסק בביטחון שיש לקב"ס כי בחר במקצוע המתאים לו, והוא כולל גישה חיובית לתפקיד ומחויבות אליו. גורם זה קשור לבחירה המקצועית שעשה הקב"ס, כאשר קב"ס שבטוח בבחירתו להיות קב"ס יחוש זהות מקצועית חיובית יותר ויהיה שלם עם בחירתו במקצוע, דבר העומד בניגוד לשחיקה מקצועית (פישמן ווייס, 2011). לדוגמה: 'אני בטוח שאשאר עוד זמן רב קב"ס' או 'אני בטוח שעשיתי בחירה נכונה כשנהייתי קב"ס' (ר' לוח 19). גורם זה כלל שלושה היגדים (אלפא של קרונברך = 0.791), ממוצע התשובות של הקב"סים על פני סולם של 0-10 היה 7.3 נקודות (עם סטיית תקן = 2.2).

לוח 19: ביטחון בבחירת מקצוע: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
אני בטוח שעשיתי בחירה נכונה כשנהייתי קב"ס	8.3	2.1	9
אני בטוח שאשאר עוד זמן רב קב"ס	7.2	2.8	8
אני ממליץ לאנשים שמחפשים קריירה חדשה במקצועות טיפוליים-חינוכיים להיות קב"סים	6.5	3.0	7

6. התפתחות מקצועית: גורם זה התייחס לדיווח הקב"סים כי הם מתעדכנים בחומרים כתובים הרלוונטיים לעבודה שלהם, לתחום הדעת ולתפקיד הקב"סות. הגורם כלל שני היגדים (אלפא של קרונברך = 0.844), (ר' לוח 20). ממוצע התשובות של הקב"סים על פני סולם של 0-10 היה 6.9 נקודות (עם סטיית תקן = 2.5).

לוח 20: היכרות עם ידע ייחודי למקצוע: ממוצע, סטיית תקן וחציון

ההיגד	ממוצע	סטיית תקן	חציון
אני מתעדכן על נושאים הקשורים לעבודה שלי כקב"ס דרך מאמרים מקצועיים בתחום	6.9	2.7	8
אני קורא מחקרים ומאמרים הקשורים לעבודה של קב"ס	6.9	2.6	8

כדי ללמוד אילו מן המשתנים הבלתי תלויים מתואמים עם תפיסת מקצוע גבוהה, נבנה אינדיקטור המביא בחשבון את הגורמים הנכללים בתחום זה. אינדיקטור זה שוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל גורם, כך שהאינדיקטור ישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת בין הפריטים הכלולים בו. מששת גורמים האלו נבנה אינדיקטור אחד המשקף כיצד תופס הקב"ס את מקצוע הקב"סות (זהות מקצועית). מניתוח הרגרסיה עלה כי הזהות המקצועית של הקב"ס מתחזקת עם חיזוק מיומנותיו, על ידי הכשרה וניסיון מקצועי קודם בהוראה וכן כאשר הקב"ס עובד כקב"ס במשרה מלאה. ישנם ארבעה משתנים בלתי תלויים שנמצאו מתואמים עם עלייה בתפיסת הזהות המקצועית של הקב"סים: עלייה בשנות הוותק של הקב"ס בהוראה לפני שהחל את מקצוע הקב"סות (כל שנת ותק בהוראה מגבירה את תפיסת הקב"סות כמקצוע ב-0.16 סטיית תקן, $p < 0.01$), השתתפותו של הקב"ס בהכשרה או בפיתוח מקצועי (0.18 סטיית תקן, $p < 0.01$), השתתפות בהשתלמויות ובלמידים שאינם חלק מן ההכשרה הניתנת לקב"סים (0.10 סטיית תקן, $p < 0.01$), וכן עלייה בהיקף המשרה (0.11 סטיית תקן, $p < 0.01$).

3.7 מידת שביעות רצונם של הקב"סים מהיבטים שונים בעבודתם

א. שביעות הרצון של הקב"סים מעבודתם

הקב"סים נשאלו באיזו מידה הם מרוצים מעבודתם כקב"סים באופן כללי, וזאת בסולם של 1-5, בין מרוצה מאוד (5) ולא מרוצה בכלל (1). באופן כללי דיווחו הקב"סים שהם מרוצים מעבודתם כקב"סים (77% מרוצים או מרוצים מאוד), וממוצע תשובות הקב"סים היה 4.1 (סטיית תקן 0.8). בניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים נמצא כי שביעות רצון כללית גבוהה של הקב"ס מעבודתו מתואמת עם עלייה בשנות הוותק בהוראה (0.11 סטיית תקן, $p < 0.01$), עם השתתפות בהכשרה או בפיתוח מקצועי (0.09 סטיית תקן, $p < 0.05$) ועם ירידה בשיעור הממוצע של תלמידים עם בעיות שונות (0.11 - סטיית תקן, $p < 0.01$).

כדי ללמוד במדויק יותר על התחומים שבהם הקב"סים חשים שביעות רצון מעבודתם, הוצגו בפני הקב"סים 16 היגדים העוסקים במגוון נושאים מעולם העבודה שלהם. בנוגע לכל היגד היו הקב"סים צריכים לציין את מידת שביעות הרצון שלהם בסולם של 1-5, החל משבע רצון במידה רבה מאוד (5) וכלה בכלל לא שבע רצון (1). ההיגדים חולקו לשלוש קבוצות, לפי שלושה נושאים מרכזיים: (1) תנאי עבודה ושכר; (2) יחסי עבודה ותמיכה מקצועית; (3) תחושת הקב"ס שעבודתו משפיעה. ארבעה היגדים לא נכללו בשלוש קבוצות אלו והוצאו מן הדיווח הכללי⁴⁰, אך הם בעלי חשיבות ועניין בפני עצמם:

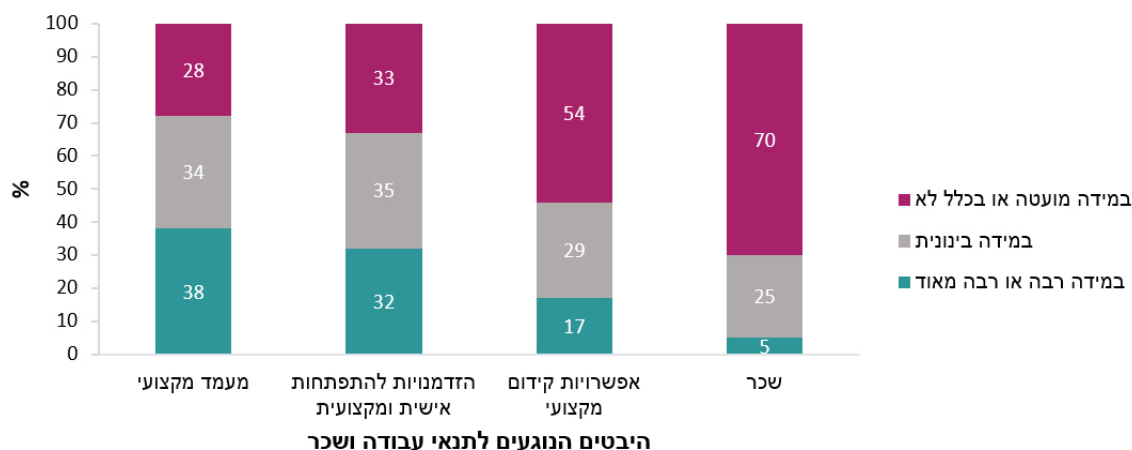
- **עניין בעבודה** – הקב"סים דיווחו על עניין גבוה בעבודתם. 93% ציינו שביעות רצון רבה או רבה מאוד מן העניין בעבודה, 6% נוספים דיווחו על שביעות רצון בינונית, ו-1% נוסף דיווחו על שביעות רצון מועטה.
- **תנאי עבודה פיזיים** – שביעות רצונם של הקב"סים מתנאי העבודה הפיזיים נמוכה יחסית. פחות ממחציתם (46%) דיווחו על שביעות רצון גבוהה או גבוהה מאוד, 26% נוספים דיווחו על שביעות רצון במידה בינונית ו-28% דיווחו על שביעות רצון מועטה או על אי שביעות רצון כלל.
- **שעות עבודה** – שביעות רצונם של הקב"סים משעות העבודה שלהם נמוכה במיוחד. פחות משליש (31%) דיווחו כי הם שבעי רצון במידה רבה או רבה מאוד משעות העבודה שלהם, אחוז דומה (32%) דיווחו על שביעות רצון במידה בינונית, ו-37% דיווחו על שביעות רצון מועטה או על אי שביעות רצון כלל.
- **מידת חופש הפעולה שיש לך בביצוע תפקידך** – שביעות רצונם של הקב"סים מחופש הפעולה שיש להם בעבודתם גבוהה. 81% דיווחו על שביעות רצון רבה או רבה מאוד, 14% נוספים דיווחו על שביעות רצון במידה בינונית, והיתר (5%) דיווחו על שביעות רצון מועטה או על אי שביעות רצון כלל. ממצא העולה בקנה אחד עם תחושת האוטונומיה הגבוהה שחשים מרבית הקב"סים (מתאם פירסון, 0.580) (ר' פרק 3.6).

⁴⁰ לפי ניתוח הגורמים, שלושת ההיגדים הראשונים נמצאו שייכים לקבוצה נושאית אחת, אך עקב אלפא נמוכה (0.534) אין הם מוצגים כנושא אחד, אלא בנפרד. ההיגד הרביעי 'מידת חופש הפעולה שיש לך בביצוע תפקידך' לא נמצא שייך לאף אחת מקבוצות הנושא, ונמצא בהתאמה גבוהה עם תחושת האוטונומיה בתפקיד (פרק 3.6).

נבדקה מהימנות פנימית לכל היגדי השאלון (אלפא של קרונבך = 0.868), כמו גם מהימנות פנימית לכל אחד מן הנושאים:

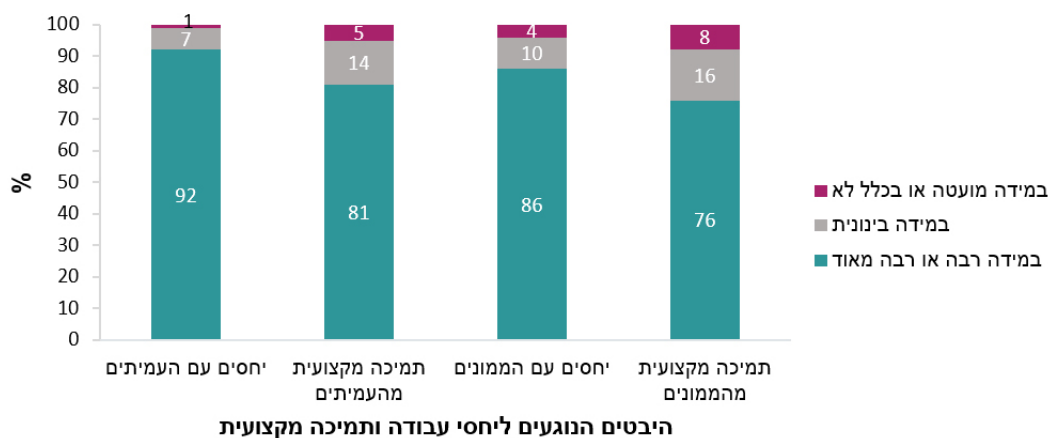
1. **תנאי עבודה ושכר:** נושא זה כלל ארבעה היגדים (אלפא קרונבך = 0.791) (ר' תרשים 9). ככלל, תחום זה זכה לשביעות רצון נמוכה יחסית בכל ההיגדים, ואחוזו הקב"סים שדיווחו על שביעות רצון במידה רבה או רבה מאוד בתחום זה נמוכה במיוחד (ר' תרשים 9). תנאי עבודה ורמת שכר מתקשרים גם לנושא של תפיסה מקצועית של פרופסיית הקב"ס, וכאשר רמת השכר ותנאי העבודה משתפרים, מעמד המקצוע עולה (יוקרה), דבר המשפיע גם על תפיסת המקצוע (Weiss et al., 2004; Canrinus, Helms-Lorenz, Beijard, Buitink, & Hofman, 2012).

תרשים 9: שביעות רצון הקב"סים ממגוון היבטים הנוגעים לתנאי עבודה ושכר, באחוזים



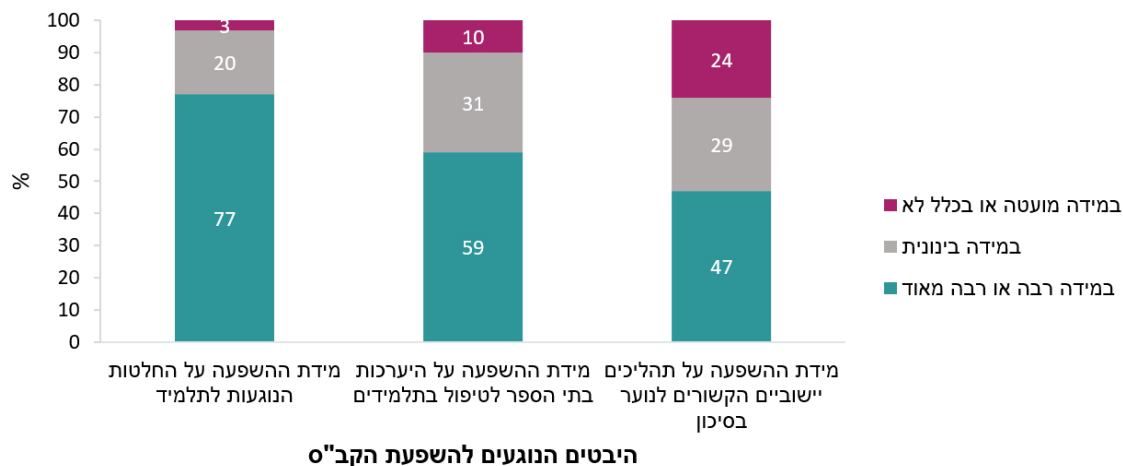
2. **יחסי עבודה ותמיכה מקצועית:** נושא זה כלל ארבעה היגדים המתייחסים לשביעות רצון הקב"ס מיחסיו עם עמיתים וממונים, ומן התמיכה המקצועית שהוא מקבל מהם (אלפא קרונבך = 0.809) (ר' תרשים 10). ככלל, הקב"סים יותר שבעי רצון מיחסיהם עם עמיתיהם ומן התמיכה שהם מקבלים מהם לעומת יחסיהם עם הממונים עליהם והתמיכה שהם מקבלים מהם, אך בשני המקרים מדובר על אחוז גבוה מן הקב"סים שציינו שהם שבעי רצון במידה רבה או רבה מאוד מיחסי העבודה והתמיכה המקצועית שהם מקבלים.

תרשים 10: שביעות רצון הקב"סים ממגוון היבטים הנוגעים ליחסי עבודה ותמיכה מקצועית, באחוזים



3. תחושה שעבודתו משפיעה: נושא זה כלל שלושה היגדים המתייחסים למידת ההשפעה שהקב"ס מרגיש שיש לו מתוקף תפקידו, והיגד נוסף המתייחס למידה שבה הקב"ס מרגיש מוערך מקצועית (אלפא קרונבך = 0.717) (ר' תרשים 11). שביעות הרצון מתחושת ההשפעה גדולה יותר כאשר ההחלטות נוגעות לתלמיד, לעומת שביעות הרצון מתחושת ההשפעה בבית הספר או ביישוב.

תרשים 11: שביעות רצון הקב"סים ממידת ההשפעה שהם חשים שיש להם במעגלי עבודה השונים, באחוזים



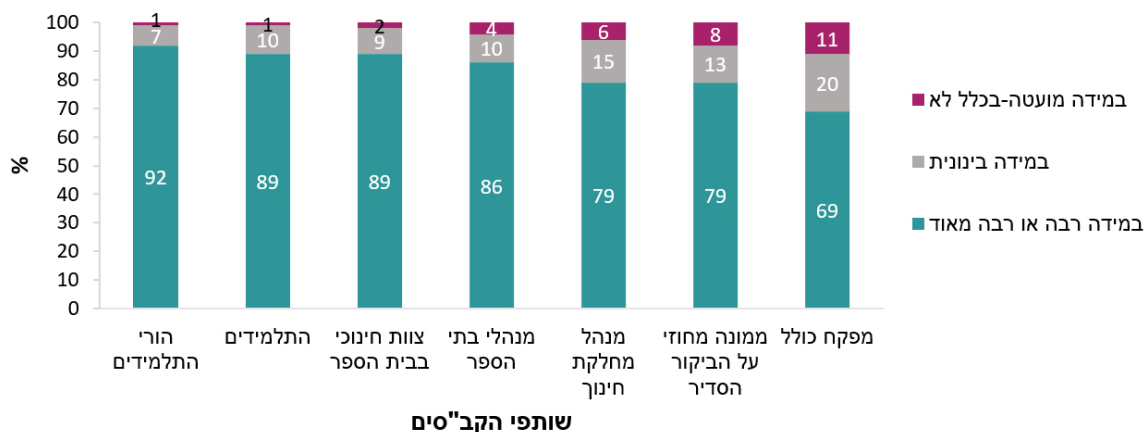
מכיוון שההשפעה שיש לקב"ס היא היבט מרכזי בעבודתו, נבנה אינדיקטור לשביעות רצון הקב"ס ממידת ההשפעה שיש לו בתפקידו. האינדיקטור מורכב מממוצע של שלושת המשתנים התלויים הבוחנים את שביעות רצון הקב"ס מן ההשפעה שיש לו על התלמיד, על בית הספר ועל היישוב, כשלושה משקלות שווים. כמובן שיש לזכור כי מדובר בתחושה של הקב"ס כי הוא מהווה גורם משפיע. תחושת הקב"ס כי הוא משפיע קשורה גם לתחושת מסוגלות (מתאם פירסון בין מדד מסוגלות (ר' פרק 3.6) ובין מדד משותף לשלושת תחומי ההשפעה היה 0.422, $p < 0.01$). מניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים עלה כי ישנם שני משתנים המתואמים עם עלייה בשביעות הרצון של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו בתפקידו: עלייה בהיקף המשרה שלו כקב"ס (0.12 סטיית תקן, $p < 0.012$), ועלייה במספר התלמידים שבהם מטפל הקב"ס (0.09 סטיית תקן, $p < 0.05$).

ב. תחושת הערכה מקצועית

הקב"סים נשאלו גם עד כמה הם חשים כי השותפים שלהם מעריכים אותם מקצועית. רוב הקב"סים הרגישו מוערכים מקצועית על ידי השותפים שלהם, ו-84% מן הקב"סים ציינו כי באופן כללי הם מרגישים מוערכים מקצועית במידה רבה או רבה מאוד על ידי בעלי תפקידים שאיתם הם נמצאים בקשר מתוקף תפקידם (ר' תרשים 12).

אחוזים גבוהים במיוחד מן הקב"סים ציינו כי הם חשים מוערכים על ידי ההורים שאיתם הם עובדים (92% ציינו זאת במידה רבה או רבה מאוד), וכן על ידי התלמידים (89%) והצוות החינוכי (89%). גם יתר השותפים נתפסים על ידי הקב"סים ככאלו שמעריכים את עבודתם במידה רבה או רבה מאוד: מנהלי בתי הספר (86%), מנהל מחלקת חינוך (79%), ממונה מחוזי על הביקור הסדיר (79%). לאור האחוזים הגבוהים של הקב"סים המרגישים מוערכים על ידי השותפים שלהם, בולט האחוז הנמוך יותר של הקב"סים החשים במידה רבה או רבה מאוד כי המפקח הכולל מעריך את מקצועיות עבודתם (69% מן הקב"סים). בהקשר זה יש לציין כי אחוז נמוך יחסית מן הקב"סים דיווחו על רמה גבוהה של שיתופי פעולה עם המפקחים הכוללים (ר' פרק 3.5), וייתכן כי שיתופי הפעולה המצומצמים בין הקב"סים למפקחים הכוללים משפיעים על תחושה זו.

תרשים 12: באיזו מידה תופסים הקב"סים את ההערכה המקצועית שחשים כלפיהם שותפיהם, באחוזים



4. סוגיות מרכזיות, כיווני פעולה, המלצות וסיכום

תפקיד קציני הביקור הסדיר הוגדר מתוקף חוק לימוד חובה, התש"ט-1949 (סעיף 4), הן בחובת ההורים לשלוח את ילדיהם הנמצאים בגיל חוק לימוד חובה, למסגרות חינוך. תפקיד הקב"ס הוא לאכוף את החוק מול הורי התלמיד כאשר ישנה בעיה של ביקור סדיר של תלמיד במערכת החינוך. במשך השנים התרחב תפקיד הקב"ס, וכיום, לצד בקרה ואכיפה של חוק לימוד חובה, תפקידו הוא גם תפקיד חינוכי-טיפולי, שחלק ניכר ממנו הוא הנחיה וסיוע לבתי הספר בגיבוש תוכניות להכלה ולמניעת נשירה.

בדוח זה הוצג ניתוח של סקר ארצי שהועבר לכלל הקב"סים בישראל. מטרת הסקר הייתה לספק מידע שיסייע בפיתוח הפרקטיקה המקצועית של הקב"סים, והוא אסף מידע בנוגע למאפיינים האישיים ולרקע המקצועי וההכשרתי של הקב"סים, למאפייניהם של התלמידים שהקב"סים מטפלים בעניינם, לפעולות המרכזיות שבהן עוסקים הקב"סים ולשותפים השונים שאיתם הם פועלים, לעמדותיהם ותפיסותיהם בנוגע למגוון היבטים בעבודתם ולמקצוע הקב"סות וכן למידת שביעות הרצון שלהם מעבודתם ככלל ומתחומים מסוימים בפרט. המחקר נעשה כחלק מתהליך הבנייה של פרופסיית הקב"סים, תהליך המתקיים במחלקה לביקור סדיר ומניעת נשירה יחד ד"ר פלורה מור מג'וינט-אשלים, והוא מתווסף למידע שהופק מקובץ הקב"ס-נט (ברוך-קוברסקי ואח', 2018).

מניתוח הממצאים עלו סוגיות אחדות המתייחסות למגוון היבטים בעבודת הקב"סים, שיש מקום לדון בהן בפיתוח הפרקטיקה המקצועית של הקב"סים, כחלק מהמלצות וכיווני פעולה אפשריים להמשך התהליך:

מעגלי הפעולה של הקב"סים. הסקר בחן מהן הפעולות שהקב"סים מבצעים במידה רבה מאוד, כדי לאפיין את ליבת פעולותיהם. מיפוי הפעולות אפשר הבנה עמוקה יותר הן של דרכי העבודה ומאפייני התפקיד של הקב"סים והן של עולם התוכן שבו הם פועלים, ובהתאם לכך לבחון מהי הפרקטיקה שמשרד החינוך מעוניין לקדם. מבחינת דרכי הפעולה של הקב"סים עם גורמים שונים עלה כי הקב"סים דיווחו על ביצוע נרחב של פעולות בכל ארבעת מרחבי העבודה שלהם: תלמידים, הורים, צוות בית הספר וגורמים שונים ביישוב. כדי לבחון את מאפייני העבודה של הקב"סים נותחו הפעולות גם על פי אופי הפעולה. ניתוח זה מצא כי ישנם שלושה מעגלי פעולה מרכזיים, כאשר ליבת עבודת הקב"סים מתייחסת לעבודה שעיקרה חינוכי-טיפולי, היוצאת מתוך צורכי התלמיד:

תרשים 13: מעגלי הפעולה של הקב"סים



במעגל הפעולות הראשון נמצאות פעולות השמות דגש על מיומנויות של עבודה טיפולית של שיח וליווי עם התלמיד והוריו (ממוצע ביצוע הפעולות 9.2 ו-8.9). שיח זה נועד כדי להכיר את התלמיד וצרכיו, ללוות אותו ואת משפחתו לאורך הטיפול בעניינם, ולגשר בין בית הספר ובין הורי התלמיד והתלמיד עצמו. פעולות אלו מדגישות את התקשורת והשיח ככלי העבודה המרכזי של הקב"סים. פיתוח מיומנויות ניהול שיח ותקשורת הוא מרכזי הן לעבודה הישירה עם התלמיד והוריו והן לחיזוק שיתופי פעולה מיטביים עם גורמים שונים ביישוב, ובעיקר עם צוות בית הספר, שעל פי הסקר הוא הגורם המרכזי שאיתו משתפים הקב"סים פעולה ברמה גבוהה של חשיבה ועבודה משותפת (ר' גם בהמשך בסוגיה העוסקת בבית הספר כזירה מרכזית בעבודת הקב"ס). לאור מרכזיות פעולות אלו, מומלץ לשים דגש בתוכניות ההכשרה על פיתוח או חיזוק מיומנויות העוסקות בשיח בין אישי וניהול תקשורת עם גורמים שונים.

במעגל הפעולות השני יש פעולות המתאפיינות בעבודת תכלול, ריכוז ידע והפניה למענים מתאימים. בדומה למעגל הפעולות הראשון, גם פעולות אלו שמו את הדגש על צורכי התלמיד ומשפחתו, אך הפעם תוך התייחסות להיבטים מערכתיים יותר, כמו הפנית התלמיד ו/או הוריו לקבלת מענים מתאימים, השתתפות בוועדות יישוביות, יידוע בית הספר בנוגע לתוכניות קיימות ביישוב שיכולות לסייע לתלמיד ועוד. מעגל זה משקף את אחד היתרונות הטמונים בתפקיד הקב"ס בהיותו בעל תפקיד חיצוני לבית הספר, ולו יכולת הסתכלות מערכתית על טובת הילד ועל המענים ובעלי התפקידים הקיימים ביישוב שיכולים לסייע לו (ממוצע ביצוע הפעולות 8.6 ו-8.5). במעגל זה ניתן גם להוסיף את הפעולות של תמיכה רגשית בהורים ובתלמיד שקיבלו ממוצע מעט נמוך יותר אך קרוב (7.8). בהתאם לכך, מומלץ לוודא כי לכל קב"ס ישנה נגישות מלאה לכל מקורות הידע ביישוב שבו הוא פועל, וכי שיתופי הפעולה שלו עם בעלי התפקידים הנוספים ביישוב מיטביים. דבר זה יסייע למצב את הקב"ס כגורם יישובי המרכז את הידע הנוגע לתלמידים במצבי נשירה ואת מגוון המענים הקיימים שניתן להציע לבתי הספר, לתלמידים ולמשפחותיהם.

במעגל השלישי ישנם שלושה תחומי פעולה המתבצעים בממוצע פחות מן הפעולות שבשני המעגלים המרכזיים. תחומים אלה כוללים איתור תלמידים (בעיקר איתור אקטיבי, שמתבצע פחות), עבודה של הנחייה והדרכה של צוות בית הספר ופעולות לאכיפת החוק מול הורי התלמידים (ממוצע 5.9, 5.6 ו-4.9). נראה כי פעולות אלו הן חלק מרכזי פחות במכלול עבודת הקב"ס,

ומומלץ לבחון האם הדבר עולה בקנה אחד עם דרישות התפקיד והתפיסה המקצועית של הקב"ס כפי שהיא בעיני משרד החינוך ועם הפרקטיקה המקצועית המתגבשת. כמו כן, יש לשים לב להלימה הנמוכה שיש בין ההגדרה הרשמית של תפקיד הקב"ס כמי שאמון על אכיפת החוק מול הורי התלמידים וכבעל התפקיד הבלעדי שיש לו אפשרות לפעול מטעם החוק בנושא הנשירה, ובין החלק היחסי של פעולות אלו מתוך כלל פעולותיו.

עבודת קב"ס מיטבית. סקר זה זיהה עבודה מיטבית של קב"ס דרך מגוון האינדיקטורים שנבדקו במסגרת ניתוחי הרגרסיה. אך יש לשים לב כי ישנם רכיבים נוספים הנוגעים לאיכות העבודה ותוצאותיה, שלא ניתן היה לבחון במסגרת סקר מסוג זה, בעיקר רכיבים התלויים בתפיסותיהם ובתפקודם של התלמידים עצמם המקבלים את טיפול הקב"ס ושל יתר בעלי התפקידים והגורמים שאיתם משתפים הקב"סים פעולה. חלק מן הידע החסר יושלם במחקר המשך שהתחיל בשנת הלימודים תש"ף. המחקר יכלול ראיונות עומק חצי מובנים עם בעלי תפקידים שונים שאיתם עובד הקב"ס, שיאפשרו ללמוד על תפיסותיהם בנוגע לעבודת הקב"סים.

כל אינדיקטור שהוגדר מתוך ממצאי הסקר שיקף היבט אחר ומשלים המשקף תפיסות שונות של הקב"סים בנוגע לתפקידם, ויחד הם יצרו מכלול מקיף שמייצג תפקוד מקצועי מיטבי. אינדיקטורים אלו כללו: התייחסות חיובית לזהות מקצועית, שביעות רצון גבוהה של הקב"ס מן ההשפעה שיש לו, שביעות רצון גבוהה של הקב"ס באופן כללי מעבודתו כקב"ס, הערכה גבוהה של הקב"ס כי המיומנויות שיש לו מספיקות לביצוע פעולות הקב"סות, שיעור ממוצע גבוה של פעולות שהקב"סים מבצעים, והערכה כי שיתופי הפעולה שלו עם בתי הספר טובים. ששת האינדיקטורים מאפשרים לקבל תמונה מקיפה על רכיבים שונים המרכיבים את מכלול תפקיד הקב"ס ועל תפיסות הנוגעות לתפקיד, כאשר עלייה במדדים משקפת גם טיוב של התפקיד. באופן זה, ניתוחי הרגרסיה אפשרו לבחון אילו מן המשתנים הבלתי תלויים מתואמים עם עבודה מיטבית, כפי שהיבטיה נתפסים על ידי הקב"סים עצמם. יש לשים לב כי הסקר לא מצא מאפיין מסוים אשר יכול להבחין בין קב"ס שעבודתו מיטבית ובין קב"ס שעבודתו אינה כזו, אלא מכלול של מאפיינים המתואמים עם היבטים שונים של עבודה, שנתפסת כמיטבית.

האינדיקטור המסכם נבנה כאינדיקטור אחד המביא בחשבון את כל ששת האינדיקטורים שנמצאו לכל תחום. אלפא של קרונברך 0.741, ביצוע ניתוח גורמים (factor analyses) (ר' נספח 1 לוח 1ב) הראה כי כל האינדיקטורים נכנסים לגורם אחד. אינדיקטור מסכם זה שוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל אינדיקטור, כך שהאינדיקטור המסכם ישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת בין הפריטים הכלולים בו. נמצא כי כאשר לוקחים אינדיקטור מסכם המתייחס לכל ששת האינדיקטורים ניתן להצביע על ארבעה משתנים מרכזיים המתואמים באופן מובהק ($p < 0.01$ או $p < 0.05$) עם עבודה מיטבית יותר (ר' נספח 1): עלייה באחוזי המשרה, שנות ותק רבות יותר בקב"סות, שנות ותק רבות יותר בהוראה לפני הקב"סות ויותר השתתפות בהכשרות ובפיתוח מקצועי לקב"סים חדשים או ותיקים שניתנו במהלך עבודתם כקב"סים. הסתכלות על משתנים אלו בהתאמה עם כל אחד מן האינדיקטורים בנפרד, כפי שניתן לראות בדוח (וגם בלוח 1ב בנספח 1), מעלה כי אלו הם המשתנים המרכזיים המתואמים עם היבטים שונים בעבודה מיטבית של קב"ס, ובעיקר בולטים המשתנים של ותק בהוראה לפני הקב"סות והשתתפות בהכשרה ובפיתוח מקצועי במהלך הקב"סות, הנמצאים בהתאמה עם רוב האינדיקטורים.

ממצאים אלו מדגישים את החשיבות של ארבעה גורמים מרכזיים אלו, ומומלץ לתת עליהם את הדעת כאשר באים להבנות את תפקיד הקב"ס:

1. **קידום של משרות מלאות על פני חלקיות המשרה.** לאור הממצאים ניתן להניח כי כדי לבצע את עבודת הקב"ס על הצד הטוב ביותר יש צורך בהיקף משרה מלאה, המאפשר לקב"ס למקד את משאביו בעולם תוכן זה. אחוזי משרה גבוהים נמצאו מתואמים בעיקר עם חיזוק הזהות המקצועית, עם שביעות הרצון מהשפעת עבודת קב"ס על התלמיד, על בית הספר ועל היישוב, ועם עלייה במידה שבה הקב"ס מבצע את הפעולות השונות שלהן הוא נדרש בתפקידו.
2. **שמירה על ותק בתפקיד.** ותק בתפקיד מסייע לקב"ס לבסס את קשרי העבודה שלו, ולידע שצבר יש חשיבות וערך רב בניהול עבודתו. חיזוק שביעות הרצון של הקב"ס מן ההיבטים השונים של עבודתו יכול לסייע לשמר קב"סים טובים בעבודתם (ר' גם התייחסות בהמשך בסוגיה העוסקת בשביעות רצון הקב"סים מעבודתם). עלייה בשנות הוותק בקב"סות נמצאה מתואמת בעיקר עם הערכה גבוהה יותר של מיומנותו לביצוע התפקיד ועם עלייה בהערכתו כי שיתופי הפעולה שלו עם מרבית בתי הספר טובים.
3. **גיוס קב"סים מקרב מורים בעלי ותק בהוראה.** קב"סים אלו רכשו ידע וניסיון בעבודה עם בתי ספר, עם תלמידים ועם הוריהם, והם מכירים את תופעת הנשירה בקרב התלמידים. ניתן להניח כי ידע זה משמש אותם בתפקידם כקב"סים, מסייע להם ככל הנראה בהבניית התפקיד אל מול מכלול המערכת, מעניק להם ביטחון לביצוע פעולות ומהווה מקור לקשרי עבודה ענפים שנרקמו במשך השנים. ותק בהוראה נמצא מתואם בעיקר עם חיזוק הזהות המקצועית, עם עלייה במידה שבה הקב"ס מבצע את הפעולות השונות שלהן הוא נדרש בתפקידו, עם שביעות רצון כללית מעבודתו כקב"ס, עם הערכה גבוהה יותר של מיומנותו לביצוע התפקיד, ועם עלייה בהערכתו כי שיתופי הפעולה שלו עם מרבית בתי הספר טובים.
4. **מתן הכשרה שוטפת במשך כל שנות עבודתם כקב"סים.** הכשרה מתמשכת במשך מילוי התפקיד (in service training) מסייעת לרכישה וליצירה של ידע ייחודי לתפקיד, לריענון נהלים, לתמיכה ולגיבוש מקצועי. הכשרה זו נמצאה מתואמת בעיקר עם חיזוק הזהות המקצועית, עם עלייה במידה שבה הקב"ס מבצע את הפעולות השונות שלהן הוא נדרש בתפקידו, עם שביעות רצון כללית מעבודתו כקב"ס, ועם הערכה גבוהה יותר של מיומנותו לביצוע התפקיד.

כאשר בוחנים מה משפיע על ירידה בעבודה מיטבית של קב"סים על פי אינדיקטור מסכם המשותף לכל ששת האינדיקטורים, לא נמצא משתנה המתואם באופן מובהק עם ירידה בעבודה מיטבית של הקב"ס, אם כי יש מתאם המתקרב למובהקות ($p < 0.1$) עם עלייה במדד הטיפוח של בית הספר (כלומר בית הספר בעל המאפיינים החברתיים-כלכליים הנמוכים יותר). התמונה מתבהרת יותר בהסתכלות על כל אינדיקטור בנפרד. ניתן לראות כי יש שני מאפיינים שנמצאו מתואמים עם היבטים המשקפים ירידה בעבודה מיטבית: מדד טיפוח גבוה של בית הספר ושיעור גבוה יותר של תלמידים עם בעיות.

1. **מדד טיפוח גבוה של בית הספר מתואם עם תחושה נמוכה יותר של הקב"סים כי הידע והמיומנויות שברשותם מספיקים להם לביצוע עבודתם.**

2. **שיעור גבוה יותר של תלמידים שיש להם בעיות מתואם עם רמת שביעות רצון נמוכה יותר של הקב"ס מעבודתו ועם הערכה נמוכה יותר של הקב"ס את מידת שיתוף הפעולה שלו הוא זוכה עם צוות בית הספר.**

ניכר כי הקב"סים חשים שיש להם קושי לבצע חלקים מעבודתם כאשר היא נעשית בבתי ספר חלשים יותר או עם שיעור גבוה של תלמידים שיש להם בעיות רבות, וכן שיש להם פחות כלים לעבודה עם בתי ספר ותלמידים שצריכים יותר את עזרתם. נראה כי יש צורך להבין יותר לעומק את הקשיים העולים כאשר הקב"סים עובדים עם בתי ספר חלשים יותר או עם אוכלוסיית תלמידים מרובת בעיות, וכיצד ניתן לחזק את הקב"סים בעבודתם כך שיוכלו לתת לתלמידים ולבתי הספר מענה מתאים גם במקרים אלו. ממצאים אלו מדגישים שיש לתת את הדעת לגורמים המעכבים עבודה מיטבית, ולבחון דרכים שבהן ניתן לסייע לקב"סים במצבים אלו, בין אם על ידי הכשרה ייעודית לכך או על ידי ליווי ותמיכה שוטפים במהלך העבודה.

הזהות המקצועית של הקב"סים. כאשר עוסקים בגיבוש הפרקטיקה הייחודית לעבודת הקב"סים, יש לבחון את ייחודיותו של התפקיד לצד הגדרת הנבדלות שלו מתפקידים דומים. ייחודיותו של תפקיד הקב"ס מתבטאת ביכולתו לאכוף את חוק חינוך חובה מול הורי התלמידים. עם זאת, לאור ניתוח הפעולות שהקב"סים דיווחו עליהן בסקר, וכן מממצאים קודמים שהוצגו בניתוח הקב"ס-נט ומראיונות עם קב"סים, עולה כי פעולה ייחודית זו אינה מהווה חלק מרכזי מעבודתם של רוב הקב"סים, ועיקר עבודתם היא חינוכית-טיפולית ונעשית בזירות אחרות (עם התלמידים, עם בית הספר, עם ההורים ובמרחב היישובי) ובדרכים אחרות, בעיקר דרך שיחות ומפגשים.

חלק בלתי נפרד מהבניה של תפקיד היא היכולת לשרטט את גבולותיו אל מול תפקידים דומים לו. מממצאי הסקר נראה שחלק מפעולותיהם של הקב"סים חופפות לאלו המצופות גם מבעלי תפקידים אחרים העובדים עם תלמידים במצבי נשירה, לדוגמה: חיפוש מסגרת חלופית לתלמיד, סיוע לצוות בית הספר להכיל את התלמידים שיש להם קשיי ביקור סדיר, שיחות עם התלמידים והצוות, ביקורי בית ועוד. מומלץ לבחון את היתרונות ואת החסרונות של הבניה מוסדרת של גבולות התפקיד אל מול יתר בעלי התפקידים ביישוב, וללמוד מתי ביצוע פעולות הנתפסות כחופפות בין תפקידים הן באחריות הקב"סים ומתי הן באחריות בעלי תפקידים אחרים. יש לבחון כל מצב לגופו, האם מדובר בהעברת אחריות מוסדרת או בזליגה בין תפקידים. לאור זאת, כחלק מתהליך ההבניה של הזהות המקצועית של הקב"סים, מומלץ לזהות ולזקק את עבודתם הייחודית של הקב"סים, מלבד היותם האחראים על אכיפת החוק, באופן שיעלה בקנה אחד עם דרישות משרד החינוך והרשויות המקומיות ועם צורכי בתי הספר והתלמידים.

בית הספר כזירה המרכזית לפעילות הקב"ס. בית הספר הוא הזירה המרכזית של עבודת הקב"סים. עבור רוב הקב"סים, בית הספר הוא נקודת המוצא שממנה הגיעו לתפקיד הקב"ס, כאשר 78% מהם ציינו כי לפני היותם קב"סים עבדו כמורים בבית ספר. עלייה בשנות הוותק של הקב"סים כמורים נמצאה, כאמור, מתואמת עם חלק ניכר מן הרכיבים המרכזיים בעבודת הקב"ס המייצגים עבודה מיטבית, וניכר כי יש יתרון לאלו שהפכו להיות קב"סים רק לאחר מספר שנים משמעותי כמורים.

מתוך מגוון הגורמים הפורמליים השותפים לעבודת הקב"ס, צוות בית הספר הוא השותף המרכזי של הקב"סים בעבודתם, וכל הקב"סים דיווחו על שיתופי פעולה ברמות שונות עם צוות בית הספר, ובעיקר על שיתופי פעולה הכוללים חשיבה ועבודה משותפת (71%). כמו כן, חלק ניכר מן הפעולות שהקב"ס מבצע עם צוות בית הספר מוערך על ידי הקב"סים כפעולות המבוצעות במידה רבה מאוד, בעיקר פעולות הנוגעות לשיח עם צוות בית הספר וגישור בינם ובין הורי התלמיד, המחייבות שיתופי פעולה ותקשורת בין אישית גבוהה.

הקב"סים דיווחו על שביעות רצון רבה משיתוף הפעולה שלו הם זוכים מבית הספר, ומעל 80% מהם חשו שבעלי התפקידים מצוות בית הספר, הן המנהל והן הצוותים החינוכיים, מעריכים מאוד את עבודתם. הקב"סים גם חשו שבעי רצון ממידת ההשפעה שהם מרגישים שיש להם על היערכות בתי הספר לטיפול בתלמידים. ככלל, ניתן לראות כי הקב"סים תופסים את הממשק שלהם עם צוות בית הספר כחיובי מאוד ומשמעותי. מכיוון שבית הספר הוא הזירה המרכזית לעבודת הקב"ס, מומלץ להמשיך ולהבנות את תפקיד הקב"ס באופן מודע בזיקה לבתי הספר, תוך דגש על בדיקה של דרכי פעולה המותאמות למגוון המאפיינים של צוותי בתי הספר השונים (ר' לדוגמה, סיוע לקב"סים בעבודה עם צוותי בתי ספר שיש להם מדד טיפוח גבוה או כאשר לתלמידים המטופלים על ידי הקב"סים בבית הספר יש מגוון רחב של בעיות). דגשים כאלו בהכשרה או בליווי יחזקו את שיתופי הפעולה ואת השיח השוטף בין הקב"ס וצוות בית הספר, ויסייעו בדרך הטובה ביותר לקידום התלמיד.

תפיסות המשקפות שביעות רצון מן התפקיד. הקב"סים דיווחו בסקר על שביעות רצון גבוהה מאוד מעבודתם, המגובה בתחושה שהם מוערכים מקצועית, שהם בעלי מסוגלות גבוהה בעבודתם, שיחסייהם עם העמיתים והממונים עליהם טובים ושהם מקבלים את התמיכה המקצועית הנדרשת להם מהם. כמו כן, הקב"סים דיווחו על תחושה שלעבודתם יש תוצאות חיוביות ושהיא יוצרת השפעה רחבה הן על התלמיד, והן על בית הספר ועל כלל העבודה היישובית. לצד כל אלו, יש לשים לב לתחושות של הקב"סים הנוגעות להיבטים החומריים בעבודתם, שלהם השפעה על יוקרת המקצוע, כמו שכר, אפשרויות קידום מקצועי, מעמד מקצועי ואפשרויות להתפתחות אישית ומקצועית, שבנוגע לכולם דיווחו הקב"סים על שביעות רצון נמוכה במיוחד. כמו כן, לצד תחושת שליחות גבוהה שעליה דיווחו הקב"סים, ממוצע נמוך יותר של הקב"סים בטוחים שישארו עוד זמן רב בתפקידם, בטוחים שעשו בחירה מקצועית נכונה, וממוצע נמוך במיוחד ציינו כי ימליצו לאנשים שמחפשים קריירה חדשה במקצועות טיפוליים-חינוכיים להיות קב"סים. לאור המתאם הקיים בין מאפיינים שונים של עבודה מיטבית של קב"ס ובין שנות ותק של הקב"ס במקצוע הקב"סות, מומלץ לבחון כיצד ניתן לתת מענה טוב יותר בתחומים שבהם שביעות הרצון נמוכה במיוחד, ולברר מדוע בוחרים הקב"סים לא להמליץ על קב"סות כמקצוע, ומדוע דיווחו הקב"סים על מידה נמוכה יחסית של ביטחון כי הם יישארו עוד זמן רב קב"סים.

לסיכום, תפקיד הקב"ס הוא תפקיד מורכב, הנוגע למרחבי פעולה שונים ומכיל מאפייני עבודה מגוונים, שעל כולם יש לתת את הדעת כאשר מבנים את הפרקטיקה של עבודתו. מחקר זה אפשר בפעם הראשונה לבחון באופן מושכל את רכיביו של תפקיד הקב"ס, את השותפים לעבודתו ומאפייני השותפות, ולהעריך את תפיסות הקב"ס הנוגעות למגוון גורמים המרכיבים את מכלול עבודתו ואת שביעות רצונו ממנה. הסקר אפשר ללמוד על מאפייניהם של הקב"סים ועל עבודתם, תוך התייחסות להיבטים הנחשבים לחלק מעבודת קב"ס מיטבית, ולזהות את הרכיבים המתואמים להם, אשר עליהם ניתן לשים דגש בפיתוח התפקיד. מן הסקר עלה כי הזירה הבית ספרית היא המוקד העיקרי של עבודת הקב"ס, ואנשי צוות בית הספר הם השותפים המרכזיים שאיתם הוא עובד. הרכיב המרכזי בעבודת הקב"ס הוא הרכיב החינוכי-טיפולי המתמקד בתלמיד שהופנה לטיפולו, וכלי עבודתו העיקרי הוא השיח והיכולת ליצור בריתות ושיתופי פעולה. עוד עלה מן הסקר כי יש צורך להבין יותר לעומק את הקשיים העולים כאשר הקב"סים עובדים בבתי ספר חלשים יותר או עם אוכלוסיית תלמידים מרובת בעיות, ולחזק אותם בעבודתם כך שיוכלו לתת לתלמידים ולבתי הספר מענה מתאים גם במקרים אלו, באמצעות הכשרה ייעודית לכך או באמצעות ליווי ותמיכה שוטפים במהלך העבודה. כאשר בוחנים את מגוון ההיבטים של הזהות המקצועית של הקב"סים ואת מעמדם המקצועי, ניכר כי על אף תחושת השליחות הגבוהה שעליה הם מדווחים ושביעות הרצון הגבוהה שלהם מעבודתם באופן כללי, ישנם תחומים, בעיקר הנוגעים למעמד וליוקרה של המקצוע, שבהם שביעות הרצון נמוכה יותר, ויש להתמקד בעיקר בהם כדי לשפר את מעמד הקב"סות בעיני הקב"סים עצמם. עם זאת יש לזכור, כי סקר זה התמקד אך ורק במידע שהתקבל מנקודת מבטם של הקב"סים. היבט משלים לסקר, הכולל את תפיסותיהם של יתר בעלי התפקידים שאיתם עובדים הקב"סים, יובא במחקר המשך אשר ביצעו החל בשנת הלימודים הנוכחית (תש"ף).

מקורות

- אפללו, א., וגבאי, א. (2011). קציני הביקור הסדיר: הזרוע המשלבת תלמידים בסכנת נשירה. עט-השדה 6, 18-22.
- בן רבי, ד., ברוך-קוברסקי, ר., קונסטנטינוב, ו., רותם, ר., כהן-נבות, מ. (2013). מיפוי דרכי הפעולה של בתי הספר היסודיים וחיטובת הביניים לקידום התלמידים המתקשים: מחקר חוזר (תשע"ב 2012). דמ-658-14, ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- בן רבי, ד., ברוך-קוברסקי, ר., קונסטנטינוב, ו. (2014). הנשירה הסמויה בישראל: בחינה מחודשת של ניתוק בקרב תלמידי בתי הספר. דמ-686-14, ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- ברוך-קוברסקי, ר. (2016). קציני הביקור הסדיר: מאפייני התפקיד ודרכי עבודה. מסמך לסיכום ראיונות- מחקר מקדים. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. (מסמך פנימי)
- ברוך-קוברסקי, ר., קונסטנטינוב, ו., בן רבי, ד. (2018). קציני הביקור הסדיר (הקב"סים) בישראל- ניתוח מידע מעשר שנות עבודה עם תלמידים נושרים ונושרים סמויים (קובץ הקב"ס-נט 2005-2015). דמ- 766-18, ירושלים: מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.
- ג'וינט-אשלים. (2018). קציני הביקור הסדיר: פיתוח פרקטיקה מקצועית מגויסת למניעת נשירה. (מסמך פנימי).
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2017). השנתון הסטטיסטי לישראל. ירושלים: המחבר.
- ויניגר, א. (2014). נשירה סמויה וביקורים לא סדירים במערכת החינוך. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- ינאי, ג., פוקס, ה., בלס, נ. (2019). לומדים יותר, נושרים פחות: מגמות נשירה בחטיבה העליונה. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- יעקובי-זילברברג, ל., הראל, ג. (2013). קליטת קציני הביקור הסדיר (קב"סים) הכשרתם והתמקצעותם. אפשר, ביטאון לעובד החינוכי-הסוציאלי 24, 42-45.
- כהן-נבות, מ., אלנבוגן-פרנקוביץ, ש., ריינפלד, ת. (2001). הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער. דמ-381-01, ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- להב, ח. (2012). מ"נשירה סמויה" ל"נשירה גלויה" ומה שביניהם. מניתוק לשילוב 17, 7-32. הוצאת מינהל חברה ונוער, משרד החינוך ירושלים.
- מבקר המדינה. (2013). טיפולן של רשויות מקומיות בבני נוער מנותקים ממסגרות לימודים. דוחות על הביקורת בשלטון המקומי לשנת 2013. ירושלים: המחבר.
- משרד החינוך והתרבות. (1994). מניעת נשירה - הגברת כוח ההתמדה וההצלחה של התלמידים בבית הספר. חוזר המנהל הכללי, חוזר מיוחד ז' (התשנ"ה). ירושלים: המחבר.

- משרד החינוך. (2017). מביקור סדיר למניעת נשירה. חוזר המנהל הכללי, 7(א) (התשע"ז). ירושלים: המחבר.
- משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, אגף א', חינוך ילדים ונער בסיכון. (2017). חוקי ילדים ונוער – חוקים, נהלים וחומרי עזר לעובדים בחינוך ילדים ונוער בסיכון. מהדורה שלישית. ירושלים: המחבר.
- פישמן, ש., וייס, י. (2011). זהות מקצועית של מורים: המושג ומדידתו. דפים 51, 39-56.
- מור, פ. (2010). לראות את הילדים, מדריך ליצירת סביבה חינוכית מגדלת לתלמידים בסיכון. ירושלים: עמותת אשלים מיסודה של ג'וינט ישראל, אשלים הוצאה לאור.
- מור, פ. (2018). בית הספר כמרחב ללמידה ולהתפתחות. כפר ביאליק: הוצאת אח.
- מור פ. (2020 בדפוס). קצין ביקור סדיר: פרקטיקה מקצועית מגויסת למניעת נשירה. מניתוק לשילוב. ירושלים: משרד החינוך, מנהל חברה ונוער.
- מור, פ. ונהור, ג. (2018). מפגש אחר על הקצה: הפרקטיקה למניעת הנשירה של קצין הביקור הסדיר במערכת החינוך בישראל, סקירת ספרות. פרסום פנימי, ג'וינט אשלים-ג'וינט. <http://www.ashalim.org.il>
- נבות, מ. ולבנדה, א. (2003). הטמעה ומיסוד של תכנית התערבות חינוכית "סביבת חינוך חדשה (סח"ח). התכנית לאחר שבע שנות יישום בבתי הספר התיכוניים בבאר שבע. דמ-391-03, ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- נבות, מ. עוואדיה, א. (2012). תכנית "רווחת הפרט" בבתי ספר יסודיים – הערכת התערבות לקידום עבודת המורים עם תלמידים בסיכון. דמ-608-12, ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שקדי, א. (2011). המשמעות מאחורי המילים – מתודולוגיות במחקר איכותני הלכה למעשה. תל אביב: הוצאת רמות.
- Balfanze, R., Herzog, L., & Mac-Iver, D.J. (2007). Preventing Students Disengagement and Keeping Students on the Graduation Path in Urban Middle-Grade Schools: Early Identification and Effective Interventions. *Educational Psychologist* 42(4), 223-235.
- Bloom, D., & Haskins, R. (2010). Helping High School Dropouts Improve Their Prospects. *The Future of Children*. Princeton booking. <http://www.brookings.edu/research/papers/2010/04/27-helping-dropouts-haskins>
- Butler, H., Bond, L., Drew, S., Krelle, A., & Seal, I. (2005). *Doing It Differently: Improving Young People's Engagement With School*. Brotherhood of St Laurence: Melbourne. http://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/6162/1/Doing_it_differently_outline.pdf

- Canrinus, E.T., Helms-Lorenz, M., Beijaard, D., Buitink, J., & Hofman, A. (2012). Self-efficacy, job satisfaction, motivation and commitment: exploring the relationships between indicators of teachers' professional identity. *Europe journal of psychological education* 27, 115-132
- Carlson, P., & Martinez, R. (2011). Student Disengagement: A National Concern from Local Perspective. *National Social Science Proceedings* 48, 54-70.
- Evans, L. (2008). Professionalism, professionalism and the development of education professionals. *British journal of education studies*, 56(1), 20-38.
- Fall, A.M., & Roberts, G. (2012). High School Dropouts: Interactions between Social Context, Self-Perception, School Engagement and Students Dropout. *Journal of Adolescence* 35(4), 787-798.
- Fredricks, J., Blumenfeld, P., & Paris, A. (2004). School Engagement: Potential of The Concept, State Of Evidence. *Review of Educational Research* 74(1), 59-105.
- Johnson, M., Crosnoe, R., & Elder, G. (2001). Students' Attachment and Academic Engagement: The Role of Ethnicity. *Sociology of Education* 74, 318-340.
- Henderson, M., Cheung, S.Y., Sharland, E., & Scourfield, J. (2016). The Outcomes of Educational Welfare Officer Contact in England. *British Educational Research Journal*, 42(3), 399-416.
- Henry, K. L., Knight K. E., & Thornberry, T. P. (2012). School Disengagement as a Predictor of Dropout, Delinquency, and Problem Substance Use during Adolescence and Early Adulthood. *Journal of Youth and Adolescence* 42(2), 156-166.
- Hong, W. R. (2013). *Instrument construction and initial validation: professional identity scale in counseling (PISC)*. PhD (Doctor of Philosophy) thesis, University of Iowa.
- Lloyd-Jones, S., Bowen, R., Holton, D., Griffin, T., & Sims, J. (2010). *A Qualitative Research Study to Explore Young People's Disengagement from Learning*. Welsh Assembly Government Social Research. <http://dera.ioe.ac.uk/570/1/100715disengagementreporten.pdf>
- Makarova, E., & Herzog, W. (2013). Hidden School Dropout among Immigrant Students: A Cross-Sectional Study. *Intercultural Education* 24(6), 559-572.

- Markussen, E., Froseth, M.W., & Sandberg, N. (2011). Reaching For the Unreachable: Identifying Factors Predicting Early School Leaving and Non-Completion in Norwegian Upper Secondary Education. *Scandinavian Journal of Educational Research* 55(3), 225-253.
- OECD. (2013). *PISA 2012 Results: Ready to Learn: Students' Engagement, Drive and Self-Beliefs* (Volume III), PISA, OECD Publishing http://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2012-results-ready-to-learn-volume-iii_9789264201170-en
- Orthner, D.K., Jones-Sanpei, H., Akos, P., & Rose, R.A. (2013). Improving Middle School Students Engagement through Career-Relevant Instruction in the Core Curriculum. *The Journal of Educational Research* 106, 27-38.
- Reid, K. (2006). Education Welfare: At The Crossroads? *Practical Research for Education* 35, 13-19.
- Reid, K. (2008). The Education Welfare Service: The Case for a Review in England. *Educational Studies* 34(3), 175-189.
- Ross, A. (2009). *Disengagement from Education among 14-16 Year Old*. National Centre for Social Research. DCSF. Available at: <http://www.natcen.ac.uk/media/22102/ddisengagement-education-among-14-16.pdf>
- Sachs, J. (2001). Teacher professional identity: compering discourses, compering outcomes. *Journal of education policy* 16(2), 149-161
- Sheldon, N. (2007). The school Attendance Officer 1900-1939: Policeman to Welfare Worker? *History of Education* 36(6), 735-746.
- Stehlik, T. (2013). Addressing Disengagement from Schooling through Community Action Networks. *Journal of Educational Enquiry* 12(1), 15-24.
- Sultana, R.G. (2006). *Facing the Hidden Drop-Out Challenge in Albania. Evaluation Report of Hidden Drop-Out Project Pilot in Basic Education in 6 Prefectures Of Albania, 2001-2005*. UNICEF: <http://studylib.net/doc/13107764/facing-the-hidden-drop-out-challenge-in-albania-evaluation>
- Sum, A., Khatiwada, I., McLaughlin, J., & Palma, S. (2011). *High School Dropouts in Chicago and Illinois: The Growing Labor Market, Income, Civic, Social and Fiscal Costs of Dropping Out Of High School*. Boston: Center for Labor Market Studies, Northeastern University. <http://hdl.handle.net/2047/d20003559>

- Theunissen, M.J., Van, I.G., Verdonk, P, Feron, F., & Bosma, H. (2012). The Early Identification of Risk Factors on The Pathway to School Dropout in The Siodo Study: A Sequential Mixed-Methods Study. *BMC Public Health*. <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/1033>
- Wang, M-T., & Holcombe, R. (2010). Adolescents' Of School Environment, Engagement, and Academic Achievement in Middle School. *American Educational Research Journal* 47(3): 633-662.
- Weiss, I., Spiro, S., Sherer, M., & Korin-Langer, N. (2004). Social work in Israel: professional characteristics in an international comparative perspective. *International journal of social welfare*, 13, 287-296.
- Yedid, R. (1999). *The academization of the teaching profession in Israel*. ELTE University, Budapest.

נספח 1: ניתוח רגרסיה ליניארית מרובת משתנים

המשתנים התלויים נבנו כדלהלן:

1. זהות מקצועית – שיעור ממוצע של ציוני תקן ל-24 פריטים (משתנה רציף 0-10) שהותאמו לשישה גורמים שונים, ואינדיקטור ששוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל גורם, כך שישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת של ששת הגורמים הכלולים בו.
 2. שביעות רצון כללית של הקב"ס מעבודתו – ציון תקן של ממוצע רציף (1=לא מרוצה כלל, 5=מרוצה מאוד).
 3. שביעות רצון הקב"ס ממידת ההשפעה שיש לו – משקלות שווים בין שלושה רכיבי השפעה: על התלמיד, על בית הספר ועל היישוב, ממוצע של שלושה ציוני תקן ממוצעים רציפים (1=בכלל לא, 5=במידה רבה מאוד).
 4. ביצוע פעולות – שיעור ממוצע של ציוני תקן של מידת ביצוע הפעולות ל-27 פריטים (משתנה רציף 0-10) שהותאמו לשמונה גורמים שונים, ואינדיקטור ששוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל גורם, כך שישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת של שמונת הגורמים הכלולים בו.
 5. הערכת הקב"ס את מיומנותו הכללית בביצוע תפקידו – ציון תקן של ממוצע רציף (1=בכלל לא, 5=במידה רבה מאוד).
 6. הערכת הקב"ס את מידת שיתוף הפעולה שיש לו עם בתי הספר – ציון תקן של ממוצע רציף (1=אין שיתוף פעולה או שיתוף פעולה מועט ביותר, 5=שיתוף פעולה ברמה טובה מאוד/מצוינת).
- האינדיקטור המסכם של ששת המשתנים שוקלל לפי אחוז השונות המוסברת של כל ששת האינדיקטורים, כך שישקף באופן מדויק יותר את חלוקת השונות המוסברת בין הפריטים הכלולים בו.

המשתנים הבלתי תלויים הורכבו מן הפריטים שלהלן:

1. מגדר (נשים/גברים)
2. מגזר של בתי הספר שבהם עובד הקב"ס (יהודי ללא חרדים, חרדים, ערבי ללא בדואים בנגב וללא דרוזים, דרוזים, בדואים בנגב)
3. מדד טיפוח ממוצע של בתי הספר ביישוב (רציף)
4. מספר המסגרות שעליהן אחראי הקב"ס (רציף)
5. מספר התלמידים שבהם מטפל הקב"ס (רציף)
6. ותק הקב"ס במקצוע (רציף)
7. ותק קב"ס בהוראה (רציף)

8. תפקידים נוספים של הקב"ס (יש / אין)
9. היקף משרה (קטגוריאלי לפי רבעי משרה)
10. שיעור ממוצע של תלמידים עם בעיות (רציף)
11. השכלה במקצוע טיפולי (יש / אין)
12. מחוז גאוגרפי (תל אביב, דרום, חיפה, ירושלים/מנח"י, מרכז, צפון)
13. סוג יישוב (עיר, מועצה אזורית, מועצה מקומית)
14. קבלת הנחיה ממנחה קב"סים (כן / לא)
15. השתתפות בהכשרת קב"סים/פיתוח מקצועי (השתתף / לא השתתף)
16. השתתפות בהשתלמויות או בלימודים אחרים (שאינם חלק מהכשרת הקב"סים) (השתתף/לא השתתף)

לוח 1א: גורמים המשפיעים על אינדיקטורים עיקריים של הקב"סים, לפי מודל רגרסיה לינארית – ציוני תקן

משתנים תלויים:		שביעות רצון כללית מעבודת הקב"ס		הערכת מיומנות כללית לביצוע תפקיד קב"ס		הערכת שיתופי פעולה עם בתי הספר	
בלתי-תלויים:		B	Beta	B	Beta	B	Beta
מגדר (ביחס לגברים):							
נשים		-0.180	^ -0.078	-0.214	* -0.095	0.013	0.006
מגזר (ביחס ליהודי כללי):							
חרדי		-0.289	* -0.089	-0.142	-0.045	-0.598	** -0.183
ערבי כללי		-0.303	* -0.124	0.496	**0.208	-0.281	* -0.115
בדואי		-0.546	^ -0.076	0.113	0.016	-0.315	-0.044
דרוזי		-0.297	-0.048	0.844	**0.139	0.216	0.035
ותק בקב"סות (שנים, רציף)		-0.003	-0.020	0.027	**0.226	0.013	*0.101
ותק בהוראה לפני הקב"סות (שנים, רציף)		0.014	**0.114	0.016	**0.140	0.014	**0.119
השכלה במקצוע טיפולי		-0.161	^ -0.075	-0.022	-0.010	-0.021	-0.010
מחוז (ביחס לת"א):							
דרום		-0.019	-0.007	0.286	0.107	0.268	0.097
חיפה		-0.036	-0.013	0.088	0.032	0.086	0.031
צפון		0.134	0.054	0.301	^ 0.126	0.103	0.042
מרכז		-0.013	-0.005	0.059	0.024	-0.038	-0.015
ירושלים/מנח"י		0.093	0.032	-0.121	-0.042	-0.138	-0.047
סוג היישוב (ביחס לעיר):							
מועצה אזורית		-0.064	-0.021	-0.354	** -0.118	0.032	0.010
מועצה מקומית		-0.106	-0.046	-0.432	** -0.193	-0.120	-0.053
השתתפות בהכשרה/ פיתוח מקצועי לקב"סים (חדשים או ותיקים)		0.191	*0.088	0.231	**0.109	-0.007	-0.003
השתתפות בהשתלמויות/ לימודים שאינם מיועדים לקב"סים (עם/בלי תעודה)							
היקף משרה (ברבעים)		0.055	0.047	0.058	0.043	0.032	0.015
						0.079	0.068

משתנים תלויים:		שביעות רצון כללית מעבודת הקב"ס		הערכת מיומנות כללית לביצוע תפקיד קב"ס		הערכת שיתופי פעולה עם בתי הספר	
בלתי-תלויים:		Beta	B	Beta	B	Beta	B
קיום תפקידים נוספים (מלבד קב"סות)		0.020	0.042	-0.006	-0.012	0.066	0.135
שיעור ממוצע של תלמידים עם בעיות שונות (רציף)		-0.080	** -0.111	0.022	0.032	-0.088	** -0.122
מספר תלמידים בטיפול, כולל תלמידי חוץ (רציף)		0.000	0.066	-0.000	-0.055	0.000	0.016
מספר בתי"ס/הגנים באחריות הקב"ס (רציף)		0.001	0.020	0.001	0.032	-0.001	-0.039
קבלת הדרכה ממנחה קב"סים (השנה או בעבר)		-0.078	-0.025	-0.084	-0.028	0.100	0.033
מדד טיפוח של ביה"ס (ממוצע, רציף)		-0.030	-0.055	-0.104	** -0.197	-0.020	-0.038
Adjusted R Square, %		4.9		14.4		10.1	

* p<0.05 ** p<0.01 ^ קרוב למובהקות (p<0.10)

לוח 1ב: גורמים המשפיעים על האינדקטור המסכם של הקב"סים, לפי מודל רגרסיה לינארית – ציוני תקן

האינדקטור המסכם חדש (ממוצע של 6 אינדקטורים)		משתנים תלויים:
Beta	B	בלתי-תלויים:
		מגדר (ביחס לגברים):
-0.040	-0.050	נשים
		מגזר (ביחס ליהודי כללי):
* -0.108	-0.193	חרדי
0.005	0.006	ערבי כללי
-0.073	-0.289	בדואי
0.057	0.196	דרוזי
*0.093	0.006	ותק בקב"סות (שנים, רציף)
**0.172	0.011	ותק בהוראה לפני הקב"סות (שנים, רציף)
-0.048	-0.057	השכלה במקצוע טיפולי
		מחוז (ביחס לת"א):
*0.146	0.220	דרום
0.038	0.058	חיפה
*0.159	0.214	צפון
0.052	0.072	מרכז
-0.020	-0.032	ירושלים/מנח"י
		סוג היישוב (ביחס לעיר):
^ -0.079	-0.133	מועצה אזורית
^ -0.093	-0.117	מועצה מקומית
**0.116	0.138	השתתפות בהכשרה/ פיתוח מקצועי לקב"סים (חדשים או ותיקים)
0.064	0.075	השתתפות בהשתלמויות/ לימודים שאינם מיועדים לקב"סים (עם/בלי תעודה)
**0.114	0.073	היקף משרה (ברבעים)
0.035	0.040	קיום תפקידים נוספים (מעבר לקב"סות)

האינדיקטור המסכם חדש (ממוצע של 6 אינדיקטורים)		משתנים תלויים:
-0.044	-0.018	שיעור ממוצע של תלמידים עם בעיות שונות (רציף)
0.026	0.000	מספר תלמידים בטיפול, כולל תלמידי חוץ (רציף)
-0.026	0.000	מספר בתיה"ס/הגנים באחריות הקב"ס (רציף)
-0.007	-0.012	קבלת הדרכה ממנחה קב"סים (השנה או בעבר)
[^] -0.138	-0.041	מדד טיפוח של ביה"ס (ממוצע, רציף)
10.3		% ,Adjusted R Square

* p<0.05 ** p<0.01 [^] קרוב למובהקות (p<0.10)

[^]ממוצע ציוני התקן של ששת האינדיקטורים המופיעים בלוח א1.

נספח 2: שאלון לקציני ביקור סדיר: מאפיינים, תפקידים ואתגרים

(במסגרת מחקר לאפיון עבודת הקב"סים)

קצין/קצינת ביקור סדיר שלום רב,

מועבר אליך שאלון שמטרתו ללמוד על מכלול העבודה של קצין הביקור הסדיר: תפקיד הקב"ס, מאפייני התלמידים המופנים לטיפול קב"ס, מורכבות עבודת הקב"ס, מערך שיתופי פעולה, הכשרה ופיתוח מקצועי, ומידת שביעות רצון מהתפקיד.

המחקר, המתבצע ביוזמת המחלקה לביקור סדיר וג'וינט-אשלים, יאפשר לשפוך אור על מאפייני המקצוע, ולתרום לשיפור הבנת עבודת הקב"ס ומערך התמיכה בתלמידים במצבי סיכון. זאת, כחלק מהיערכות לתוכנית לפיתוח פרופסיית הקב"ס.

המידע הוא לשימוש מחקרי בלבד, ואין במחקר זיהוי של ממלא השאלון. השאלות מנוסחות בלשון זכר מטעמי נוחות, אך הן מכוונות לנשים וגברים כאחד. השאלון הינו מקיף ומעמיק, ושיתוף הפעולה שלכם חשוב במיוחד.

מילוי השאלון אורך עד כשעה, וניתן להפסיק לענות על השאלון בכל רגע נתון. אנא הקדישו זמן והשיבו על כל השאלות בשאלון. תשובותיכם חשובות ויאפשרו לנו ללמוד על עבודת הקב"ס מנקודת מבטכם. נסיונכם מעבודתכם כקציני ביקור סדיר ודעותיכם בנושא מרכזיות לקידום התפקיד ופיתוח הפרופסיה.

במידה וישנן אי הבנות הנוגעות לשאלון ניתן לפנות במייל ruthba@jdc.org

או בטלפון 02-6557423 אל רות ברוך-קוברסקי, החוקרת האחראית על מחקר זה.

תודה רבה,

רפי בטיט

מנהל היחידה לביקור סדיר

משרד החינוך

פרטים כלליים

1. מין

1. גבר

2. אישה

2. שנת לידה _____

3. השכלה

1. השכלה על תיכונית אך לא אקדמית

2. תואר ראשון

3. תואר שני

4. תואר שלישי

5. אחר: _____

4. האם יש לך השכלה אקדמית במקצוע טיפולי (כגון: עבודה סוציאלית, יעוץ חינוכי, חינוך מיוחד, פסיכולוגיה):

1. כן

2. לא

5. המחוז אליו אתה שייך כיום:

1. דרום

2. חיפה

3. חרדי

4. ירושלים/מנח"י

5. מרכז

6. צפון

7. תל אביב

8. התיישבותי

6. האם אתה קב"ס השייך ל:

1. עיר

2. מועצה אזורית

3. מועצה מקומית

7. האם אתה קב"ס יחיד ברשות המקומית?

1. כן

2. לא

8. באיזו שנה התחלת לעבוד כקב"ס: _____

9. האם יש לך תעודת הוראה?

1. כן

2. לא

10. האם לפני היותך קב"ס עבדת כמורה בבית ספר?

1. לא

2. כן. כמה שנים עבדת כמורה לפני מינויך לקב"ס: _____

11. האם לפני היותך קב"ס עבדת במסגרות של חינוך בלתי פורמלי?

1. לא

2. כן. כמה שנים עבדת במסגרות אלו לפני מינויך לקב"ס: _____

12. מעבר להיותך קב"ס, האם השנה אתה ממלא תפקיד נוסף בבית הספר או ברשות המקומית? (אנא סמן לגבי כל תפקיד האם

אתה ממלא תפקיד זה כיום)

מנחה קב"סים	
מנהל יחידת קב"סים	
מנהל יחידת ילדים בסיכון	
מרכז ועדת התמדה בישוב	
מורה מקצועי בבית הספר	
מורה לכיתת חינוך מיוחד	
מנחה קידום נוער	
יועץ בית ספר	
אחראי על החינוך המיוחד ברשות המקומית	
אחראי על המועדוניות	
אחראי על הצהרונים	
אחראי על פרויקטים חינוכיים ברשות המקומית	
אחר:	

13. בשנה הנוכחית, מה היקף המשרה שלך כקב"ס? (ציין את התשובה הקרובה ביותר לאחוזי המשרה שלך):

1. רבע משרה (25% משרה)

2. חצי משרה (50% משרה)

3. שלושת רבעי משרה (75% משרה)

4. משרה מלאה (100% משרה)

14. על כמה מוסדות לימוד (גנים, בתי ספר וכו') אתה אחראי במסגרת תפקידך כקב"ס? _____

15. לתפיסתך, מה מטרת תפקידך? _____

מאפייני התלמידים המופנים לטיפולך

16. כמה תלמידים נמצאים כרגע בטיפולך? _____

17. לאיזה שלב חינוך שייכים רוב התלמידים שכרגע בטיפולך?

לתלמידים שאינם במסגרת חינוך פורמאלית (כמו: נושרים גלויים, חינוך ביתי) התיחס לשלב החינוך המתאים לגיל. אם יש יותר שלב חינוך מרכזי אחד אליו שייכים חלק משמעותי מתלמידים שבטיפולך, ניתן לסמן יותר מתשובה אחת.

1. גן

2. יסודי (כולל גם בתי ספר יסודיים של כיתות א-ח)

3. חטיבת ביניים

4. על יסודי

18. לאיזה פיקוח/זרם שייכים רוב בתי הספר שבהם לומדים כרגע תלמידים בטיפולך? אם יש יותר מפיקוח/זרם מרכזי אחד אליו שייכים חלק משמעותי מבתי הספר בהם לומדים כרגע תלמידים שבטיפולך, ניתן לסמן יותר מתשובה אחת.

1. פיקוח משרד החינוך: ממלכתי דוברי עברית

2. פיקוח משרד החינוך: ממלכתי דוברי ערבית

3. פיקוח משרד החינוך: ממלכתי-דתי

4. פיקוח משרד החינוך: ממלכתי דוברי עברית – התישבותי

5. פיקוח משרד החינוך: ממלכתי-דתי – התישבותי

6. פיקוח משרד החינוך: חרדי

7. פיקוח משרד הדתות

8. פיקוח משרד העבודה והרווחה (לשעבר פיקוח משרד הכלכלה)

9. אחר _____

19. לפניך רשימה של היגדים המתארים מאפיינים של התלמידים שכרגע בטיפולך או מצבים שתלמידים עשויים לחוות.

לכל היגד דרג כל התשובה בסולם הנע מ-0 עד 10, כאשר 0 פירושו ההיגד בכלל לא נכון (זאת אומרת שההיגד אינו מתאים לאף תלמיד), ו-10 פירושו ההיגד נכון לגבי כל התלמידים שכרגע בטיפול:

נכון לגבי כל התלמידים										
נכון לגבי כמחצית מהתלמידים										
בכלל לא נכון										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
לתלמידים שבטיפול אין דמות של מבוגר משמעותי בבית הספר										
בית הספר לא גיבש לתלמידים תכנית חינוכית ולימודית שתתן מענה לצורכיהם										
בית הספר אינו מיישם את מדיניות ההתמדה										
בבית הספר אין מספיק תכניות חינוכיות או לימודיות היכולות לתת מענה לתלמידים שבטיפול										
בית הספר אינו מצליח לאתר בשלבים מוקדמים תלמידים בסכנת נשירה										
התלמידים שבטיפול מרגישים ניכור כלפי בית הספר, ניתוק וחוסר שייכות										
משפחות התלמידים מוכרות לשירותי הרווחה										
הורי התלמידים (או משמורן) אינם נמצאים בקשר עם בית הספר										
הורי התלמידים (או משמורן) אינם מעוניינים לשלוח את ילדיהם לבית הספר										
להורי התלמידים (או משמורן) יש קושי בהפעלת סמכות הורית										
הורי התלמידים (או המשמורן) אינם מבינים את מצבם של ילדיהם בבית הספר										
לתלמידים שבטיפול יש בעיות של נשירה סמויה										
לתלמידים שבטיפול נמצאים בנשירה גלויה										
לתלמידים שבטיפול יש קשיים לימודיים										
לתלמידים שבטיפול יש קשיים רגשיים או חברתיים										
לתלמידים שבטיפול יש בעיות התנהגות										

20. עבודתך כקב"ס

לפניך רשימה של פעולות שונות הקשורות לעבודת הקב"ס. אנא ציין לגבי כל פעולה (1) באיזו מידה הינך מבצע פעולה זו, (2) עד כמה לתפיסתך פעולה זו צריכה להיות חלק משמעותי מתפקיד הקב"ס, ו- (3) האם אתה מרגיש שיש לך מיומנויות וידע מספיקים כדי לבצע פעולה זו.

לגבי כל פעולה ענה על כל שלושת השאלות. דרג כל התשובה בסולם הנע מ-0 עד 10, כאשר 0 פירושו בכלל לא ו- 10 פירושו במידה רבה מאוד:

במידה רבה מאוד					במידה בינונית						
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	בכלל לא
				(1) באיזו מידה הנך מבצע פעולה זו?			(2) עד כמה לתפיסתך פעולה זו צריכה להיות חלק משמעותי מתפקיד קב"ס?			(3) האם אתה מרגיש שיש לך מיומנות מספיקה לביצוע פעולה זו?	
	פעולות לאיתור וזיהוי תלמידים הזקוקים להתערבות קב"ס:										
	איתור תלמידים משוטטים במקומות ציבוריים במהלך שעות הלימודים			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
	בדיקת יומנים/מנב"ס/משוב/ יומן דיגיטלי וכדומה לאיתור בעיית נשירה סמויה			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
	איתור תלמידים שמשוטטים בשטח בית הספר במקום להיכנס לשיעור			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
	שיחות עם בעלי תפקידים מצוות בית הספר לאיתור תלמידים הזקוקים להתערבות קב"ס			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10			0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	

במידה בינונית										במידה רבה מאוד
בכלל לא										
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										איתור תלמידים בנשירה לפי רשומות מנהליות של בתי הספר והרשות
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										פעולות של הקב"ס עם התלמיד:
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										שיחות אישיות עם התלמיד לצורך הכרות, הבנת הקושי, ליווי והכוונה
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										תמיכה רגשית בתלמיד
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										ליווי תלמיד בתהליך של השמה במסגרת חלופית (מעבר בין מסגרות)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										ליווי תלמיד גם לאחר סיום המשבר (הסיבה שבגללה התלמיד הגיע לטיפולך)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										הפניית תלמיד לגורמים טיפוליים בישוב (פסיכולוג, עו"ס)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										הפניית תלמיד לתכנית טיפולית או לימודית העשרתית הקיימת בישוב
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										פעולות של הקב"ס עם ההורים:
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										שיחות אישיות עם ההורים (או המשמורן) לצורך הכרות, הבנת הקושי
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										תמיכה רגשית בהורים (או המשמורן)

בכלל לא																																								במידה בינונית																																								במידה רבה מאוד									
																														נקיטת פעולות מול ההורים בהתאם לחוק (כמו שליחת מכתב להורים על הפרת חובת הלימוד של התלמיד)																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										ביקורי בית																																																											
																														הפניית הורים (או משמורן) לסיוע הורי (פסיכולוג, עו"ס, תכניות טיפוליות)																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														הפניית תשומת לב ההורים (או משמורן) למצבו של התלמיד																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														סיוע להורים (או משמורן) לשיפור ההבנות בינם ובין בית הספר (גישור)																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														פעולות של קב"ס עם בית הספר:																																																											
																														שיחות עם אנשי צוות בית הספר לצורך הבנת המצב והקשיים של התלמיד																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														הנגשת המידע המופיע בחוזר מנכ"ל "מביקור סדיר למניעת נשירה" (מרץ 2017) לבעלי התפקידים בבית הספר																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														הנחייה והדרכה לצוות בית הספר (כקבוצה) לשיפור דרכי עבודה עם תלמידים בסיכון לנשירה																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					
																														הנחייה והדרכה פרטנית למורים לשיפור דרכי העבודה עם תלמיד מסוים																																																											
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10										0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10																																																																					

בכלל לא				במידה בינונית				במידה רבה מאוד
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	השתתפות בישיבות פדגוגיות/ מקצועיות (צוות בין מקצועי) של בית הספר העוסקות בתלמידים שבטיפולך					
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	השתתפות בישיבות פדגוגיות/מקצועיות של בית הספר גם כאשר הישיבה אינה דנה בתלמיד שבטיפולך					
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	הפניית תשומת לב בית הספר לתכניות הקיימות ברשות המקומית היכולות לסייע לתלמיד					
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	סיוע למנהל המוסד החינוכי ביישום מדיניות למניעת נשירה (חיזוק ההתמדה)					
			פעולות של הקב"ס ברמה הישובית:					
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	השתתפות בוועדות ישוביות הנוגעות לענינם של תלמידים ספציפיים (כגון: ועדת השמה, ועדת תכנון טיפול, ועדת התמדה, ועדה לשירותים חברתיים)					
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	השתתפות בפורומים יישוביים העוסקים בתכנון שירותים או בסוגיות הקשורות לבני נוער (ועדת 360, ועדת עיר ללא אלימות, שיקום שכונות, וכדומה)					

במידה רבה מאוד				במידה בינונית				בכלל לא
	מציאת מסגרת חלופית לתלמיד כאשר לא ניתן להשאירו במסגרת הנוכחית	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				
	משמש גורם מתכלל ומרכז של הליווי והמעקב על התלמיד מול כל גורמי הטיפול בישוב	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				
	מעקב אחר ביצוע תכנית העבודה שנקבעה לתלמיד	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				
	שותף לבניית תכנית עבודה לתלמיד הכוללת גורמים נוספים כמו הורים, בית ספר, גורמי טיפול בישוב	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				
	פעולות משפטיות:							
	מתן חוות דעת לקראת העמדה לדין לפי החוק (הגשת דוח מצב לתובע)	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				
	הגעה לדיון בתביעה בבית משפט	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10				

20. כמה מהתלמידים הנמצאים כרגע בטיפולך מקבלים מענה דרך תכנית מנ"ע? _____

21. איזה מהמענים של תכנית מנ"ע הוא הנפוץ ביותר בקרב התלמידים שכרגע בטיפולך?

1. שעורים פרטניים

2. חונכות אישית

3. טיפול רגשי

4. אחר. פרט: _____

22. האם בדוח שנת הכספים האחרונה דיווחת לגבי תכנית מנ"ע כי:

1. בכלל לא ניצלתי את תקציב מנ"ע
2. ניצלתי כרבע מתקציב מנ"ע
3. ניצלתי כמחצית מתקציב מנ"ע
4. ניצלתי את רוב תקציב מנ"ע
5. ניצלתי את כל תקציב מנ"ע

23. עד כמה המענים הניתנים במסגרת תכנית מנ"ע עונים על הצרכים של התלמידים המקבלים נמענים אלו?

1. בכלל לא
2. במידה מעטה
3. במידה בינונית
4. במידה רבה
5. במידה רבה מאוד

24. האם לאחר שהפנת תלמיד למענה במסגרת תכנית מנ"ע, אתה ממשיך ועורך מעקב אחריו?

1. בכלל לא
2. במידה מעטה
3. במידה בינונית
4. במידה רבה
5. במידה רבה מאוד

25. לתפיסתך, האם כלל המענים שקיימים כיום ברשות המקומית (בבתי הספר ובישוב) נותנים לתלמידים שכרגע בטיפולך מענים מספיקים לצרכיהם?

1. בכלל לא
2. במידה מועטה
3. במידה בינונית
4. במידה רבה
5. במידה רבה מאוד

26. במידה ולדעתך חסרים מענים ברשות המקומית, אילו מענים לדעתך יש להוסיף או להרחיב על מנת לתת מענה מיטבי לתלמידים שבטיפולך? _____

27. מקצוע הקב"ס:

בחלק זה היגדים אשר מביעים גישות שונות כלפי מקצוע הקב"ס וכלפי העוסקים בו. יש לציין בקשר לכל היגד באיזו מידה אתה מסכים עם האמירה המוצגת.

דרג כל התשובה בסולם הנע מ-0 עד 10, כאשר 0 פירושו בכלל לא ו-10 פירושו במידה רבה מאוד:

מסכים במידה רבה מאוד					מסכים					מסכים בכלל לא
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	לקב"סים צריכה להיות סמכות מרכזית בנושאים הקשורים לטיפול בתלמידים הנמצאים בנשירה או נשירה סמויה
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני מתעדכן על נושאים הקשורים לעבודה שלי כקב"ס דרך מאמרים מקצועיים בתחום
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	עלי לקבל את אישור הממונים עלי לפני ביצוע רוב תכניותי
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	לקב"סים יש ידע ייחודי למקצועם
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש לי אפשרות לגלות עצמאות ויוזמה רבה בעבודתי
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני שולט בהליך ההגשה של תביעה משפטית
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	כשחושבים אותי לבעל מקצוע אחר אני מתקן את הטעות ומסביר מה המקצוע שלי
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	מי שרוצה להיות קב"ס צריך לעבור הכשרה יעודית לכך
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	האבחנה בין קב"סות ובין מקצועות אחרים ברורה
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	הקב"סים צריכים להתעדכן מקצועית באופן שוטף
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני לא בטוח שאשאר עוד זמן רב קב"ס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש צורך במסמך המפרט את כללי ההתנהגות המקצועית של קב"סים (קוד אתי)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	ישנה אבחנה ברורה מתי להגיש תביעה משפטית ומתי לא

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	חשוב שתינתן תעודת מקצוע 'קב"ס'
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	לקב"סות יש גוף ידע מבוסס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש צורך להיות בעל שליטה בתחום ידע מוגדר כדי להיות קב"ס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש לי מימוניות מקצועיות יעילות להיות קב"ס טוב
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	הקב"ס מעניק שרות ייחודי וחשוב
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני בעיקר מוציא לפועל החלטות שנקבעו על ידי גורמים אחרים
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני מכיר את חוזר מנכ"ל "מביקור סדיר למניעת נשירה" (מרץ 2017)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש צורך בנוהל מסודר המנחה את הקב"סים לגבי דרכי הפעולה הנדרשות
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני בטוח שרכשתי את הכישורים להיות קב"ס טוב
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני ממליץ לאנשים שמחפשים קריירה חדשה במקצועות טיפוליים-חינוכיים להיות קב"סים
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני חושב שאני קב"ס מקצוען
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	פיקוח חיצוני חשוב כדי שניתן יהיה לשמור על רמה מקצועית גבוהה של עבודת הקב"ס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני מכיר את החוקים והתקנות הרלוונטיים לקב"סות
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	חופש פעולה לקב"סים בדרכי עבודתם הוא מהותי להצלחת תפקידם
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני חש שלעבודה שלי יש תוצאות חיוביות
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני קורא מחקרים ומאמרים הקשורים לעבודה שלי כקב"ס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני בטוח שעשיתי בחירה נכונה כשנהייתי קב"ס
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש לי חופש פעולה להחליט כיצד לטפל במקרים המופנים אלי
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני רואה במקצוע הקב"ס שליחות
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	יש לי את התכונות להיות קב"ס טוב
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני מכיר את הגדרת תפקיד הקב"ס שבאוגדן משרד הפנים
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני מקבל מרחב פעולה גדול בעבודה
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	ברור לי מה הפעולות שעלי לעשות כקב"ס כאשר אני נתקל במקרים מורכבים
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	אני אוהב את העבודה שאני עושה

שיתופי פעולה

28. איך תתאר את טיב שיתוף הפעולה שיש לך עם רוב בתי הספר שאיתם אתה עובד כיום? (אנא הערך את מידת שיתוף הפעולה שיש לך עם בית הספר כמכלול)

1. אין שיתוף פעולה או שיתוף פעולה מועט ביותר
2. שיתוף פעולה ברמה נמוכה
3. שיתוף פעולה ברמה בינונית
4. שיתוף פעולה ברמה טובה
5. שיתוף פעולה ברמה טובה מאוד /מצוינת

29. קשר עם גורמים שונים. אנא אפיין את מידת שיתוף הפעולה שיש לך בדרך כלל עם גורמים שונים איתם אתה עובד, דרג כל תשובה על סולם בין 0 ל- 4, לפי הפרוט הבא:

0. לא רלוונטי- אין בישוב גורם כזה

במידה ויש בישוב גורם זה יש לציין מהי מידת שיתוף הפעולה שיש לך איתו:

1. אין בכלל שיתוף פעולה
2. שיתוף פעולה הכולל יידוע בלבד
3. שיתוף פעולה הכולל התיעצות והחלפת מידע
4. שיתוף פעולה הכולל חשיבה ועבודה משותפת

במידה ויש בישוב גורם כזה יש לציין מהי מידת שיתוף הפעולה שיש לך איתו:					אין בישוב גורם כזה	
שיתוף פעולה הכולל חשיבה ועבודה משותפת	שיתוף פעולה הכולל התיעצות והחלפת מידע	שיתוף פעולה הכולל ידוע בלבד	אין בכלל שיתוף פעולה	לא רלוונטי- אין בישוב גורם כזה		
4	3	2	1	0	קב"סים אחרים בישוב	
4	3	2	1	0	אנשי צוות מבתי הספר	
4	3	2	1	0	אנשי הצוות במחלקה לקידום נוער (כולל תכנית היל"ה)	

4	3	2	1	0	גורמים ברווחה/ המחלקה לשירותים חברתיים (כולל עו"ס נוער וצעירים, עו"ס משפחה, עו"ס לחוק נוער)
4	3	2	1	0	שירות מבחן לנוער (קצין מבחן)
4	3	2	1	0	הממונה המחוזי על הביקור הסדיר
4	3	2	1	0	המפקח הכולל על בתי הספר
4	3	2	1	0	מנהל מחלקת חינוך/אגף חינוך
4	3	2	1	0	השירות הפסיכולוגי
4	3	2	1	0	משטרה
4	3	2	1	0	מנהלי תוכניות כוללניות ביישוב (360, עיר ללא אלימות וכדומה)
4	3	2	1	0	גורם נוסף, פרט:
4	3	2	1	0	גורם נוסף, פרט:

הכשרה ופיתוח מקצועי

30. באופן כללי, עד כמה אתה מרגיש שיש לך ידע ומיומנויות מספיקות לביצוע תפקיד הקב"ס?

1. בכלל לא

2. במידה מועטה

3. במידה בינונית

4. במידה רבה

5. במידה רבה מאוד

31. האם השתתפת/משתתף בהכשרה ופיתוח מקצועי לעבודתך כקב"ס? (אנא סמן את כל התשובות המתאימות)

1. לא

2. כן, פיתוח מקצועי לקב"סים חדשים

3. כן, פיתוח מקצועי לקב"סים ותיקים

4. כן, ברוב ההשתלמויות המחוזיות שהתקיימו השנה

5. כן, ברוב ימי עיון המחוזיים שהתקיימו השנה

6. כן, בכנס קב"סים ארצי שהתקיים השנה
 7. כן, הכשרה של הרשות המקומית בנושא המנהל המקומי (הכשרת "מפעם")
 8. כן, במסגרת אחרת. איזו?

32. האם השתתפת בהשתלמויות או לימודים משלימים, שאינם חלק מהכשרת והפיתוח המקצועי של הקב"סים, הקשורים לדעתך לתפקידך?
1. לא
 2. כן. לימודים ללא תעודה
 3. כן. לימודים עם תעודה
33. אם כן השתתפת בהשתלמויות או לימודים משלימים, באילו תחומים היו הלימודים? (אנא סמן את כל התשובות המתאימות)
1. הנחיית הורים
 2. הנחיית קבוצות
 3. גישור
 4. עבודה עם נפגעי תקיפה מינית
 5. ילדים ונוער בסיכון
 6. אחר: _____
34. האם קבלת במהלך עבודתך כקב"ס הדרכה ממנחה קב"סים?
1. לא. מעולם לא קבלתי הדרכה ממנחה קב"סים.
 2. כן. קבלתי בעבר הדרכה ממנחה קב"סים, אך השנה אני לא מקבל.
 3. כן. אני מקבל השנה מידי פעם הדרכה ממנחה קב"סים.
 4. כן. אני מקבל השנה הדרכה ממנחה קב"סים באופן שוטף.
35. אם כן, עד כמה לדעתך ההדרכה ממנחה קב"סים תורמת לעבודתך כקב"ס?
1. בכלל לא
 2. במידה מועטה מאוד
 3. במידה בינונית
 4. במידה רבה
 5. במידה רבה מאוד

36. אם אתה לא מקבל השנה הדרכה ממנחה קב"סים, האם תרצה לקבל הדרכה כזו? במידה ואתה כבר מקבל הדרכה כזו השנה, האם תרצה לקבל יותר הדרכה ממנחה הקב"סים?

1. בכלל לא

2. במידה מועטה מאוד

3. במידה בינונית

4. במידה רבה

5. במידה רבה מאוד

37. ככלל, מהם תחומי הידע והמיומנויות שחשוב לדעתך שיהיו לקב"סים?

יעדי עבודת הקב"ס

38. לדעתך, עד כמה התחומים הבאים הם חלק מיעדי עבודת הקב"ס:

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	במידה מועטה מאוד	בכלל לא	
6	5	4	3	2	1	צמצום היקף הנשירה הגלויה של תלמידים
6	5	4	3	2	1	צמצום היקף הנשירה הסמויה של תלמידים
6	5	4	3	2	1	מניעת הנשרה של תלמידים מבתי הספר (חיזוק ההתמדה)
6	5	4	3	2	1	שיפור הקשר בין הורי התלמידים ובית הספר
6	5	4	3	2	1	הגברת יכולת ההורים להתמודד עם הקשיים של ילדיהם
6	5	4	3	2	1	לוודא שתלמיד נמצא במסגרת מתאימה לצרכיו
6	5	4	3	2	1	שיפור ההיערכות הבית ספרית לעבודה עם תלמידים בסכנת נשירה
6	5	4	3	2	1	ליווי תלמידים במעבר בין מסגרות

6	5	4	3	2	1	הנגשת מדיניות משרד החינוך למניעת נשירה לבעלי התפקידים בבית הספר
6	5	4	3	2	1	שיפור ההיערכות היישובית לעבודה עם תלמידים בסכנת נשירה
6	5	4	3	2	1	תחום נוסף:

שביעות רצון מעבודתך כקב"ס

39. באיזו מידה אתה מרוצה מעבודתך כקב"ס באופן כללי?

1. לא מרוצה בכלל
2. לא מרוצה
3. מרוצה במידה מסוימת
4. מרוצה למדי
5. מרוצה מאוד

40. ברוב המקרים, באיזו מידה אתה מרגיש מוערך מקצועית בקרב בעלי התפקידים או האנשים הבאים:

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	
5	4	3	2	1	מנהלי בתי הספר
5	4	3	2	1	צוות חינוכי בבתי הספר
5	4	3	2	1	מנהל מחלקת חינוך
5	4	3	2	1	מפקח כולל
5	4	3	2	1	ממונה מחוזי על הביקור הסדיר
5	4	3	2	1	הורי התלמידים בהם אתה מטפל
5	4	3	2	1	התלמידים בהם אתה מטפל

41. ציין את מידת שביעות רצונך במספר היבטים עיקריים בעבודתך, לפי הסולם הבא:

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	
5	4	3	2	1	עניין בעבודה
5	4	3	2	1	שכר
5	4	3	2	1	שעות עבודה
5	4	3	2	1	תנאי עבודה פיסיים
5	4	3	2	1	אפשרויות קידום מקצועי
5	4	3	2	1	מעמד מקצועי
5	4	3	2	1	הזדמנויות להתפתחות אישית ומקצועית
5	4	3	2	1	מידת חופש הפעולה שיש לך בביצוע תפקידך
5	4	3	2	1	מידת ההשפעה שיש לך על ההחלטות הנוגעות לתלמיד
5	4	3	2	1	יחסים עם הממונים
5	4	3	2	1	יחסים עם עמיתים
5	4	3	2	1	מהתמיכה המקצועית אותה אני מקבל מהממונים עלי
5	4	3	2	1	מהתמיכה המקצועית אותה אני מקבל מעמיתים
5	4	3	2	1	ממידת ההשפעה שיש לי על היערכות בתי הספר לטיפול בתלמידים
5	4	3	2	1	מהמידה בה אני מרגיש מוערך מקצועית על ידי בעלי התפקידים איתם אני נמצא בקשר מתוקף תפקידי
5	4	3	2	1	מידת ההשפעה שיש לך על תהליכים יישובים הקשורים לנוער בסיכון

42. מה אתה אוהב בתפקידך כקב"ס? _____

43. מה היית משנה בתפקידך? _____

44. למה אתה זקוק כדי לשפר את עבודתך? _____

נספח 3: טעינות ניתוחי הגורמים

לוח 3א: ביצוע פעולות על ידי הקב"סים לפי אופי הפעולות, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים

	עבודה טיפולית עם תלמיד	הפנייה לגורמים ייעודים	עבודה כוללת עם צוות ביה"ס	תכלול ומעקב	עבודה טיפולית עם הורים	איתור תלמידים	אכיפת החוק	עבודה רגשית
	1	2	3	4	5	6	7	8
אלפא קרונבך	0.736	0.758	0.610	0.743	0.762	0.672	0.746	0.716
Q168 ליווי תלמיד בתהליך של השמה במסגרת חלופית (מעבר בין מסגרות)	0.73	0.148	0.025	0.156	0.142	0.063	0.045	0.085
Q166 שיחות אישיות עם התלמיד לצורך היכרות, הבנת הקושי, ליווי והכוונה	0.714	0.136	0.048	0.026	0.143	0.006	0.05	0.216
Q292 מציאת מסגרת חלופית לתלמיד כאשר לא ניתן להשאירו במסגרת הנוכחית	0.603	0.156	0.081	0.306	0.286	-0.045	0.104	-0.021
Q169 ליווי תלמיד גם לאחר סיום המשבר (הסיבה שבגללה התלמיד הגיע לטיפול הקב"ס)	0.477	0.168	0.176	0.186	0.173	0.269	0.065	0.209
Q32 שיחות עם בעלי תפקידים מצוות בית הספר לאיתור תלמידים הזקוקים לטיפול קב"ס	0.381	0.091	-0.104	0.281	0.366	0.306	-0.066	-0.047
Q171 הפניית תלמיד לתוכנית טיפולית או לימודית העשרתית הקיימת ביישוב	0.148	0.752	0.093	0.165	0.096	0.204	0.061	0.008
Q170 הפניית תלמיד לגורמים טיפוליים ביישוב (פסיכולוג, עו"ס)	0.315	0.734	0.007	0.176	0.09	0.044	-0.01	0.096
Q354 הפניית הורים (או משמורן) לסיוע הורי (פסיכולוג, עו"ס, תוכניות טיפוליות)	0.066	0.679	0.068	0.189	0.168	-0.127	0.119	0.247

עבודה טיפולית עם תלמיד	הפנייה לגורמים ייעודים	עבודה כוללת עם צוות ביה"ס	תכלול ומעקב	עבודה טיפולית עם הורים	איתור תלמידים	אכיפת החוק	עבודה רגשית	
0.035	0.517	0.237	0.245	0.204	0.252	0.01	-0.028	Q58 הפניית תשומת לב בית הספר לתוכניות הקיימות ברשות המקומית היכולות לסייע לתלמיד
0.073	-0.013	0.725	0.104	-0.054	-0.003	0.064	-0.004	Q57 השתתפות בישיבות פדגוגיות/מקצועיות של בית הספר גם כאשר הישיבה אינה דנה בתלמיד שבטיפולך
-0.029	0.059	0.635	0.009	0.153	0.305	0.059	0.17	Q54 הנחייה והדרכה לצוות בית הספר (כקבוצה) לשיפור דרכי עבודה עם תלמידים בסיכון לנשירה
-0.024	0.124	0.604	0.052	0.193	0.133	0.026	0.248	Q55 הנחייה והדרכה פרטנית למורים לשיפור דרכי העבודה עם תלמיד מסוים
0.179	0.212	0.415	0.243	0.284	0.107	0.058	-0.168	Q56 השתתפות בישיבות פדגוגיות/מקצועיות (צוות בין מקצועי) של בית הספר
0.217	0.127	0.411	0.28	-0.274	0.15	-0.188	-0.075	Q291 השתתפות בפורומים יישוביים העוסקים בתכנון שירותים או בסוגיות הקשורות לבני נוער (ועדת 360, ועדת עיר ללא אלימות, שיקום שכונות, וכדומה)
0.193	0.175	0.4	0.314	0.178	0.35	0.025	-0.022	Q59 סיוע למנהל המוסד החינוכי ביישום מדיניות למניעת נשירה (חיזוק ההתמודד)
0.073	0.143	0.091	0.766	0.178	0.172	0.015	0.178	Q294 מעקב אחר ביצוע תוכנית העבודה שנקבעה לתלמיד

עבודה טיפולית עם תלמיד	הפנייה לגורמים ייעודים	עבודה כוללת עם צוות ביה"ס	תכלול ומעקב	עבודה טיפולית עם הורים	איתור תלמידים	אכיפת החוק	עבודה רגשית
Q293 משמש גורם מתכלל ומרכז של הליווי והמעקב על התלמיד מול כל גורמי הטיפול ביישוב	0.183	0.285	0.143	0.62	0.134	0.017	0.141
Q295 שותף לבניית תוכנית עבודה לתלמיד הכוללת גורמים נוספים כמו הורים, בית הספר, גורמי טיפול ביישוב	0.221	0.336	0.051	0.61	0.141	0.106	0.234
Q290 השתתפות בוועדות יישוביות הנוגעות לעניינם של תלמידים ספציפיים	0.371	0.113	0.2	0.514	0.068	-0.113	-0.134
Q350 שיחות אישיות עם ההורים (או המשמורן) לצורך היכרות, הבנת הקושי, ליווי והכוונה	0.282	0.205	0.073	0.074	0.629	0	0.208
Q356 סיוע להורים (או משמורן) לשיפור ההבנות בינם ובין בית הספר (גישור)	0.247	0.337	0.142	0.292	0.553	-0.029	0.208
Q52 שיחות עם אנשי צוות בית הספר לצורך הבנת המצב והקשיים של התלמיד	0.291	0.096	0.029	0.263	0.551	0.261	-0.015
Q355 הפניית תשומת לב ההורים (או משמורן) למצבו של התלמיד	0.273	0.385	0.083	0.051	0.537	-0.006	0.172
Q353 ביקורי בית	0.313	0.019	0.319	0.233	0.386	0.189	-0.059
Q30 בדיקת יומנים/מנב"ס/ משוב/יומן דיגיטלי וכדומה לאיתור בעיית נשירה	-0.104	-0.074	0.091	0.154	0.125	0.711	0.119
Q33 איתור תלמידים בנשירה לפי רשומות מנהליות של בתי הספר והרשות	0.115	0.107	0.046	0.017	0.209	0.648	-0.064

עבודה טיפולית עם תלמיד	הפנייה לגורמים ייעודים	עבודת כוללת עם צוות ביה"ס	תכלול ומעקב	עבודה טיפולית עם הורים	איתור תלמידים	אכיפת החוק	עבודה רגשית
0.094	0.11	0.274	0.004	-0.244	0.574	0.213	0.155
0.125	0.128	0.413	-0.083	-0.208	0.562	-0.037	-0.007
-0.026	0.064	0.346	0.225	0.421	0.427	0.081	0.012
0.065	0.051	0.031	0.079	0.033	0.097	0.899	-0.004
0.093	0	-0.008	0.025	-0.013	0.058	0.872	-0.008
0.023	0.289	0.301	-0.02	0.23	0.244	0.494	-0.05
0.035	0.151	0.096	0.163	0.198	-0.004	-0.026	0.802
0.341	0.099	0.079	0.1	-0.003	0.127	-0.025	0.758

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization

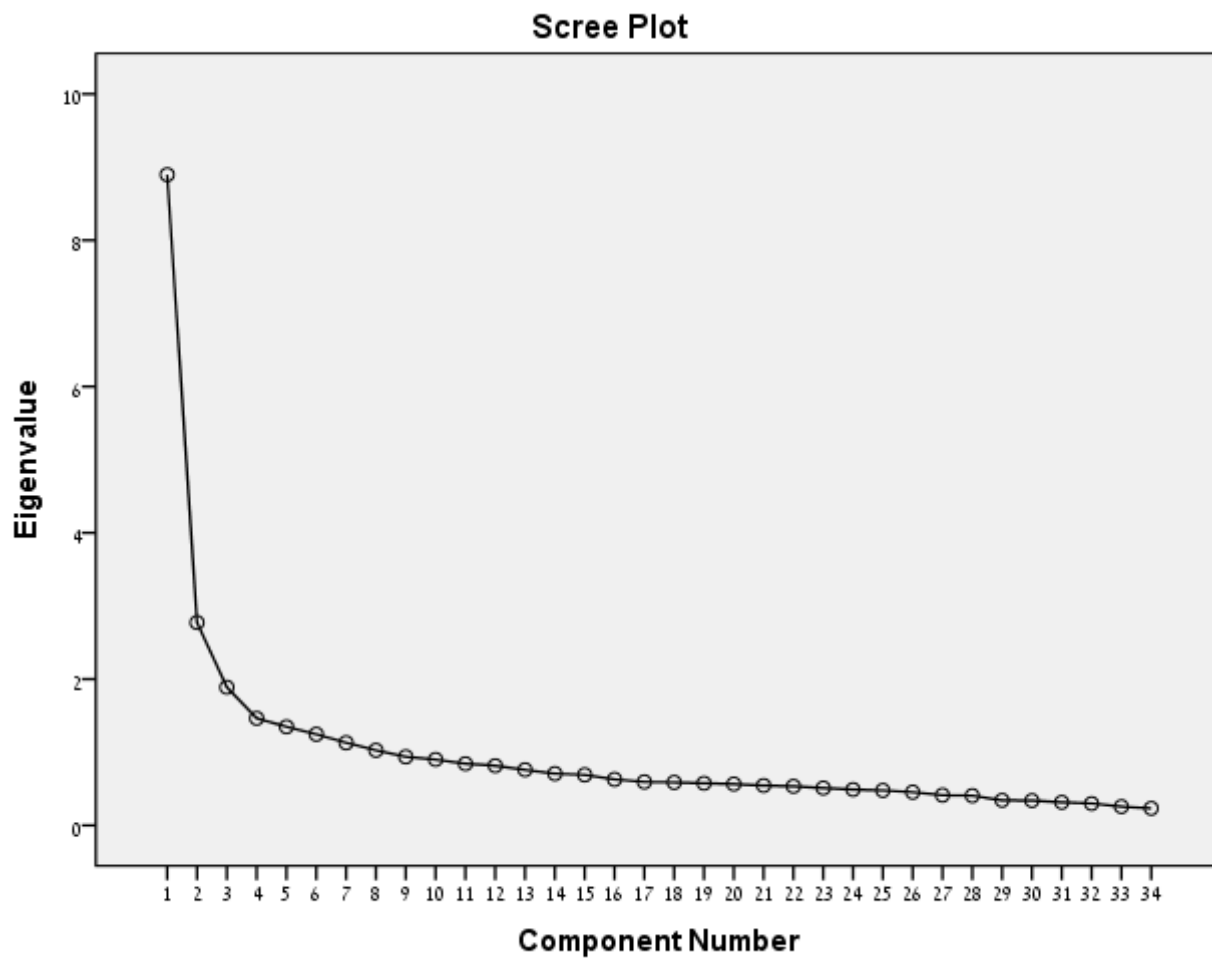
a. Rotation converged in 11 iterations.

טעינות מעל 0.477

לוח 3ב: שונות ואחוז השונות המוסברים על ידי שמונת הגורמים לפי אופי הפעולות

גורם	שונות מוסברת	אחוז שונות מוסברת	אחוז מצטבר של שונות מוסברת
עבודה טיפולית עם תלמידים (1)	2.831	8.327	8.327
הפניה לגורמים ייעודיים (2)	2.754	8.101	16.428
עבודה כוללת עם צוות ביה"ס (3)	2.607	7.667	24.095
תכלול ומעקב (4)	2.586	7.605	31.700
עבודה טיפולית עם הורים (5)	2.574	7.571	39.272
איתור תלמידים (6)	2.562	7.534	46.806
אכיפת החוק (7)	2.057	6.050	52.855
עבודה רגשית (8)	1.803	5.303	58.158
סך הכול	19.774	58.158	

תרשים 3א: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים את אופי הפעולות של הקב"ס - screen plot



לוח 3ג: עמדות הקב"סים בנוגע לתפקידם ולמקצוע הקב"סות, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים

אלפא קרונבך	תחושת מסוגלות	ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד	ביטחון בבחירת המקצוע	תפקיד ממוקצע	אוטונומיה	פיתוח מקצועי
0.820	0.844	0.791	0.680	0.787	0.844	אלפא קרונבך
0.723	0.265	0.124	0.109	0.199	0.079	Q203 יש לי את התכונות להיות קב"ס טוב
0.627	0.171	-0.030	0.226	0.130	0.037	Q188 חופש פעולה לקב"סים בדרכי עבודתם הוא מהותי להצלחת תפקידם
0.619	-0.064	0.178	0.062	0.240	0.198	Q207 אני רואה במקצוע הקב"ס שליחות
0.603	0.219	0.165	0.143	0.254	0.165	Q200 אני חש שלעבודה שלי יש תוצאות חיוביות
0.594	0.077	0.488	0.018	0.210	0.088	Q204 אני אוהב את העבודה שאני עושה
0.54	0.515	0.096	0.169	0.143	0.057	Q199 יש לי מיומנויות מקצועיות יעילות להיות קב"ס טוב
0.519	0.168	0.096	0.333	0.005	-0.035	Q208 הקב"ס מעניק שירות ייחודי וחשוב
0.311	0.713	0.017	0.171	0.172	0.201	Q192 אני מכיר את החוקים והתקנות הרלוונטיים לקב"סות
0.313	0.645	0.067	0.087	0.319	0.074	Q191 ברור לי מה הפעולות שעליי לעשות כקב"ס כאשר אני נתקל במקרים מורכבים
0.509	0.64	0.138	0.075	0.103	0.057	Q201 אני בטוח שרכשתי את הכישורים להיות קב"ס טוב
0.022	0.621	0.048	0.110	0.096	0.384	Q37 אני מכיר את התמונה החינוכית שמשרד החינוך מפרסם
0.105	0.608	-0.043	0.161	-0.022	0.309	Q194 אני מכיר את חוזר מנכ"ל "מביקור סדיר למניעת נשירה" (מרץ 2017)
0.539	0.588	0.123	0.060	0.125	0.117	Q202 אני חושב שאני קב"ס מקצוען
-0.153	0.466	0.366	0.336	0.189	0.035	Q195 ההבחנה בין קב"סות ובין מקצועות אחרים ברורה
-0.061	0.425	0.357	0.390	0.175	0.038	Q21 לקב"סות יש גוף ידע מבוסס
0.040	0.101	0.802	0.069	0.106	0.015	Q205 אני בטוח שאשאר עוד זמן רב קב"ס

0.075	0.075	0.062	0.785	0.062	0.166	Q209 אני ממליץ לאנשים שמחפשים קריירה חדשה במקצועות טיפוליים-חינוכיים
0.097	0.139	0.045	0.781	0.017	0.363	Q206 אני בטוח שעשיתי בחירה נכונה כשנהייתי קב"ס
0.072	0.057	0.745	-0.069	0.047	0.122	Q20 מי שרוצה להיות קב"ס צריך לעבור הכשרה ייעודית לכך
0.193	-0.020	0.673	0.002	0.018	0.241	Q17 חשוב שתניתן תעודת מקצוע 'קב"ס'
0.080	0.106	0.665	0.149	0.148	0.045	Q18 יש צורך להיות בעל שליטה בתחום ידע מוגדר כדי להיות קב"ס
0.116	0.162	0.55	0.068	0.268	0.220	Q19 הקב"סים צריכים להתעדכן מקצועית באופן שוטף
0.028	0.038	0.351	0.155	0.294	0.131	Q210 כשחושבים אותי לבעל מקצוע אחר אני מתקן את הטעות ומסביר מה המקצוע שלי
0.004	0.809	0.110	0.158	0.197	0.193	Q26 אני מקבל מרחב פעולה גדול בעבודה
0.087	0.781	0.116	0.126	0.183	0.235	Q25 יש לי חופש פעולה להחליט כיצד לטפל במקרים המופנים אליי
0.124	0.681	0.072	0.122	0.069	0.264	Q23 יש לי אפשרות לגלות עצמאות ויוזמה רבה בעבודתי
0.85	0.112	0.155	0.045	0.156	0.048	Q15 אני מתעדכן על נושאים הקשורים לעבודה שלי כקב"ס דרך מאמרים מקצועיים
0.809	0.116	0.112	0.108	0.253	0.165	Q14 אני קורא מחקרים ומאמרים הקשורים לעבודה שלי כקב"ס
0.503	-0.029	0.179	0.084	0.382	0.188	Q193 אני מכיר את הגדרת תפקיד הקב"ס שבאוגדן משרד הפנים

Extraction Method: Principal Component Analysis.

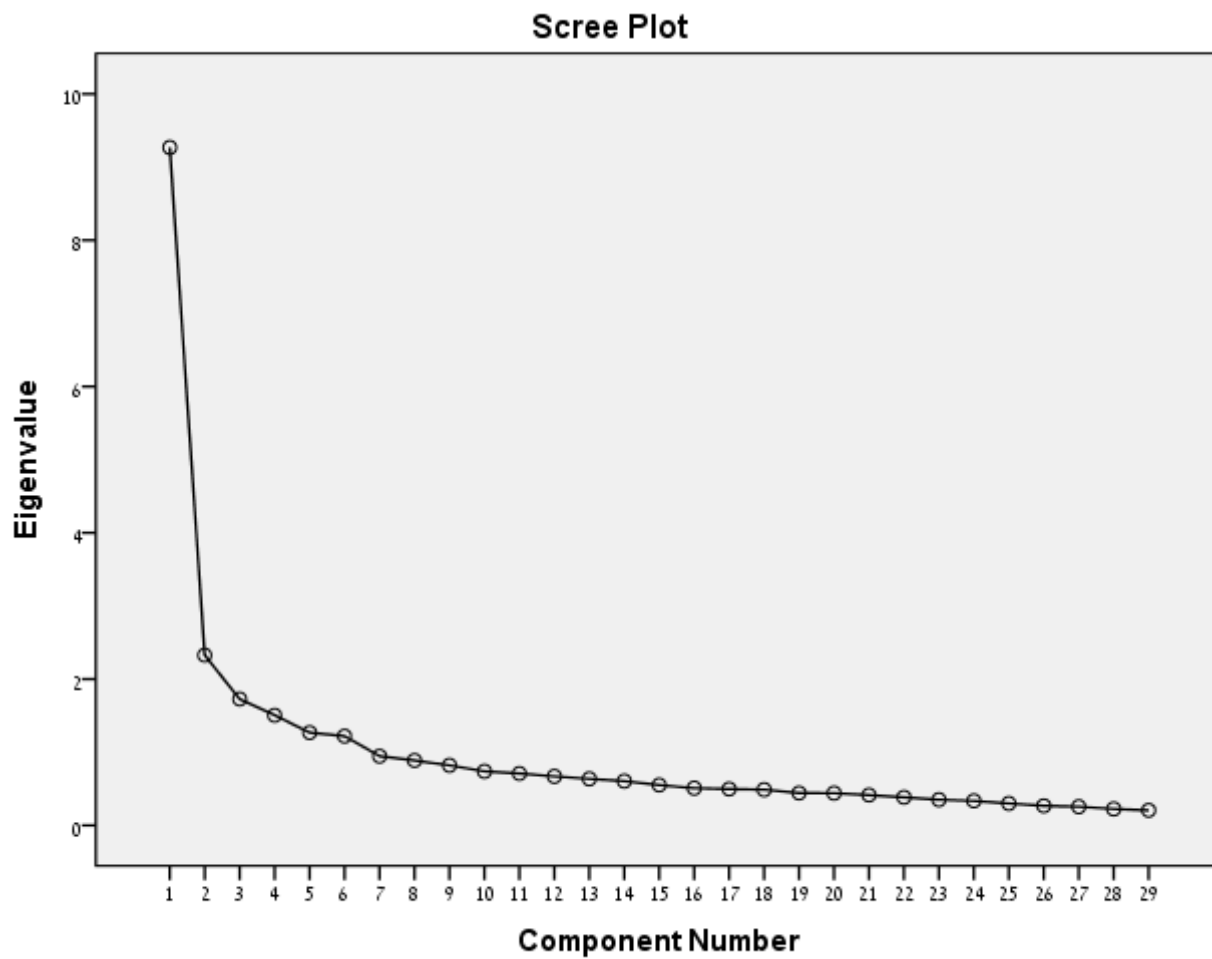
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 9 iterations.

לוח 23: שונות ואחוז השונות המוסברים על ידי ששת הגורמים לפי תפיסת התפקיד

גורם	שונות מוסברת	אחוז שונות מוסברת	אחוז מצטבר של שונות מוסברת
תחושת מסוגלות (1)	3.888	13.406	13.406
ידע וכישורים ייחודיים לתפקיד (2)	3.793	13.079	26.485
ביטחון בבחירת המקצוע (3)	2.638	9.096	35.581
תפקיד ממוקצע (4)	2.562	8.836	44.417
אוטונומיה (5)	2.311	7.970	52.387
פיתוח מקצועי (6)	2.127	7.333	59.720
סך הכול	17.319	59.720	

תרשים 33: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים את תפיסת התפקיד של הקב"ס - screen plot



לוח 3: אינדיקטור מסכם לעבודת קב"ס מיטבית, חלוקה לגורמים לפי טעינות ההיגדים

Component Matrixa	
Component	
1	
803.	תפיסת מקצוע
746.	השפעה של התפקיד
710.	פעולות
666.	ידע ומיומנויות מספיקות לביצוע תפקיד הקב"ס
617.	שיתוף הפעולה שיש לך עם רוב בתי הספר
574.	שביעות רצון מעבודתך כקב"ס באופן כללי

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Rotated Component Matrixa

a. Only one component was extracted. The solution cannot be rotated

תרשים ג: ניתוח נקודת השבר של הגורמים המציגים אינדיקטור מסכם לעבודת קב"ס מיטבית - screen plot

